T A R T U R I I K L I K U Ü L I K O O L I

NSV Liidu ajaloo kateeder

H. ARTEL

AJAKIRI "KLASSIVÕITLUS" KODANLIKUST EESTIST

Diplomitöö

Juhendaja: professor,
ajalooteaduste doktor
H. MOOSBERG

NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1867

TARTU 1965

SISSEJUHATUS

Nôukogude ajakirjandus on üks kôige tähtsamaid vahendeid rahvahulkade mobiliseerimisel vôitlusesse partei poolt püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Meie kodumaa ajakirjandus on täitnud auga oma vastutusrikast ülesannet vôitluses sotsialismi vôidu eest, töörahva vabastamise eest ekspluateerija klassi ikkest.

Välisimperialistide abiga kukutas kodanlus Eestis 1918.a. nôukogude vôimu. Kommunistlik partei, asunud sügavalt pôranda alla, ei saanud vabalt tegutseda. Ka eesti tööliskirjanduse vôitlusmeetodid olid piiratud. Revolutsioonilise sisuga ajalehed ja ajakirjad vôisid ilmuda illegaalselt ja polnud seetôttu laialdastele rahvahulkadele tihti kättesaadavad.

Kodanliku diktatuuri tingimustes Eestis kerkis teravalt esile rahvahulkade poliitilise kasvatamise ja revolutsiooni ettevalmistamise vajadus. Seepärast ei piisanud kaugeltki enam kodanlikus Eestis ilmuvatest töölisajalehtedest, kuna valge terrori tingimustes raskenes revolutsiooniline propaganda ja tööliskirjanduse avaldamine.

Nôukogude Venemaal elavate eestlaste poolt hakati välja andma ajalehti ja ajakirju. Ilmusid eestikeelsed ajalehed "Edasi", ajakirjad "Klassivôitlus", "Kommunismi Teel", "Oras" ja "Leegid". Nende ülesandeks oli nôukogude inimeste kasvatamine, kuid nad omasid ka suurt tähtsust kodanliku Eesti töö-

rahva mobiliseerimisel võitlusesse oma kurnajate vastu.

Tähtsamaks ajakirjaks töörahva kasvatamisel oli "Klassivõitlus". Selle esimene number ilmus 1919.a. aprillikuus. Ajakiri "Klassivõitlus" oli Eesti Töörahva Kommuuni poliitiline ajakiri. Pärast Eesti Töörahva Kommuuni töö lõpetamist anti ka nimetatud ajakiri üle Kommunistliku Partei Eestimaa Keskkomitee Venemaa büroole. 8-st numbrist alates 1919.a. ilmus ajakiri "Klassivõitlus" Kommunistliku Partei Eestimaa Keskkomitee Venemaa büroo väljaandena. 1921.aastast 3-4-st numbrist alates ilmus "Klassivõitlus" Kominterni Eesti sektsiooni ajakirjana.

Töörahva ajakirja ümber koondus terve autorite kollektiiv. Neist tähtsamad olid H.Pöögelmann, J.Anvelt, O.Rästas, J.Käspert, J.Reesen, N.Karotamm jt. Ajakirja "Klassivõitlus" töö suunajaks ja hingeks kujunes Hans Pöögelmann. Alates 1924.a. 45-st numbrist oli H.Pöögelmann ametlikult ajakirja vastutavaks toimetajaks. Ta avaldas ajakirjas rohkesti kodanlikku Eestit puudutavaid artikleid. H.Pöögelmanni kirjutised käsitlesid valget terrorit, majanduskriisi, manduva kodanluse kultuuri ja kunsti. Korduvalt hoiatas ta töörahvast fašismi ohu eest. Õige marksistliku lahenduse andis ta kõikidele Eesti olusid puudutavatele küsimustele. Asendamata toimetajana ja marksistliku ajakirjanikuna teenis H.Pöögelmann töörahvast ja kommunismi üritust. Tema kirjutistes avaldus raudne halastamatus ja järjekindel leppimatus partei ja revolutsiooni vaenlaste vastu.

J.Anvelt, O.Rästas ja J.Käspert avaldasid kirjutisi ko-

danliku Eesti töölisliikumisest, 1.detsembri relvastatud ülestõusust, ametiühingute tööst jne.

J.Reesen kirjutas sotsialismi ülesehitustööst Nõukogudemaal, kodanliku Eesti majanduselust ning sise- ja välispoliitikast.

N.Karotamm avaldas rohkesti artikleid Eesti fašistliku diktatuuri perioodist ja vapside tegevusest.

Ajakiri "Klassivõitlus" lõpetas oma töö 1936.a. aprillikuus. Peale tema sulgemist ilmus ajakiri "Kommunismi Teel".

Ajakirja temaatika oli mitmekülgne. Ta andis ülevaateid sotsialismi ülesehitustööst ja edusammudest Nõukogude Liidus. Valgustati kollektiviseerimise küsimust, tööstuse arengut tööpalga küsimust, kaubanduse probleeme, stahhaanovlikku liikumist, kultuurirevolutsiooni, sotsialistliku jõukuse kasvu, uue sotsialistliku konstitutsiooni kehtestamist, Nõukogude riigi rahupoliitikat ja riigikaitse küsimusi.

Selleks et relvastada proletariaati revolutsioonilise teooria põhialustega avaldas "Klassivõitlus" artikleid marksismi-leninismi tähtsamatest põhimõtetest, proletariaadi diktatuurist, kommunistliku ühiskonna riigiaparaadist, imperialistlike sõdade olemusest, rahvusküsimusest jne.

Välispoliitilised suhted ja rahvusvaheline töölisliikumine leidsid ajakirja veergudel elavat vastukaja. Aktuaalseteks teemadeks olid: "Kommunistlik Internatsionaal, revolutsiooniline liikumine Saksamaal, Jaapanis, Hiinas ja teistes kapitalistlikes riikides.

Huvitavat ja konkreetset materjali pakkus ajakirjas ilmu-

nud mälestuste sari Eesti Töörahva Kommuunist, saksa okupatsioonist Eestis ja Punakaardi tegevusest.

Rohkesti tähelepanu pühendas ajakiri "Klassivõitlus" ka kirjandusele ja kunstile.

Töölisklassi poliitilise teadlikkuse kasvatamise seisukohalt osutus väga vajalikuks kodanluse rahvavaenuliku poliitika paljastamine ja kodanliku valitsuse "ilusate sõnade" tõelise mõtte avamine. Just seepärast pühendas tööliste häälekandja "Klassivõitlus" kodanliku Eestit käsitletavatele teemadele palju ruumi.

Terava kriitika märklauaks langes Eesti riiklik "iseseisvus" oma majandusega ja ühiskondlik-poliitilise tegevusega. Põhjalikult leidis käsitlemist fašistliku diktatuuri kehtestamine ja reaktsiooni süvenemine fašismi perioodil. Terava satiiri objektiks said hallparunid, pastorid, vapsid, kaitseliit ja teised rahva vargad. Artiklite pealkirjad olid lõikavteravad ja tähelepanu köitvad: "Eesti trellide tagant", "Koolide asemel Kaitseliit", "Tööliste hais välja", "Valge Edeni vangimajades", "Lorikoja valimised", "Tääkide otsas edasi" jne.

Kuna põhiküsimuseks on revolutsioonis võimuküsimus, seepärast oli arusaadav, miks "Klassivõitlus" osutas suurt tähelepanu Eesti töölisliikumisele, töörahva hulkade ettevalmistamisele sotsialistlikuks revolutsiooniks. Töörahva häälekandjas ilmunud artiklid rikastasid eesti kommuniste uute võitluskogemustega, õpetasid võitlema parteis esinevate väikekodanlike voolude ja rühmituste vastu, kes õõnestasid töölis-

liikumise ühtsust. Artiklid aitasid koondada EKP ridu ja tugevdada tema sidemeid rahvahulkadega. Süstemaatiliselt antiksn ülevaateid EKP kongressidest ja tegevusest. Paljud artiklid suunasid kommunistide tegevust ja andsid juhendeid eelseisvate ülesannete lahendamiseks: "Sôda ja kommunistlike parteide ülesanded", "EKP ülesannetest töötava talurahvaga", "Töörahva ühise väerinde eest" jne.

Toimetus reageeris operatiivselt kôikidele aktuaalsetele probleemidele ja andis neile läbikaalutud ja printsipiaalse analüüsi. H.Pöögelmanni, O.Rästase ja N.Karotamme ning teiste kommunistide ennastsalgava tööga ajakiri "Klassivôitlus" kujunes marksistlikuks ajakirjaks, mis tôstis tööllisklassi revolutsioonilisust ja ôpetas tundma kapitalistliku süsteemi sisemisi vastuolusid ja ta paratamata hukkumise pôhjusi.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks ongi näidata ajakirja "Klassivôitlus" vôitlevat ja organiseerivat osa eesti töörahva kasvatamisel poliitiliselt teadlikeks vôitlejateks, tema järjekindlat leppimatust partei ja revolutsiooni vaenlaste vastu, ajakirja vôitlust marksismi-leninismi teooria puhtuse ja partei ühtsuse eest, tema püsivust ning oskust kodanliku Eesti manduva majanduselu, kultuuri ja ühiskondlik-poliitiliste nähete paljastamisel.

Diplomitöö koostamisel on kasutatud peaaegu kôiki ajakirjas "Klassivôitlus" ilmuvaid artikleid, mis käsitlesid kodanlikku Eestit, samuti Nôukogude Liidus ilmuvaid eestikeelseid ajalehti ja ajakirju "Edasi" ja "Kommunismi Teel" , kaasaja nôukogude ajaloolaste M.Pesti, Ô. Elango,H.Saarniidu ja majan-

dusteadlase R.Antonsi vastavasisulisi töid ning vähesel määral ka kodanlikus Eestis ilmunuid ajalehti "Päevaleht","Kaja", "Rahva Sõna" ja "Võitlus", väljaandeid "Eesti Majandus", "Põllumajandusturg" ja "Eesti Statistika".

I

MAJANDUSELUST

1. Tööstusest, kaubandusest ja rahandusest

Majanduslike suhete loomine Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel omandas pärast Tartu rahu sõlmimist suure praktilise ja põhimõttelise tähtsuse. Tihedad majanduslikud sidemed Nõukogudemaaga oleksid kodanliku Eesti rahvamajandusele olnud kõigiti kasulikud. Eesti tööstusel olid välja kujunenud traditsioonilised sidemed Venemaa turuga, suured tööstusettevõtted olid omal ajal rajatud peamiselt Venemaa turunõuete rahuldamiseks. Iseseisva riigina polnud Eestil lootusi turgude leidmiseks kapitalistlikes riikides. Võistlus imperialistlike suurriikide tööstusega oli lootusetu.

Seega sundisid objektiivsed tingimused kodanlikku Eestit majanduse suhete loomisele Nõukogude Venemaaga. Majanduslik orienteerumine Nõukogude Venemaale oleks võinud Eesti rahvamajandust edasi arendada, elustada tööstust ja kaubandust.See aga omakorda oleks aidanud kaasa töötajaskonna materiaalse heaolu paranemisele, kõrvaldanud tööpuuduse ning hoidnud ära osaliselt sõjajärgsed kriisi nähtused. Ka oleksid lähemad majanduslikud suhted sotsialistliku naaberriigiga võinud tagada seda, et kodanlik Eesti ei lange imperialistlike suurriikide ühekülgse mõju alla.

Riigi majanduse huvidele vastupidi dikteerisid kodanluse poliitilised huvid Nõukogude Venemaa suhtes hoopis teistsugust

majanduspoliitikat. Poliitilistel kaalutlustel pidasid paljud kodanlikud tegelased ainuvôimalikuks poliitilist ja majanduslikku orientatsiooni Läänele. Eesti riigi elu sidumine imperialismiga määras ette ka kodanliku Eesti saatuse.

Enne I imperialistlikku maailmasôda oli Eesti üheks selliseks rajooniks, kus oli küllaltki arenenud suurtööstus. Eesti tööstus paistis silma tootmise kôrge kontsentreerumise poolest. Juhtiv koht [illegible] tööstuses oli tootmisvahendite tootmisel: suurlaeva-, vaguni-, elektrimasinaehitus- ja põllutöömasinate tootmisel. Suurettevôtted haarasid tuhandeid töölisi. Vene-Balti laevatehases töötas 1916.a. 15000 töölist, laevatehases "Becker" - 3000, Peetri Laevatehases 1500 ja Vaguniehitustehases "Dvigatel" 2000 töölist.

Teisel kohal asus tekstiilitööstus. Suurimas ettevôttes Kreenholmi Manufaktuuris töötas 11000 töölist, Balti Manufaktuuris aga 3000 töötajat. Enne revolutsiooni töötas Eesti suurtööstuses 51739 töölist.[1] Nôukogude Venemaa pärandas Eestile tööstusesse investeeritud kapitali umbes 20 miljardit marka.[2]

Kodanliku diktatuuri kehtestamisega kisti Eesti majandus kunstlikult lahti Venemaa rahvamajandusest.[3] Majanduslike sidemete katkestamine Nôukogude Venemaaga põhjustas seda, et Eestimaa käsutusse üle läinud ettevôtted jäid ilma toorainest ja materjalist. Kodanlik Eesti vôis turgu leida ainult oma toorainetele-peamiselt põllumajandussaadustele.

Esimestel sôjajärgsetel aastatel iseloomustas kodanluse

---

1) J.Reesen, Eesti majandus ja SNV Liit, "Klassivôitlus" nr. 92-93, 1929, lk.25.
2) Sealsamas.
3) Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957, lk.423.

majanduspoliitikat teatav "tööstuslik orientatsioon". Tartu rahulepingu alusel Nôukogude Venemaalt saadud 15 miljonist kuldrublast suunati üle 40 % tööstusesse. Algas ettevôtete asutamise palavik ja spekuleerimine kasusaamise eesmärgil. See oli nn. "lahtiste kraanide" poliitiline periood, kus riiklike ressursside raiskamise arvel toimus kodanluse arvuline kasv. Kodanlus kasutas Tartu rahulepingu alusel saadud kulla oma rikastamiseks,"... kuld oli tagavara, kuhu iga rahaminister homse peale môtlemata käed sügavalt sisse pistis".[1)]

Siseturg osutus liiga kitsaks, selleks et neelata kogu kohalik toodang. Eesti tööstus ei olnud suuteline konkureerima imperialistlike maade ettevôtetega. Seepärast pankrot järgnes pankrotile. Kodanlikel tegelastel ei jäänud muud üle kui püüda tôestada, et Eesti ei vajavatki suurtööstust.Tööstuse likvideerimine ja lagunemine toimus ümberkorraldamise deviisi all. Reorganiseerimise sildi all hävitati sôjaeelne suurtööstus. Tekstiili- ja toiduainetetööstus omas kôrge erikaalu ja domineerivaks kujunesid väikeettevôtted.[2)]

Tööliste arvu kahanemine suurtööstuses pôhjustas tööpuduse tunduvat kasvu. Tööstusliku tootmise selline märkimisväärne langus pidi ühtlasi esile kutsuma tööliste palga vähenemise ja töötute arvu tohutu kasvu.

1923.a. puhkes Eestis majanduskriis, mis saavutas kulminatsioonipunkti 1924.aastal. Suur hulk metalli-, tekstiili- ja keemia-ettevôtteid pidi töö täielikult turgude puudusel

---

1) J.Anvelt, Kapitalistlise stabiilsuse küsimus Eestis,"Klassivôitlus", nr.82/83, 1927, lk.24.
2) L.Looring, EKP seisukorrast ja ülesannetest, "Klassivôitlus", nr. 155/156, 1933, lk.2.

lôpetama. Vaguniehitustehas "Dvigatel","Noblessner", Vene-Balti ja Bekkeri tehased, elektrimootoritehas "Volta", masinaehitustehased "Krull" ja "Wiegand" seisid pankrotilävel. Pankrotti jäid ka erakaubanduslikud ettevôtted "Revalis, "Erkat", "Atlanta", "Kartau ja Ko", "Kosmos" jt.[1)]

1925.a. kuulutati Harju Pank maksujôuetuks. Pank asutati riigilt saadud laenuga ja panga eesotsas seisid tuntud ärimehed-sahkerdajad Päts, Laidoner, Jaakson, Maurits jt. Laenu anti kahtlastele ettevôtetele ("Kosmos", "Lennuk","Atlanta" jt.). Panga pankrotiks kuulutamine oli vôte, millega püüti varjata riigiraha ja elanikkonna hoiuste raiskamist. Kodanlikud riigitegelased püüdsid "iseseisva" Eesti arvel vôimalikult kiiresti rikastuda. Varjates rahva ees oma räpaseid mahhinatsioone pôhjendasid "ärimehed" panga pankrotti sellega, et sekretär olevat varastanud miljon marka.[2)] H.Pöögelmann nimetas Harju Panga pankrotti "mädapaiseks, mis lahti lôi ja väga vänget lehka sünnitab".[3)]

Majanduslikus elus valitses täielik segadus ja peataolek, sest keegi ei teadnud, mis homne päev toob.[4)]

Kriis suudeti ületada 1925.a. Algas ajutine stabilisatsiooni ajajärk, millal jätkus rasketööstuse laostumine. Ka kodanliku Eesti tööstus, mis loodi "iseseisvuse" algaastail, ei omanud kasvupinda. 1926.a. tubakatööstuse ja tuletikuvab-

---

1) L.Looring, Eesti kodanlus majanduslise kriisi surve all, "Klassivôitlus", nr.65/66, 1925, lk.5-6.
2) J.Meer, Veel Harju panga pankrotist, "Klassivôitlus", nr.58, 1925, lk.13.
3) H.R/ooska/ja, Mädapaised, "Klassivôitlus", nr.57, 1925, lk.7.
4) O.Rästas, Pôhjakôrbenud vabariik, "Klassivôitlus", nr. 47, 1924, lk.10.

riku toodang langes. Toodangu kasvu näitas ainult pärmi- ja likööritööstus. Ajutiselt oli tööd ka tekstiili-, naha- ja paberitööstusel.[1)]

Eesti oma siseturg oli äärmiselt piiratud, seepärast etendas väliskaubandus tööstuse arengus tähtsat osa. Tööstussaadusi veeti välja Lääne-Euroopa ja Ameerika turgudele ning Nõukogude Liitu. 1926.a. vedas Eesti Nõukogudemaale rotatsiooni-, trüki- ja kirjutuspaberit, tallanahka, puuvillast lõnga, riiet jne. NSV Liidu ja Eesti vaheline kaubavahetus oli kodanlusele kasulik. Eestist veeti Nõukogude riiki 500 miljoni marga ulatuses tööstussaadusi rohkem kui sisse toodi.[2)] Samal ajal aga Eesti ja kapitalistlike riikide kaubanduslike sidemete tulemusel viidi Eestist välja üheksa aasta jooksul 36 miljonit kuldrubla.[3)]

Järelikult Eesti tööstuse arengut võis soodustada ainult kaubanduslike ja majanduslike sidemete tugevdamine Nõukogudemaaga. Sellest hoolimata ei sõlmitud kaubanduslepingut Nõukogude Liiduga. "Ja see on ka arusaadav, Eesti kodanlus ei tohi seda teha, sest Eesti on tegelikult muutunud Inglismaa asumaaks...", väitis J.Reesen.[4)]

Kapitalismi ajutise stabilisatsiooni perioodil algas majanduselu osaline elavnemine. Välislaenude abil suudeti margakursi langust peatada. Eesti valuuta stabiliseerimise eesmärgil kodanlus taotles Rahvasteliidu vahendusel suurt välislae-

---

1) J.A/nvelt/, Kapitalistlise stabillsuse küsimus.Eestis, "Klassivõitlus", nr. 82/83, 1927, lk.29.
2) J.Reesen, Eesti majandus ja SNV Liit, "Klassivõitlus", nr.92/93, 1928, lk.27.
3) Sealsamas, lk.25.
4) J.Reesen, Eesti majandus ja SNV Liit,"Klassivõitlus", nr. 92/93 1928,lk.27.

nu. Rahvasteliidu garantiiga anti 28 miljonit krooni krediiti. Selleks, et kindlustada laenu tasumine, võttis Rahvasteliit Eesti aktsiisitulud tubakalt, tuletikkudelt, hülsipaberilt, pärmilt ja liköörilt kontrolli alla.[1)]

1928.a. algusest hakkas Eestis ringlema uus raha. Endiste markade ja pennide asemele tulid käibele kroonid ja sendid. Seoses rahareformiga teostati ka pangareform. Eesti Pank muutus Rahvasteliidu kontrolli all olevaks emissioonipangaks. Riik kaotas emissiooniõiguse. Laen paigutati Inglise panka, kust üksikute osade ülekandmine Tallinnasse toimus finantsnõuniku loal.

Rahvasteliidu laen muutis Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid kodanliku Eesti majanduse täielikeks peremeesteks. Välismaa pank, mis raskustesse sattunud riiki finantseeris, hakkas kontrollima laenusaaja riigi kogu tööstust.[2)] Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid hakkasid end segama finantseeritava riigi sise- ja välispoliitikasse, saavutades seal suurt mõju.

Hoopis erineval seisukohal asus kodanlus. Viimase arvates laen Eestile anti soodsatel tingimustel. Rahvasteliit jälgis ainult, et laenu otstarbekalt kasutatakse. Kodanluse arvates ei olnud Rahvasteliidu kontroll kunagi nii "tuntav" ja rusuv kui mõne laenuandja välismaa finantsgrupi kontroll.[3)]

Kodanlus möödus vaikides sellest, et laenu realiseerijateks olid New Yorgi pank Holgerton ja Co ning Midland Bank

---

1) N.Katotamm, Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht, "Klassivõitlus", nr. 135/136, 1931, lk.16.
2) Sealsamas, lk.15.
3) Rahareform ja Rahvasteliit, "Eesti Majandus", nr. 12.XII. 1926, lk.427.

Londonis. Eesti majandus ja rahandus langesid loomulikult nimetatud väliskreeditoride kontrolli alla. "Finantskapital on niisugune suur, võib ütelda, otsustav jõud kõigis majanduslikes ja kõigis rahvusvahelistes suhetes, et ta on suuteline alistama enesele ja tõepoolest alistabki isegi riike, mis on poliitiliselt täiesti sõltumatud ...",[1] kirjutas V.I.Lenin. Ka kodanlik Eestis kuulus selliste vormiliselt iseseisvate, kuid tegelikult finants- ja diplomaatliku sõltumuse võrkudesse mähitud riikide hulka.

Eesti valuuta stabiliseerimine ja kodanluse poliitilise võimu ajutine kindlustamine suurendas välismaise monopolistliku finantskapitali huvi Eesti loodusvarade ja odava tööjõu ekspluateerimise vastu.

Juba enne Oktoobrirevolutsiooni oli väliskapitali mõju Eestis suur. Tol ajal domineeris Eesti majanduses Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksa kapital. Väliskapitali üldsumma Eestis 1926.a. seisuga oli 3.710.000 £ ehk 6,8 miljardit senti.[2] Krulli metallitehase omandas Saksa firma Birsig, "Dvigatel" läks aktsiaühing "Kalifornia" valdusesse, Vanamõisa põlevkivi kaevandus kuulus 99 aastaks Inglise firmale "M.E.Oil Syndicate Limited"le. 1930.a. avas Philipis'e kontsern Tallinnas elektri- ja raadioäri, 1928.a. sõlmiti tikumonopoli leping Rootsi tikutrusti Kreugeriga 28 aastaks.[3]

---

1) V.I.Lenin, Teosed, kd.,22, Tallinn, 1953, lk.241.
2) Nikolai Karotamm, Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht, "Klassivõitlus", nr. 135/136, 1931, lk.8.
3) Sealsamas, lk.10.

Umbkaudse ülevaate annab väliskapitali olemasolust Eestis alljärgnev tabel. (Arvud on ümmardatud)[1)]

Tabel nr. 1

Väliskapital Eesti tööstuses 1926.a.

Tööstus	Riik	Kapital (naelades)
tekstiilitööst.	Inglismaa	900000
tsementitööst.	Inglismaa, Taani	190000
paberitööst.	Inglismaa,Prantsusm.	300000
jalatsitööst.	Hollandi, Saksa, Inglismaa	125000
tuletikutööst.	Rootsi	50000
mööblitööst.	Inglismaa	300000
puidutööst.	Inglismaa	100000
õlletööst.	Inglismaa	50000
tubakatööst.	Prantsusmaa	70000
mehaanikatööst.	Inglismaa	150000
põlevkivitööst.	Inglismaa - Rootsi	100000

Inglismaa kapital kogu välismaa kapitalist moodustas 70 %.

Väliskapitali sissetungi Eestisse tõendas ka väliskorrespondentide arvete kasv pankades. Nii oli Eesti pankades väliskorrespondentide arveid 1.XII 1926.a.seisuga 5.864.000 Eesti krooni ja 1.XII 1928.a.ulatus summa juba 10.404.000 Eesti kroonini.[2)] Väliskapitali juurdevool Eestisse toimus kodanluse huvides, seepärast ergutati välismonopolistide tegevust. Kodanluse põhjenduste järgi väliskapital avaldas progressiivset mõju tehnilisele moderniseerimisele, suurendas riigi sissetulekuid, võimaldas paremat elatustaset, süvendas sõbralikku koostööd

---

1) N.Karotamm, Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht,"Klassivõitlus", nr. 135/136, 1931, lk.9.
2) Sealsamas, lk.10.

suurriikidega, andis paremaid soodustusi välisłaenude tegemiseks ja kindlustas töölistele tööd.

Väliskapital Eestis oli osaliselt vabastatud tulumaksust. Tegelikult püüdsid paljud mööda hiilida tulumaksu tasumisest. Keegi maksuinspektor nôudis kahelt inglise töösturilt tulumaksu. Inglastele, kes sellisest "ebaôiglasest" nôudmisest solvusid, soovitas advokaat Kann mitte arvestada "üliagara" inspektori korraldusi. See oli kujukas näide Eesti "demokraatiast". Kui seadus puudutas kodanlust, siis soovitati avalikult ajakirjanduses ametnike nôudmisi ignoreerida, puudutas "paragrahv" töölist vôi asunikku, müüdi vôlgade katteks kogu elus- ja eluta inventar.[1)]

Scheeli pank vôlgnes 1928.a. kodanlikule Eestile 175 miljonit Eesti marka. Kodanlik valitsus loobus hiljem vôlasumma sissenôudmisest. Julgegu vaid tööline vôi kehvik jätta maksmata mônisada marka, otsemaid järgneks oksjon.[2)] Kuukiri "Eesti Majandus" avaldas tänu imperialistlikele väliskapitalistidele, sest nende äritsemise ja kapitalide tegevuse tôttu olevat t e r v e n e n u d ! kogu riigi elu. Eesti rahva majandus olevat astunud väliskrediitide ja kapitalistide abil maailmamajandusse.[3)]

Tegelikult väliskapitali sissetungi eesmärgiks ei olnud ju Eesti rahvamajanduse ja tööstuse arendamine, vaid välis-

---

1) N.Karotamm, Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht, "Klassivôitlus", nr. 135/136, 1931, lk.11-12.
2) Sealsamas, lk. 12.
3) Sealsamas

maiste monopolide positsioonide tugevdamine ja neile maksimaalsete kasumite kindlustamine, töörahva julma ekspluateerimise arvel. Kapitali väljavedu andis imperialistlikele riikidele vôimaluse muuta sôltumatute riikide rahvaid sôltuvaks ja neid süstemaatiliselt paljaks riisuda. Protsentide ja dividendide näol, välisvôlgade kustutamise ja ülikasumite näol ning muul viisil veeti Eestist välja miljoneid kroone aastas. Näiteks viidi välja Eestist 1928.a. keskmiselt 7 miljonit krooni.[1)]

Seega kuulus kodanlik Eesti oma muude funktsioonide kôrval ka imperialistlike riikide kapitalimahutuse sfääri ja oli sellest tulenevalt üheks finantsilise röövimise objektiks rahvusvahelise imperialismi poolt.

Kapitalismi ajutine stabilisatsioon Eesti tööstuses omas ebakindlat ja osalist iseloomu. Eesti tööstus oli varem arenenud ülevenemaalise turu vajaduste rahuldamiseks ja eraldumisega Venemaast kaotas selle turu. Uute turgude leidmine ja vôitmine oli aga kapitalismi üldkriisi tingimustes äärmiselt raske. Seepärast suutsid püsima jääda ja tootmist laiendada ainult need ettevôtted, mis kohanesid siseturu ja välisturu nôuetele. Metallitööstuse osatähtsus tööstuse kogutoodangus vähenes tunduvalt. Väljaveo eesmärgil alustati rea uute poolfabrikaatide tootmist.

"Seega toimus stabilisatsioon Eesti tööstuses rahvamajanduslikult tähtsaima tööstusharu - metallitööstuse osatähtsuse

---

1) O.R/ästas/, Tööliste majanduslise vôitluse teravnemine Eestis ja kodanluse majandusline seisukord,"Klassivôitlus", nr. 111/112, 1929, lk.29.

vähenemise ja vähemtähtsate tööstusharude tôusu arvel".[1] "Kapitalismi ajutine stabilisatsioon asendus 1929. aastal kapitalistliku süsteemi uue majanduskriisiga".[2] Uus majanduskriis kujunes eriti raskeks, sest tööstuskriis pôimus läbi agraar- ja finantskriisiga. Kuid kriisi purustav jôud tugevnes veelgi selle tôttu, et välismaised monopolid, kellest sôltus ka Eesti majandus, püüdsid veeretada kriisi kogu raskust neist sôltuvate maade ôlgadele. Seoses töörahva ostuvôime langemisega hakkas eesti kodanlus samuti nagu teiste kapitalistlike maade kodanluski vähendama tootmist, et säilitada kôrgeid hindu.

Eriti langes tiku-, tekstiili-, tsemendi- ja metsatööstuse toodang.

Kujukalt iseloomustas tööstuskriisi sügavust suurtööstuse kogutoodangu mahu langus:[3]

Tabel nr. 2

Suurtööstuse kogutoodang miljonites kroonides.

Aasta	Summa
1929	119
1930	113
1931	84
1932	71

Järsk langus toimus kaupade sisse- ja väljaveos.

---

1) O. Elango, Eesti kapitalismi ajutise ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk.43.
2) Eesti NSV ajalugu, lk.467.
3) L.Looring, Seisukorrast Eestis ja EKP ülesannetest, "Klassivôitlus", nr. 7/8 (166/167), 1934, lk.5.

Tabel nr. 3

Tööstuskaupade sissevedu miljonites kroonides.[1)]

Aasta	Valmistooted	Toorained	Kokku
1929	50,5	23,7	74,2
1930	46,3	19,6	65,9
1931	34,3	11,4	45,7
1932	21,7	7,7	29,4

Tabel nr. 4

Tööstuskaupade väljavedu miljonites kroonides.[2)]

Aasta	Valmistooted	Toorained	Kokku
1929	37,3	7,7	45
1930	34,2	7,9	42,1
1931	17,6	9,7	27,3
1932	10,1	6,0	16,1

Valmistoodete sissevedu vähenes 1929-1932.a. vahemikul 2,9 korda, väljavedu vähenes samal ajavahemikul aga 2,8 korda. Üldiselt püsis valmistoodangu ekspordis ja impordis tasakaal.

Toorainete import vähenes 1929-1932.a. vahemikul 3 korda ja eksport samal ajavahemikul 1,2 korda.

Tööstuskaupade sissevedu ületas väljaveo 13,3 miljoni krooni ulatuses.

Eestile oli väliskaubandus peaallikaks, kust ta sai raha võlgade tasumiseks. Seepärast kodanlik valitsus kehtestas ranged abinõud aktiivse väliskaubanduse bilansi säilitamiseks.

). Kaupade import muudeti peaaegu riiklikuks monopoliks.[3)]

---

1) H.Pöögelmann, Stabilisatsiooni lõpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivõitlus" , nr. 159, 1933, lk.5
2) Sealsamas,
3) Sealsamas.

Majanduskriisi rasketel aastatel kodanlus suutis säilitada aktiivse bilansi väliskaubanduses.

Tabel nr. 5

Eksport ja import miljonites kroonides[1)]

Aasta	Eksport	Import	Aktiivne kaubandus	Passiivne kaubandus	Läbikäik
1929	127,5	122,9		5,4	250,4
1930	96,4	98,4		2,0	194,8
1931	71	61,2	9,8		132,2
1932	42,6	36,9	5,7		79,5
1933 I p.	14,9	13,6	1,3		28,5

Läbikäik väliskaubanduses langes 1929-1933.a. I poole vahemikul 8,9 korda.

Suuresti langes ka metsamaterjalide väljavedu.

Metsamaterjalide väljavedu miljonites kroonides.[2)]

Tabel nr. 6

Aasta	Summa
1928	21,5
1929	14,7
1930	9,5
1931	5,7

Metsamaterjalide väljavedu nelja aasta jooksul vähenes 3,7 korda.

Välisvaluuta väljavoolu tôttu vähenes Eesti Panga kattevaru. 1928. ja 1929. a. tôstis Eesti Pank diskontoprotsenti ja laenude intressinormi. Vekseliprotestide arv tôusis iga

---

1) H.Pöögelmann, Stabilisatsiooni lôpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivôitlus", nr. 159, 1933, lk.5.
2) L.Looring, Riigikogu valimistest Eestis,"Klassivôitlus", nr.145/146, 1932, lk.6.

kuuga. Need olid selged finantskriisi sümptoomid. Scheeli pank ja Kommertspank pankrotiseerusid. Riigipank püüdis Scheeli panka päästa, andes talle moratooriumi. Samaaegselt ka need pangad, mis olid ühenduses Scheeli pangaga, muutusid maksuvõimetuks. Sellised pangad olid Pärnu Krediitpank, Tartu Tööstuspank ja Tallinna Laenu-Hoiukassa.[1] Scheeli panga kapitalid kasvasid Inglise ja Saksa finantside arvel. Inglise naela väärtus majanduskriisi ajal aga langes. Järelikult Scheeli panga krahh oli ka inglise naela languse otsene tulemus.[2]

Protestitud vekslid tuhandetes kroonides.[3]

Tabel nr. 7

Aasta	Veksli arv	Summa
1928	45.155	10.355
1929	83.788	18.897
1930	92.275	19.852
1931	89.147	19.014
1932	64.409	11.684

Krediidisüsteemile kõige laostavamaks aastaks osutas 1930.aasta, millal protestiti veksleid kõige enam ja kõige suuremas rahalises väljenduses. Kõige laastavam oli majanduskriis 1932.a. lõpul ja 1933.a. algul. 1933.a. teisest poolest algas tööstuses osaline elavnemine. Algas toodangu tõus puidu-, keemia- ja tselluloositööstuses. 1933.a. tõusis saematerjali

---

1) R.Valdmann, Inglise naela kursi langus ja majanduskriisi süvenemine Eestis, "Klassivõitlus", nr. 137, 1931, lk.23.
2) Sealsamas.
3) H.Pöögelmann, Stabilisatsiooni lõpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivõitlus", nr. 159, 1933, lk.6.

eksport 9 kuu jooksul 165 m^3 endise 56 m^3 asemel. Paberi- ja tselluloositoodang tõusis 72.156 tonnilt 1932.a. 73.573 tonnini 1933.a. Keemiatööstuses kasvas tööliste arv 645-lt 1932.a. 861 tööliseni 1933.a.[1)]

Pärast 1929.-1933.aasta ülemaailmset majanduskriisi hakkas Eesti rahvamajandusele üha suuremat mõju avaldama fašistlik Saksamaa. Fašistliku Saksamaa ettevalmistamine sõjaks nõudis strateegilise tooraine varude suurendamist. Sel eesmärgil tugevnes hitlerliku Saksamaa majanduslik ekspansioon Baltimaadesse, sealhulgas ka Eestisse, kust oli võimalik suurel hulgal välja pumbata niisuguseid tähtsaid tooraineid, nagu seda oli põlevkivi, tselluloos ja fosforiit. "Hitlerliku Saksamaa rüppe tõukasid eesti kodanlust ka majanduslikud kaalutlused, jaht maksimaalsete kasumite järele."[2)] Ka eesti kapitalistid said ülemaailmse majanduskriisi ajal kannatada. Eesti kaupade müügivõimalused välisturgudel olid vähenenud, riigi ja erakapitalistide võlad kasvanud. Kriisi tagajärgede kiireimaks kaotamiseks võtsid Eesti "valitsejad" kursi maa loodusrikkuste röövkasutamise laiendamisele. Eriti hoogsalt arendati põlevkivi tootmist. Põlevkivitoodangust saadud bensiin ja õli müüdi Saksamaale. 1935.a. tõusis kunstsarvetoodang võrreldes 1934.aastaga 8 % võrra, vineeri väljavedu suurenes samal ajavahemikul 23,5 %,tselluloosi toodeti 1935.aastal 34.400 tonni 1934.a. toodetud 33.200 tonni asemel.[3)]

---

1) L.Looring, Seisukorrast Eestis ja EKP ülesannetest, "Klassivõitlus", nr.7/8 (166/167), 1934, lk.7
2) Eesti NSV ajalugu, lk. 480.
3) O.Rästas, Mõned kokkuvõtted fašistliku Eesti majandusest ja poliitikast 1935.a., "Klassivõitlus", nr.1 (184), 1936, lk.13.

Tööstusliku tootmise laiendamisega seoses kasvas töös-

tustööliste arv. Tabel nr. 8

Töötajate arvu kasv suur- ja kesktööstustes.[1)]

Aasta	Tööliste arv jaanuaris	Tööliste arv juunis	Tööliste arv oktoobris
1933	28.060	32.636	30.437
1934	29.894	38.179	35.305
1935	34.402	42.119	40.185

Kahe aasta jooksul tööliste arv kasvas peaaegu 1,5 korda. Töötajate arv ettevõtetes saavutas haripunkti suvekuudel ja langes sügisel ning talvel. Selline tsükliline töötajate arvu kasv kõneles ka tootmise tsüklilisust.

Tööstusliku tootmise laienemine ja tööliste arvu kasv toimus peamiselt maa loodusrikkuste ulatuslikuma rööveksplua-teerimise ja Saksamaa sõjatööstusele vajalike poolfabrikaatide tootmise laiendamise tagajärjel.[2)] Toodangu mahult saavutati 1935.a. kriisieelne tase, kuid rahalises väljenduses ümber-arvestatuna ei saavutanud toodangu maht 1929.a. taset.

Väliskaubanduses bilanss püsis aktiivsena. Sisse- ja väl-javedu suurenesid.[3)] Tabel nr. 9

Läbikäik kaubanduses milj. kroonides.

Läbikäik	1934	1935
sissevedu	55,3	68,8
väljavedu	69,0	80,1
bilanss	+ 13,7	+ 11,3

1) O.Rästas, Mõned kokkuvõtted fašistliku Eesti majandusest ja poliitikast 1935.a.,"Klassivõitlus",nr.1(184),1936,lk.12.
2) Eesti NSV ajalugu, lk.492.
3) O.Rästas, Mõned kokkuvõtted fašistliku Eesti majandusest ja poliitikast 1935.a.,"Klassivõitlus",nr.1 (184),1936, lk.14.

Hoolimata Eesti kodanluse jõupingutustest suurendada väliskaubanduse bilansi aktiivsust, vähenes see. Võrreldes 1934. aastaga oli väliskaubanduse bilansi aktiivsus vähenenud 2,4 miljoni kr. võrra.

Kuna kodanliku Eesti juhtivad riigitegelased olid paljudes aktsiaseltsides ja pankades osanikud, siis loomulikult olid need huvitatud väliskapitali juurdevoolust Eesti rahvamajandusse. Pangamaja Scheel ja Ko mahutasid oma kapitali masina-, paberi- ja põlevkivitööstusesse. Hoiused ja laenusummad suurenesid pankades. 1.II 1934 - 1.II 1935 hoiused suurenesid 53,6 milj. kr. - 67,3 milj. kroonini. Hoiusummadelt anti 5 %. Laenusummad suurenesid samal ajavahemikul 85,8 mil. kroonilt 88,8 milj. kroonini. Laenu protsendi ülemmääraks oli 7 %.[1] Seega said pangad 2,8 milj. krooni kasumit ühe aasta jooksul. Enamik panku lõpetas arveldusaasta suurte kasumitega. 1934.a. Eesti Panga kasum ulatus 548.000 kroonini ja pank maksis aktsiatele 8 % dividendi. Pikalaenu Panga puhaskasum oli 500 000 kr., sellest kasumist langes põlevkivitööstuse arvele 12.000 kr., turbatööstusele 60.000 kr. ja 401.000 kr. saadi laenuprotsentidest. Aktsiaselts Tartu Panga kasum ulatus 93.000 kroonini.[2] Välismaa monopolistlik kapital võimutses Eesti tööstuses.

Kodanliku Eesti tähtsamad majandusharud olid tihedalt seotud pangakapitaliga. Üha suurenevad võlad laostasid ette-

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus", nr. 3 (174), 1935, lk.6.
2) Sealsamas, lk. 7.

võtteid. Üksikud rikastusid töörahva arvel. Samal ajal tugevnes töölisklassi ekspluateerimine ja süvenes vaesumine.

Kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse toime tulemusel süvenes tunduvalt vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja tootmissaaduste kapitalistliku omastamise vormi vahel. Kapitalistlike tootmissuhete valitsemine muutus peamiseks takistuseks Eestis tootlike jõudude arenemisele.

Majandusseadus, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, murdis Eestis endale juba ammu teed. See seadus nõudis objektiivselt oma aja ära elanud kapitalistlike tootmissuhete hävitamist ja nende asendamist uute, sotsialistlike tootmissuhetega, mis annavad vaba tegevusväljа tootlike jõudude arenemiseks.

Pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist Saksamaal, nagu eelpool mainiti, suurenes Eesti sõltuvus Saksamaast. Viimase huvides mobiliseeris kodanlus maa rahalisi ressursse ja suurendas militariseerimist. Sõjaliste kulutuste tõttu tuli leida uusi teid riigitulude suurendamiseks.

Järsult tõsteti kaudseid makse. Tollid kasvasid esmajärgulise tähtsusega tarbeainetelt. Toidu- ja maitseainete tollid moodustasid 1933.a. 48,8 % sisseveotollide üldsummast. Tollimaks moodustas 145,2 % sisseveetud toidu- ja maitseainete väärtusest ehk ligi 1,5 korda rohkem kui nende saaduste eest välisturul maksti.[1] Suhkrutoll moodustas 225,3%, kohvi 170%, kakao 157 %, nisupüüli ja manna 150 %, riisi, kruubi ja tangu

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus", nr. 3 (174), 1935, lk.12.

137 % ja tee 101,5 % kogu kauba väärtusest.[1)]

Riigi sissetulekuid tôsteti ka piirituse ja alkohoolsete jookide müügivôimaluste laiendamisega. Valitsuse loal kôrtsides, restoranides lubati kaubelda alkoholiga hommikuni. Viinamüüki alustati klubides, raudteejaamades, pidudel ja näituste einelaudades.[2)] Juba järgmisel päeval pärast dekreedi avaldamist (dekreet avaldati 18.VI 1934.a.) ruttas "Päevaleht" tutvustama rahvale valitsuse otsust pealkirjaga "Viin rahvale kättesaadavaks. Kôrtsides vôib kaubelda hommikuni. Viin raudteejaamadesse ja rannasôidu laevadele."[3)]

Minimaalsed summad anti riigi poolt töövôimetute ülalpidamiseks, ehkki nende arv pidevalt tôusis. 1926.a. moodustasid hoolealused kogu eesti rahvast 2,7 %, 1930.a. - 3,3% ja 1934.a. 3,4 %. Töövôimetute ülalpidamiseks nähti kuus lastele 6 kr. ja vanadele 3 kr. Selle summa eest vôis osta Tartus 16-33 kg leiba kuus.[4)] Valitsus taotles hoolekande kulude piiramist.

Küllaltki suureks sissetulekuallikaks riigile osutus isikumaks. Viimast tasusid kôik naised ja mehed 20-60.aasta eluseas. Maksu ülemmääraks meestel oli 9 kr. ja naistel 2 kr.[5)]

Kuna maks oli kôikidel talurahvakihtidel enam-vähem ühesuuruse, siis loomulikult lasus vallamaksude pôhiraskus kehviku, keskmiku ja sulase ôlgadel. Maksud tuluallikana moodustasid

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus", nr. 3 (174), 1935, lk.12.
2) Sealsamas, lk.12.
3) "Päevaleht", nr.166, 19.VI 1934.
4) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus", nr. 4 (175),1935, lk.12.
5) Sealsamas, nr. 10 (169),1934, lk.7.

fašistliku Eesti riigieelarves suure kaalu. Vaata tabel nr.10

Ilmekalt iseloomustas Eesti militariseerimist riigi eelarves kulud (vaata tabel nr. 11).

Tabel nr. 10[1]

Riigi eelarve tulud 1934/35.eelarve aastal.

Tuluallikad	milj. krooni-des	% eelarvest
Otsesed maksud	6.55	10,4
sellest tulumaks	2.05	3,25
lõivud	4.265	6,7 /44,5
Kaudsed maksud	17.345	27,4
Riigi monopolid	10	15,9
Riigi ettevõtted	23.398	37,0
Segatulud	1.634	2,6

Kogu riigi eelarvest maksud moodustasid 44,5 %.

Tabel nr.11[2]

Riigi eelarve kulud miljonites kroonides.

Ministeeriumid ja valitsusasutused	1934/1935 Summa	1934/1935 % eelarvest	1935/1936 Summa	1935/1936 % eelarvest
Riigikogu, riigivanem, kantselei	1,5	2,19	1,5	2,2
Kohtu- ja siseministeerium	6,6	9,82	7,0	10,1
Sõjaministeerium	15,4	22,99	14,9	21,5
Välisministeerium	1,0	1,56	1,1	1,6
Majandusministeerium	3,6	5,39	3,9	5,6
Haridus- ja sotsiaalmin.	12,2	18,97	12,5	17,9
Põllutööministeerium	4,7	7,03	5,1	7,4
Teedeministeerium	18,1	27,11	20,5	29,5
Riigivõlad	3,3	4,94	3,0	4,2

1) J.Laube, Eesti vabariigi eelarve - kui kurnamise abinõu, "Klassivõitlus" nr. 12 (171), 1934, lk.9.
2) J.L/aube/, Fašistliku diktatuuri riigieelarve, "Klassivõitlus", nr. 4 (175), 1935, lk.4.

Riigi eelarves oma kulutustega esikohal asus teede- (29,5 %) ja sõjaministeerium (21,5 %).

Eesti etendas tulevases sõjas Nõukogude Liidu vastu sõjalise platsdarmi osa, seepärast laiendati välisimperialistide näpunäidete järgi sadamaid, ehitati uusi raudteede liine Virtsu-Rapla, Tartu-Petseri ja Sonda-Mustvee. Rajati laiu uusi maanteid suunaga läänest itta.[1] Ehitati lennuvälju. Kõiki neid töid teostati nende eelarveliste summade suurendamise teel. Järjest rohkem osteti Inglismaalt sõjatehnikat ja suurendati Kaitseliidu koosseisu.

Tegelikult ületasid militariseerimise kulud kaugelt eelarves eksisteerivad summad. Erieelarve alusel eraldati Kaitseliidule relvastuse moderniseerimiseks 525.000 kr.[2] Lisaeelarvega osteti vanade sõjalaevade müügist saadud summadest uued laevad. Ka riigivõlg (4,2 milj. kr.) kuulus sõjaliste kulutuste valdkonda, sest välislaen kasutati põhiliselt sõjaliseks otstarbeks.

Kui kõik nimetatud summad liita riigieelarves ettenähtud sõjaministeeriumi kuludega, moodustaksid militariseerimise kulud kogu eelarve kuludest umbes 26 %.[3]

Eesti kodanlikud natsionalistid rääkisid palju "Eesti iseseisvusest" ja kodumaa-armastusest. Tegelikult oli "iseseisvus" kodanlusele ainult vahendiks, mis tagas talle töö-

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus", nr. 3 (174),1935,lk.11.
2) J.L/aube/, Fašistliku diktatuuri riigieelarve, "Klassivõitlus", nr. 4 (175),1935, lk.5.
3) Sealsamas.

rahva ekspluateerimise ja kôrgete kasumite saamise. Kodanliku Eesti valitsejad suutsid imperialistide-vahelisi vastuolusid ära kasutada enda huvides, kusjuures peamiseks kaubaks, mille eest nad tagasid endale kasumi ja riigi vormilise suveräänsuse,oli Eesti sôjalis-strateegiline asend, mida imperialistid eriti hindasid sôja jaoks Nôukogude Liidu vastu.

Eespoolöeldut kokku vôttes näeme, et kodanlus oma poliitilise vôimu kindlustamise eesmärgil ja Nôukogude-vastase poliitikaga muutus marionetlikuks riigiks ülemaailmse imperialismi poolasumaaks.

Kodanliku Eesti sôltumus imperialistlikest riikidest, eriti fašistliku diktatuuri perioodil hitlerlikust Saksamaast, avaldas môju Eesti ajaloolisele arengule, määras ära tema seisundi ülemaailmses kapitalismisüsteemis, eesti kodanluse rahvavastase poliitika ning eesti töörahva olukorra. Lôppkokkuvôttes suurendas see kôik töörahva vastupanu ekspluateerijatele, soodustas revolutsioonilist liikumist ja lôi eeldused üleminekuks vanalt ühiskondlik-majanduslikult formatsioonilt uuele, kôrgemale formatsioonile - lôi eeldused nôukogude vôimu taaskehtestamiseks.

Kõnnep - uurõd täidesaat
ja otsetäitjat. Kl. v. negatiiv kat.
esti nuj. enap põhjuseosa?
Kellest allosad neeruteks arvude
kaasaarvamisel?

2. Agraarsuhetest

Agraarsuhete uurimine ühiskonna arengu mitmesugustel etappidel omab tähtsat kohta majandusteaduses. Agraarsuhted kui materiaalse tootmise sfääri suhted on ühiskondlike tootmissuhete oluliseks osaks ja alluvad oma arengus ühiskondliku tootmise üldistele seaduspärasustele. Igas ühiskondlik-majanduslikus formatsioonis kujuneb üks või teine agraarsuhete tüüp, olenevalt tootlike jõudude arengu tasemest, ühiskondliku tootmise iseloomust ja maaomandi vormidest.

Mõisnike omandiõigus maale, mille oli likvideerinud Oktoobrirevolutsioon, taastati Eesti kodanliku valitsuse poolt. Kuid täielik tagasipöördumine vana juurde oli võimatu. Kodanlus, saanud Eestis võimule, oli sunnitud tegema järelandmisi talurahvale ja teostama agraarreformi.

Enne maareformi kuulus põhimine osa maast 1248 mõisale, mille keskmine suurus oli 4000 tiinu, 18 suurmõisat omasid igaüks aga 14.000 tiinu maad.[1)]

1919.a. oktoobrikuus Asutava Kogu poolt vastuvõetud maaseaduse alusel võõrandati umbes 2,34 miljonit tiinu ehk 96,6% kogu mõisamaast riigi omandiks.[2)]

Kodanlik valitsus andis aga põhiosa paremast mõisamaast, mõisasüdamed kõigi ehitustega, karjaga ja inventariga nõukogude-vastasest sõjast osavõtjatele. Valgekindralid Laidoner, Põder, Soots ja Pitka said "teenete" eest nõukogude võimu pu-

---

1) J.Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus, nr.155/156,1933, lk.20.
2) Eesti NSV ajalugu, lk.427.

rustamisel kodanlikult valitsuselt kingituseks 300-hektari suurused mõisad. Sellist agraarküsimuse lahendamist mõistis hukka ajaleht "Edasi". See kirjutas: "Sellest hoolimata, et maade tahtjaid ei saa kõiki rahuldada, annab valitsus sõjaväelastele terved mõisad."[1)]

Maareformi tulemusena Eesti muutus suurpõllumajanduslikust maast väikepõllumajandusemaaks.[2)]

Tabel nr. 12

Talude arv ja suurus.

talu suurus (ha)	1923.a. talude arv	1923.a. % talude arvust	1929.a. talude arv	1929.a. % talude arvust	1929.a. % maa üldarvust
kuni 1 ha	1755	6,5	6180	13,4	0,5
1-5 ha			6135	13,3	3,3
5-10 ha	1464	5,4	7662	16,6	8,8
üle 10 ha	23729	88,1	26202	56,7	87,4

Seega ligi pooled (43,3 %) asunduskohtadest, mille suurus kuni 10 ha, said ainult 12,6 %! võõrandatud suurmaaomandist.

Asundustalude keskmine maa suurus maareformi teostamise algul 1920.a. oli 23,3 ha, 1923.a. - 18,9 ha ja 1929.a. - 13,7 ha.[3)] Siit selgus, et maareformi teostamise käigus loodi põhimiselt pisi- ja väikekohti. Väikeste talukruntide andmisega kodanlus taotles kindlaid klassieesmärke. Püüti tekitada maata talurahvas illusiooni, et ta saab maad ja juhtida neid sel teel kõrvale ühisest võitlusest linnaproletariaadiga

---

1) Eesti vabariigi majanduslikust seisukorrast, "Edasi", nr.218, 30.IX 1930. (Nõukogu Liidus ilmunud eestikeelne ajaleht).
2) J. Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus", nr.155/156, 1933, lk.22
3) J.Reesen, Seisukorrast Valges Eestis, "Klassivõitlus" nr. 115/115, 1930, lk.53.

kapitalistliku kurnaja korra vastu. Samal ajal saavutati maata ja kehvtalurahva teatud osale maa andmisega vähemalt ajutiseks nende poolehoid kodanlikule valitsusele.

Maareformi tulemusel ei olnud maaproletaarlaste arv vähenenud, vaid hoopis suurenenud. 1922.a. oli 77.405 põllutöölist, 1929.a. aga 82.204.[1] Maatööliste arv suurenes nn. maalapiga propetaarlaste arvel, kes said mõisate tükeldamisega 1-2 ha maad. Pisikoht ei võimaldanud perekonda ülal pidada, seepärast maalapi omanikud olid sunnitud otsima kõrvalteenistust. Need maaga seotud endised mõisatöölised muutusid suurtalunikule odavaks tööjõureserviks ja tulutoovaks ekspluateerimise objektiks. Siin maksis täiel määral V.I.Lenini põhimõte, et maaga mitteseotud proletaarlane on põllumajanduses halb ekspluateerimise objekt.[2]

Maareform tõstis küll väikemaapidajate erikaalu, kuid ka keskmiku ja kulaku osatähtsus kujunes suureks.[3]

Tabel nr. 1

Kesk- ja suurmajapidamised 1929.a.

Talu suurus	% talude arvust	% talu maast
10-30 ha	43,9	39
30-120 ha	23,5	52,9

Seega rõhuv enamus võõrandatud maast läks jõukale talupojale ja keskmikule.

Eesti kodanlus oma klassilise ja kontrrevolutsioonilise iseloomu tõttu ei olnud võimeline lahendama agraarküsimust.

---

1) J.Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus",nr.155/156, 1933, lk.26.
2) V.I.Lenin, Teosed, kd.,3, Tallinn, 1951, lk.171.
3) J.Reesen, Seisukorrast Valges Eestis, "Klassivõitlus", nr.115/116, 1930, lk.55.

Ta ei hävitanud Eesti külas maa klassilist jaotust ega agraarsuhete ekspluataatorlikku iseloomu. Muutus ainult maaomandi klassistruktuur. Agraarreformi teostamise põhimotiiviks kodanlusele oli mitte püüe anda rahvale maad, vaid hirm proletaarse revolutsiooni ees. V.I.Lenin kirjutas reformide kohta, et esineb juhtumeid, kus vaenlased ise teevad teatud järelandmisi selleks, et lahutada ründajaid ja neid kergemini purustada.[1)]

1929.a. jäi 256.600 ha ehk 23,1 % võõrandatud maast tükeldamata. Ometi olid veel tuhanded endised mõisatöölised ja sulased maata. Nõnda mindi riikliku maafondi jaotamisel mööda maaelanikkonna kõige vaesemast kihist - mõisatöölisest ja sulasest, aga samuti ka maata ja vähese maaga talupojast.

Kokku võttes võime öelda, et eesti kodanlus taotles oma agraarpoliitikaga järgmisi eesmärke:

1. Kindlustada ja kaitsta kodanliku maaeraomandi printsiipi.

2. Luua saksa parunite maade võõrandamisega tingimused kulakluse arenemiseks külas, kes moodustas kodanluse diktatuuri klassi~~lise~~ toe.

3. Kindlustada suurtalunik odava tööjõuga.

4. Jaotada väljaostu teel väikesi maatükke maata ja vähese maaga talupoegadele, sihiga isoleerida külakehvistu töölisklassist.

---

1) V.I.Lenin, Teosed, kd., 5, Tallinn, 1951, lk.58.
2) J.Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus", nr.155/156, 1933, lk.23-24.

2. köide

Ajakirjas "Klassivõitlus" avaldatud artiklite autorid ei pooldanud mõisate tükeldamist järgmistel põhjustel:

maasoovijaid oli palju, kuid maad vähe. Kui jaotada kogu mõisa-, kiriku- ja kroonumaale kuuluv 300.000 ha põldu, siis saaks iga maatamees paar hektari põldu ja kümmekond hektari metsa-, raba- ja heinamaad. Sellised pisikohad ei õigustanud end, sest väikemaapidaja saunik ja pops pole võimelised tõstma põlluviljakust. Vaesel talupojal puudus võimalus osta masinaid, väetisi ja tööriistu.[1] Kui aga tükeldada mõisad elujõulisteks, keskmise suurusega taludeks, pidi paratamatult osa maasoovijaid jääma maata. Neil kaalutlustel J.Anvelt rõhutas mõisate säilitamise vajadust ja isegi endiste talundite liitmist suurmajanditega.[2]

Peterburi turu kaotamise ja läänеriikide turu nõuetele kohandamise tagajärjel hakkas Eesti endine mitmekülgne põllumajandus muutuma ühekülgseks vaid või ja peekoni-tootmisele orienteeruvaks põllumajanduseks. 1923-1924.a. kriisil oli kodanliku Eesti majanduselus murranguline tähtsus. Siit alates sai maa ~~agrariseerimise~~ poliitika aluseks Eesti kodanliku valitsuse deklaratsioon põllumajanduse taanistamise kohta. Loomakasvatusele hakati nüüd eeskujuks seadma kapitalistlikku Taanit. Taanistamise agraarpoliitika põhiküsimuseks oligi põllumajanduse spetsialiseerumine välismaiste imperialistide

---

1) J.J., Maaküsimus ja asutav kogu valges Eestis, "Klassivõitlus", nr.9, 1919, lk.8.
2) J.Anvelt, Oktoobrirevolutsioon ja maaküsimus Eestis, "Klassivõitlus", nr. 11, 1919, lk.24.

huvides. 1924.a. kevadel kuulutati välja põllumajanduslik orientatsioon, mille tagajärjel toimus veelgi kiirem Eesti agrariseerimine.[1] 20.aastate keskpaigu algas teravilja külvipinna vähenemine ja suurenes kariloomade arv.

Lehmade arvu liikumine 1925.- 1929. aastal.[2]

Tabel nr.2

Talude suurus	1925.a.		1929.a.	
	Lehmade arv	Ühe talu kohta lehmi	Lehmade arv	Ühe talu kohta lehmi
Kuni 5 ha	20.311	0,9	21.319	0,9
5-10 ha	28.984	1,5	32.625	1,5
10-20 ha	72.216	2,3	88.170	2,5
20-30 ha	72.216	3,1	87.326	3,6
üle 30 ha	149.470	8,5	165.731	9,1

Taanistamise perioodil suurenes lehmade arv eestkätt kulakute ja jõuka-ja keskmike talundites. Siit järeldus: Eesti rahvamajanduse tähtsaim haru - karjamajapidamine, koondus jõukate keskmike ja kulaklik-kapitalistlike majapidamiste valdusesse.

Taanistamise ajajärgul kasvas ostutalude võlakoorem. Meiereide ehitamine, maaparandustööd, jõusööda ja mineraalväetiste ostmine nõudis uusi suuri kapitalimahutusi põllumajandusse. Talurahval oma sissetulekutest ei piisanud. Talud hakkasid tegema laene nii riigilt kui ka erapankadelt.

Taanistamise poliitika viidi läbi kodanliku riigi rahalisel toetusel jõuka talurahva huvides. Toetuslaenude näol tungis finantskapital põllumajandusse. Enamus laenudest olid

---

1) Eesti NSV ajalugu, lk. 429.
2) J.Reesen, "Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus", nr.155/156, 1933, lk.26.

lühiajalised, mille tasumise tähtajad langesid ühte majandusliku kriisi süvenemisega. Talude võlakoorem ulatus 1930.a. ligi 29.9 miljon kr.[1]

Talude võla ja varanduse väärtuse suhe 1932.a.[2]

Tabel nr.3

Talude rühmad maa suuruse järgi	Keskmine ühele talule		Võla protsent varandusest
	Varanduse väärtus kroonides	Võlg kroonides	
kuni 10 ha	3100	770	24,8
10-20 ha	6600	1250	18,9
20-30 ha	9400	1750	18,6
30-50 ha	12700	2070	16,3
üle 50 ha	20100	3470	17,3
Keskmine	7600	1570	20,7

Võlakoorem väikemajapidamistes oli varanduse väärtusest suurem kui jõuka talurahva majandites. Talu võlg võrdus umbes talu aastasele sissetulekule. Sellist võlga pidas kodanlus tol ajal normaalseks. Majanduskriisi ajal olukord põhjalikult muutus. Talude rahalised sissetulekud vähenesid poole võrra, seega võlg ületas aastatulu nüüd kaks korda. Talud sattusid otsemaid võlaraskustesse. 1927.a. ei tasunud laenu 2 talu, 1928.a. - 49, 1929.a. juunis - 142 ja 1929.a. detsembris 367, 1930.a. juunis 967 ja detsembris 4424, 1931.a. juunis 10765 ja detsembris 17124 võlgnikku.[3]

---

1) J.Reesen, EKP ülesannetest töös töötava talurahva hulgas, "Klassivõitlus", nr.157, 1933, lk.9.
2) Sealsamas, lk.10.
3) Sealsamas, lk. 10.

Talude jaotus võlakoormatuse järgi %% 1932.a.[1]

Tabel nr.4

Võla nimi	Kuni 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	üle 50 ha	Keskmine
väike võlg	24,1	28,6	22,6	29,8	26,3	26,3
keskmine	19,7	21,7	29,6	31,8	36,5	26,2
suur	26,1	30,6	25	22,5	17,2	25,7
väga suur	30,1	19,1	22,8	15,9	20,0	21,8

Kodanlik statistika mõistis väikese võla all summat, mis võrdus talu poolele aasta tulule, keskmine võlg võrdus aasta sissetulekule, suur võlg ületas kahekordselt aasta tulu ja väga suur võlg oli üle 2 korra suurem aastasest sissetulekust.

Eestkätt olid koormatud suure ja väga suure võlaga kehvikud ja keskmikud. Kodanlik spetsialist J.Kurkus märkis, et 48 % kogu taludest lasus suur ja väga suur võlg. Need polnud võimelised oma võlga enam tasuma.[2] Pangakapitali ämblikupoliitika imes verest tühjaks talupojad, viis nende kohad oksjonile ja kiirendas talurahva proletariseerumise protsessi.[3] Kõige enam esines võlastunud talusid Valga- ja Viljandimaal. Suurima võlgnevusega olid ostutalundid (talu keskmine võlg 1850 kr.), sellele järgnesid asundustalundid (talu keskmine võlg 1700 kr.) ja riigirenditalundid (keskmine talu võlg 1110 kr.)[4]

---

1) J.Reesen, EKP ülesannetest töös töötava talurahva hulgas, "Klassivõitlus", nr. 157, 1933, lk.11.
2) Sealsamas,
3) Sealsamas, lk.14
4) J.Kurkus, Talundite võlakoormus ja maksuvõime, "Põlluma-jandusturg", nr. 46, 15.XI 1932, lk.520.

Kôik ülaltoodud andmed kinnitasid seda, et finantskapital hoidis oma valduses pooled Eesti talunditest.

Jôuka talurahva paratamatuks eelduseks oli sulaste, päiviliste, popside tekkimine, milline protsess ei olnud kaugeltki ühesugune üksikutes maakondades ja valdades.

Talurahva sotsiaalsed rühmitused ja talude suurus.[1]

Tabel nr.5

Maakond	Talude arv	Talude arv %-s			Elanike arv	
		Kuni 10 ha	10-30 ha	üle 30 ha	Üldse	Sellest palgalisi
Viljandi	14381	49,8	29,2	21	50529	9662
Valga	8226	67	21,5	11,5	20248	3789
Tartu	29467	64,4	25,6	10	96787	17251
Pärnu	17832	56,2	26	17,8	55119	8783
Järva	11347	44,5	38,1	17,4	38185	5136
Harju	21486	48,6	30,7	20,7	69790	8924
Vôru	15889	50	44,7	5,3	63871	8211
Viru	25165	56,9	35,4	7,7	83939	10021
Lääne	15579	28,4	46	25,6	60793	5056
Saare	12184	38,9	38,9	22,2	46120	3515
Petseri	11283	71,6	25,4	3	55793	1856
	183901				641168	82204

Seal, kus esines suurmajapidamisi rohkem, oli ka palgaliste % kôrgem nagu Viljandimaal, Harjumaal ja Pärnumaal. Protsentuaalselt esines suurtalusid kôige enam Lääne- ja Saaremaal. Talude suurust tôstsid siin vôsastunud ja soised maaalad, mida ei kasutatud. Seepärast ei olnud need talud oma suure hulga kôlbmatu maaga veel kulaklikud majandid. Lôuna-Eesti maakondades, peale Petseri- ja Vôrumaa, domineeris roh-

---

1) J.Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivôitlus", nr.155/156, 1933, lk.27.

kearvuline päeviliste ja sulaste kiht.

Tabel nr.6

Vallad, kus asus rohkesti pisi- ja väiketalusid ja kus kasutati palju palgatööjõudu.

1)

Maakond	100 töötava talupere liikme kohta	Kõrge palgatööjõu kasutamine (vald)	Rohkesti pisi- ja väiketalusid (vald)	Märkusi
Viljandi	32,7	Viiratsi, Vana-Võidu, Päri, Õisu, Aidu	Vana-Tänasilma Puiatu, Taevere	I koht palgalise kasutamisel
Valga	31,4	Leebiku, Sangaste	Keeni, Patküla	
Tartu	30,7	Vorbuse, Luunja, Tähtvere, Kirepi	Peipsiäärne, Kasepää, Lohusuu, Avinurme	52 % renditalud
Pärnu	27,2	Abja, Kariste, Pöögle, Penuja	Kihnu, Häädemeeste, Tahkuranna	
Järva	25,4	Einmanni, Ambla, Särevere	Esna, Koigi	54,4 % renditalud
Harju	21,5	Kurnu, Harku, Nehatu	Kõnnu, Kolga Naissaare, Prangli saar	väiketalud enamuses
Võru	21	Vana-Antsla, Uue-Antsla, Toolamaa	Haanja, Misso, Kasaritsa	
Viru	21,3	Voka, Illuka, Kohtla, Vao	Vasknarva, Venevere, Narva	50,4 % renditalud
Lääne	13,7	Luiste, Kirbla, Lihula, Vigala	Vormsi, Kõrgesaare	
Saare	12,7	Pihtla, Laimja, Suure-Kaarma	Ruhnu, Abruka, Ellamaa, Muhu	
Petseri	10	Rvotovo, Laura, Merimäe.	Irboska	Palju kehvikuid

1) J.Reesen, Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus", nr.155/156, 1933, lk.31.

Kasutades Saksa valitsuse toetust hakkasid parunid nôudma nn. "ôiglast" tasu vôôrandatud maa eest. 1926.a. Riigikogu vôttis vastu seaduse tasu maksmise kohta saksa môisnikule. Kogu maa väljaostu summa ulatus 12.829.000 kr.[1] 1929.-1930.a. maksti môisnikele riigieelarve järele 24 miljonit sekti ja lisaeelarve järgi 12 miljonit senti.[2] Kogu vôlasumma lasus talurahva ôlgadel. Talurahvas nälgis , aga môisnikele maksti tasu. Parun Fersenile maksti Jaska ja Aimla môisa eest 28.406 kr., Vana-Vôidu môisa hinnati 34.121 kr.-le, parun Sieversile kuuluv môis maksis 35.746 kr. jne.[3]

Pôllumajanduse taanistamise plaan nurjus. Pôhjuste selgitamisel tuli lähtuda marksistlikust pôhimôttest, et kapitalismi eksisteerimise igale etapile on omased teatud arenemise vôimalused ja iseärasused. Eesti kodanlus püüdis endale kindlustada kohakest maailmaturul kapitalistliku maailma üha süveneva üldkriisi ning imperialismi kôigi vastuolude teravnemise olukorras, millal turgude probleem muutus järjest teravamaks. Kapitalistlikus Taanis toimus tôus loomakasvatuses juba möödunud sajandil, millal müügiturgude ja toorainete eest peetav vôitlus alles hakkas hoogu vôtma. Eesti majandus arenes üha süvenevas sôltuvuses välismaisest finantskapitalist. Sellest tuleneski, et imperialistliku süsteemi arenemise seaduspärasused leidsid väljenduse ka Eestis. Majanduskriisi peamine

---

1) R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn 1957, lk.64.
2) N.Karotamm, Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht, "Klassivôitlus", nr. 135/136, 1931, lk.17
3) "Edasi", nr. 19, 17.II 1931.

põhjus nagu igasuguse ületootmise kriisi põhjus peitus vastuolus tootmise ühiskondliku iseloomu ja tootmissaaduste omastamise kapitalistliku vormi vahel. Erinevalt Esimese Maailmasõja eelsest majanduskriisist tekkis ja arenes 1929.-1933.a. majanduskriis kapitalistliku maailma üldkriisi baasil ning oli selle lahutamatuks koostisosaks, muutudes seetõttu eriti pikaajaliseks ja laostavaks. Kriisi sügavuse määras ka asjaolu, et tähtsamate kapitalistlike maade tööstuskriis ei langenud lihtsalt kokku, vaid põimus läbi põllumajanduslikes maades puhkenud agraarkriisiga. Kriisi mõju oli kõige rängem imperialistlikest suurriikidest sõltuvatele maadele nagu seda oli kodanlik Eesti.

1929.a. keskel ilmnesid juba kõik põhitunnused, mis viitasid majanduskriisi saabumisele, nagu kaupade nõudmise vähenemine, kariloomade hindade langus ja võlgade kasv.

Loomade hindade langus.[1)]

Tabel nr. 7

Loomade nimetus	1929 Hind kr.-s	1931 Hind kr.-s
hobune	159	81
lüpsilehm	100	43
siga (kg)	1,1	0,40
lammas	12,5	9

Toimus kõigi põllumajandussaaduste hindade enneolematu langus (vt. tabel nr. 8).

Kõige rohkem alanesid karjasaaduste hinnad. Katastroofiline oli võihinna langus (vt. tabel nr.9).

---

1) H.Pöögelmann, Andmeid majanduskriisist Eestis, "Klassivõitlus", nr. 145/146, 1932, lk.51.

Karjasaaduste hindade järsk langus andis tunnistust sellest, et agraarkriis riivas valusalt kôige pealt loomakasvatust kui pôllumajanduse pôhiharu.

Tabel nr.8

Hindade langus protsentides[1)]

Pôllumajandus-saadused	1928-1933
rukis	28,7
nisu	16,7
kartul	61,7
piim	62,4
muna	42,5
sealiha	67
loomaliha	50

Tabel nr. 9

Vôi hinna langus.[2)]

Aasta	Hind kroonides
1929	2.87
1930	2.24
1931	1.78
1932	1.24
1933 I p.	0.92

Karjasaadusi veeti välja 1932.a. 9,1 miljoni kr. eest, aga 1933.a. 4,9 miljoni krooni eest.

Madalate hindade ja valuutakursi languse tagajärjel vähenes pôllumajanduse toodangu väärtus rahalises väljenduses. Madala ostujôu tôttu muutus kitsaks siseturg. 1929/30.a. kasutati sisemaal pôllumajandussaadusi 63 miljoni kr. ulatuses, 1930/31.a. - 62 miljoni kr. ja 1931/32.a. 39 miljoni kr. väärtuses.[3)]

"Kriis pôllumajanduses oli tingitud pôllumajandussaaduste turgude kitsenemisest ja hindade langemisest".[4)]

Kuna tööstuskaupade hinnad, mida maaelanikkond oli sunnitud ostma tootmise otstarbeks, langesid palju aeglasemalt

---

1) J.Reesen, "Pôllumajanduse seisukord ja agraarkriis Eestis, "Klassivôitlus", nr. 5 (164), 1934, lk.15.
2) H.Pöögelmann, Stabilisatsiooni lôpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivôitlus", nr. 159, 1933, lk.3
3) L.Looring, Riigikogu valimistest Eestis, "Klassivôitlus", nr.145/146, 1932, lk.4.
4) Eesti NSV ajalugu, lk.469.

kui põllumajandussaaduste hinnad, siis ei vastanud tootmiskulude vähenemine loomulikult põllumajandussaaduste turuhindade langusele. Ebasoodsad realiseerimise tingimused muutsid põllumajandusliku tootmise mittetasuvaks.

Maaomandi lahutamine tootjast toimus kodanlikus Eestis nagu kõigis kapitalistlikes maades kahes põhivormis hüpoteegi ja rendi süsteemi vormis. Kõige üldisemaks töötava talurahva põhimasside vaesumise ja laostamise näitajaks oli võlakoorma kasv ja talumajandite oksjoni alla minek. Kriisiaastail muutus eriti teravaks talurahva võlgade küsimus.

Oksjonile määratud talud 1932.[1)]

Tabel nr. 10

Talu suurus	Talude arv	Võlg kr.	Talude suurus ha	Võlg kr. ha-le	Kinnisvara väärtus kr.	Kinnisvara ha-le kr.	Võla % kinnisvarast
kuni 10 ha	12	5000	112	45	8900	80	56
10-30 ha	41	49426	994	49	90100	91	54
üle 30 ha	143	299376	8256	36	521600	63	55

Maapank tabelis esitatud taludele soodustusi ei andnud, pidades nende majanduslikku seisukorda raskeks. Kodanliku majandusteadlase J.Kurkuse andmetel oli 48 % kogu taludest võimetud võlga maksma. Järelikult ligi pooled taludest majanduskriisi perioodil olid olukorras, kus neid igal ajal võidi oksjonihaamri alla viia.

Taanistamise poliitika oli viinud põllumajanduse ummikus-

1) J.Reesen, EKP ülesannetest töös töötava talurahva hulgas, "Klassivõitlus", nr. 157, 1933, lk.12.

se. Seepärast kodanlik valitsus oli sunnitud võtma uue kursi teraviljakasvatamisele. Toimus mõningane külvipinna laienemine ja hektari saakide osaline kasv. 1925.-1929.a. keskmiste andmetega võrreldes suurenes 1933.a. talinisu külvipind 58,3 %, suvinisu külvipind 213 % ja rukki külvipind 6,3 % võrra. Samal ajavahemikul vähenes söödateraviljade külvipind 28 % võrra, sealhulgas oder 10,5 % ja kaer 49 % võrra.[1] Suund teraviljakasvatusele ei parandanud talupoegade majanduslikku olukorda. 1929/30. - 1932/33.a. vahemikul vähenes põllumajandustoodang rahalises väljenduses 223 miljonilt kroonilt 102 miljoni kroonini.[2] Põllumajanduse turutoodang vähenes 1928/29.-1931/32.a. vahemikul 113 miljonilt kr. 46 miljoni kroonini. Selle tagajärjel vähenes talumajapidamise tasuvus. Sissetulek 1 hektarilt oli 89 kr. ja väljaminek 94 kr.[3] Majanduskriis surus kõiki, nii võlgadega kui ka võlata talundeid.

Kodanlik valitsus võttis tarvitusele rida abinõusid oma sotsiaalse baasi - jõuka talupoja - peamise kaubatootja kihi toetamiseks.

1930.a. kehtestati viljamonopoli seadus teraviljasaaduste hindade reguleerimise eesmärgil. Rukki sissevedu kuulutati riigi ainuõiguseks. 1934.a. seadusega kehtestati riigimonopol ka nisu sisseveole, mis tegelikult tähendas toiduteravilja impordi katkestamist. Riik ostis teravilja kokku kõrgete hindadega. Selle poliitika tulemusel nisu ja rukkihinnad tõusid siseturul 2-3 korda. Seega olid siseturul kindlustatud kõrged

---

1) J.Reesen, Põllumajanduse seisukord ja agraarkriis Eestis, "Klassivõitlus", nr.5 (164), 1934, lk.16.
2) Sealsamas,
3) Sealsamas, lk.17.

viljahinnad. Loomulikult said riiklikust teraviljamonopolist kasu eestkätt ainult hallparunid ja jõukad talupojad, sest nemad olid põhimised teravilja tootjad turu jaoks. Halvemaks muutus aga nüüd kehviku olukord, kellele ei jätkunud kunagi oma talus kasvatatud toiduteraviljast kogu aastaks ja seepärast pidi lisa ostma turult. Nõukogude Eesti majandusteadlase R.Antonsi andmeil inimtoiduks jäetud teraviljahulk aasta-aastalt vähenes. Loobumine toiduteraviljast toimus eestkätt elanikkonna tarvete piiramise arvel.[1] Kokkuostetud vilja hinnad ületasid maailmaturuhindu kaks korda. 1932.a. maksis rukki kg. siseturul 14 senti, maailmaturul aga 7 senti.[2]

Loomakasvatussaaduste ekspordi stimuleerimiseks ja välisvaluuta saamiseks kehtestati eksportpreemiate süsteem või, peekoni ja munade väljaveolt. Preemiate abil kindlustati eksportkaupade müüjatele stabiilne tulu ja loodi eelistatud tingimused kaupade realiseerimiseks välisturgudel.

Suurem osa turutoodangust eksporditi, näiteks: munadest 68 %, piimast 66 %, lihasaadustest 72 %.[3]

Jõuka talurahva kõrge erikaalu tõttu eesti põllumajanduses oli ka turutoodangu erikaal võrdlemisi suur. Nii näiteks moodustas turutoodang põllumajanduse kogutoodangust piimasaaduste alal 70 %, veiseliha alal 60 %, munade alal 52 %.[4]

Eksportpreemiate väljamaksmiseks oli Pikalaenu Panga juurde moodustatud eriline fond, kuhu kanti summad riiklikest erika-

---

1) R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, [illegible] lk.204.
2) Sealsamas, lk.215.
3) J.Reesen, Pätsi valitsuse maa- ja talurahvaprogramm, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934, lk.20.
4) Sealsamas.

pitalidest ja eelarve summadest.

1 kg piimatoodangu omahind oli majanduskriisi ajal 6,98 senti, müügihind 5,32 senti.[1] Piima müüdi kahjumiga. Eksportpreemiatega tõsteti kunstlikult kõrgele loomakasvatussaaduste hinnad. 1934.a. riik maksis või eest 150 senti kg, samal ajal välisturul maksis või kg 70-80 senti.[2]

Maakodanluse finantseerimine kodanliku valitsuse poolt läks eesti rahvale kalliks maksma. Kulutused eksportpreemiate finantseerimiseks langesid linna- ja maatööliste õlgadele aktsiiside, tolli ja teiste kaudsete maksude näol.

1931.a. võeti vastu Riigikogu poolt nn. "raudvara" seadus, millega keelati arestida võlgniku vara, mis oli vajalik tema isiklikuks, igapäevaseks tegevuseks ja põllumajapidamiseks hädatarviliku vallasvara seaduses määratud normide piirides. Sama eesmärki taotles 1932.a. avaldatud seadus, mille alusel keelati maakinnisvarade müük väljaspool ajavahemikku 1. okt. - 1.märtsini.

Oksjonite vältimiseks kehtestati 1931.a. põllupidajate jaoks majandite moratooriumiseadus, mille alusel maapidaja võis pöörduda vastava võlgade korraldamise komisjoni poole võlavahekordade reguleerimiseks. Kokkuleppel võlgnikega või majandusministeeriumi korraldusega võidi kehtestada võlgade sissenõudmise keeld kuni üheks aastaks.

---

1) J.Reesen, Pätsi valitsuse maa- ja talurahva programm, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934, lk.22
2) Sealsamas.

Kodanlik valitsus rakendas moratooriumiseadust minimaalselt. 1932.-1934.a. anti valitsusele 1987 talult moratooriumipalveid 6,475 miljoni kr. suuruses.[1] 1934.a. anti moratooriumi 432 talule, rahuldamata jäeti 745 talu avaldused.[2]

1932.a. oli talundite vôlakoorem suur. Maapanga andmetel 1500 talumajapidamise vôlg ületas majapidamise oma väärtuse.

Kodanlik valitsus oli sunnitud senisest rohkem korraldama vôlgade probleemi. 1932.a. määrati vôlaprotsendi kôrgemaks normiks 8 %.[3] Samal aastal alandati Eesti Maapanga poolt välja antud laenude ja samuti maaostuvôlgade intresse.2 %-ni kolmeks aastaks ja hiljem säilus too protsent kogu laenude kestuseks.

Lühiajaliste eravôlgade summa ulatus 1932.a. 40000000 kroonini, seepärast Riigikogu 1933.a. vôttis vastu nimetatud vôlgade ümberlaenutamise ja pikendamise seaduse.

1934.a. avaldas 6979 talu soovi muuta oma laen pikaajaliseks. Kodanlik valitsus muutis nende talude vôlad pikaajaliseks, kellede vôlg ei ületanud talu väärtuse. Ümberlaenutamist kasutasid pôhimiselt jôukad talundid.[4]

Maakodanluse toetamiseks rakendatud abinôude süsteem ei leevendanud agraarkriisi laostavat môju kogu pôllumajandusele ega kôrvaldanud talupoegkonna kihistumise ja laostumise protsessi. Eestis toimus kodanliku diktatuuri aastail lakkamata

---

1) J.Reesen, Pätsi valitsuse maa- ja talurahva programm, "Klassivôitlus", nr. 7/8 (166/167), 1934,lk.30.
2) Sealsamas,
3) Sealsamas,
4) Sealsamas.

põllumajanduse tootmise kontsentreerumine ja töötava talurahva vaesumise protsess. V.I.Lenin on korduvalt rõhutanud, et kapitalismi põhimine ja peamine tendents seisneb väiketootmise väljatõrjumises nii tööstusest kui ka põllumajandusest.

1919.a. maareform jättis maata just need, kes seda kõige rohkem vajasid - sulased, maatamehed ja vähese maaga talupojad - sajandite vältel julmalt ekspluateeritud ja rõhutud maaelanikkonna kiht. Agraarkriisi olukorras maa hakkas koonduma väheste hallparunite ja spekulantide kätte, mille tõttu suurenes veelgi enam maanälg.

Et lahendada maapuudust ja ületada järjest teravnevaid sotsiaalseid vastuolusid, 30-ndail aastail kodanlus hakkas rääkima teisest maareformist. 1929.a. kehtestati Asundustegevuse korraldamise määrus. Uute asundusmajandite rajamine ei pidanud toimuma mitte üksnes olemasoleva põllumajandusliku maa arvel, vaid ka uudismaade s.o. soode ja metsade ülesharimise teel. Asunduskohtade rajamiseks eraldati umbes 35000 ha maad.[1] Kogu asundustegevuse korraldamiseks loodi Asunduskomisjon. See varustas elanikke sobiva maaga, rajas teid, teostas melioratsioonitöid ja ehitas hooneid.[2] Asundustalusid oli õigus saada ainult neil, kes omasid põllumajanduslikku inventari, või kel oli inventari muretsemiseks olemas vastavad summad. Samuti nõuti "talupidamise" oskust ja kogemusi. Järelikult töötu ja vaene maad ei saanud, sest nendel puudus nii oskus talupidamiseks kui ka raha inventari soetamiseks.

---

1) J.Reesen, Pätsi valitsuse maa- ja talurahva programm,"Klassivõitlus", nr. 7/8 (166/167), 1934, lk.28.
2) Sealsamas, lk.26.

Seega näeme, et riiklik asundustegevus kujunes tegelikult maapuuduse all kannatava talurahva petmiseks. Kodanlus soovitas uudismaade ülesharimisel kasutada tööbörsil registreeritud töötuid, kes ei ole vargad ega poliitilised kurjategijad. Lisaks soovitas kodanluse ajakirjandus rakendada vange soode ja rabade ülesharimisele. Ajaleht "Kaja" pani "pahaks", et vanglates vedeles hulk tööjôulisi mehi. Ausad kodanikud pidid aga töötama ja vaeva nägema, et neid seal toita. Vangid aga istusid "patareis" ja vahtisid läbi akna merele, kuidas "seal paadid liuglevad". Ometi olevat just soode ja rabade kuivatamine vangidele nagu loodud.[1)]

Asundustegevuse kava täita ei suudetud. Enamik asundustalusid rajati soodesse ja metsakännustikku ja sattusid otsekohe vôlgadesse.[2)]

Seega oli kukkunud läbi kodanluse teine "maareform". Asundustegevus kujunes ainult talurahva täiendavaks ekspluateerimiseks.

Kodanlus ei suutnud lahendada teravat maapuudust ega ka maa ratsionaalse kasutamise küsimust kapitalistlikus Eestis.

Hoolimata riigivôimu vahelesegamisest majandusellu ei saavutatud kodanliku Eesti pôllumajanduses märkimisväärset edu.

Eesti kodanlik rahvamajandus väljus ülemaailmasest majanduskriisist nôrgenenuna, sattudes kriisieelse ajajärguga vôrreldes veelgi suuremasse orjastavasse sôltuvusse imperialistlikest suurriikidest.

---

1) "Kaja", nr. 150, 28.VI 1934.
2) H.Tiido, Talurahva olukorrast kodanlikus Eestis, Tallinn, 1959, lk.12.

Majanduskriis süvendas ja teravdas kapitalistlikus tootmissuhetes esinevaid vastuolusid.

Mitmeid aastaid kestnud agraarkriisi peamised raskused, mis tulid kanda väiketootjate hulkadel kiirendasid talupoegkonna diferentseerumist kehvikute ja nôrgemate kehvikute vaesumist ning laostamist. Agraarkriis viis pôllumajanduse otsesele degradatsioonile, mis väljendus pôllumajandusliku tootmisvôimsuse tagasiminekus, pôllutööriistade ja masinate ostu ning väetise kasutamise vähenemises, söödabaasi nôrgenemises ning selle tulemusel üldiselt pôllumajandusliku tootmise olukorra halvenemises.

Kodanliku Eesti kui välisturgudel sôltuva pôllumajanduse arenemise peamiseks eelduseks oli pôllumajandussaaduste väljaveo kindlustamine. "Seetôttu etendas suurt osa pôllumajanduse arenemisel nii agraarkriisist väljumisel kui ka kriisijärgseil aastail sôjalise konjunktuuri kujunemine fašistlikul Saksamaal ja Teise Maailmasôja ettevalmistamine imperialismi leeris."[1)]

Samuti valuutapuudus ja pealesurutud rahvamajanduse huvisid mittearvestavad välislaenud ning investeeringud sundisid kodanlikku valitsust oma rahva majandust ümber korraldama imperialistlike riikide ja eestkätt fašistliku Saksamaa sôjamajanduse nôuete rahuldamise suunas.

Nimetatud asjaoludel muutus Eesti Saksamaale tooraineid ja poolfabrikaate tootvaks agraarmaaks.

---

1) R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk.218.

II

KODANLUSE POLIITILISE VÕIMU KINDLUSTAMISEST

Kodanliku Eesti "iseseisvus" sai alguse ägeda klassivõitluse ja kodusõja tingimustes kodanluse ja eesti töörahva vahel. See asjaolu määras osaliselt kindlaks Eesti kodanliku valitsuse poliitika olulisemad põhijooned ning eelkõige tema suunitluse nii eesti töörahva kui ka Nõukogude riigi vastu.

Ka pärast välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja lõppu oli töörahva revolutsiooniline võitlus nõukogude võimu eest peamiseks hädaohuks valitsevale kodanlusele. Püüe kõikvõimalike abinõudega kindlustada kodanlikku reźiimi Eestis - see oli kurnajaklassi ning eelkõige kodanliku riigiaparaadi esimene ja tähtsaim üldpoliitiline eesmärk. Selle ülesande teenistusse oli rakendatud nii riigi sise- kui ka välispoliitika.

V.I.Lenin rõhutas:""Välispoliitika" eraldamine poliitikast üldse või - veel enam - välispoliitika vastandamine sisepoliitikale on täiesti väär, ebamarksistlik, ebateaduslik mõte."[1])

Seistes ühe ja sama eesmärgi - kodanliku diktatuuri kindlustamise teenistuses, oli Eesti kodanliku riigi välispoliitika lahutamatult seotud tema sisepoliitikaga.

---

1) V.I.Lenin, Teosed, kd., 23, Tallinn, 1953, lk.30.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Rahvusvahelise proletariaadi ja Nõukogude Liidu huvid on alati lahutamatult seotud. Ka Eesti töötav rahvas nõudis kodanluselt heanaaberlike suhete loomist Nõukogude Venemaaga. Kodanlik valitsus ei suutnud rahva ees millegagi õigustada Eesti valge armee osavõttu interventsioonist, seepärast oli ta sunnitud alustama rahuläbirääkimisi esimese sotsialistliku riigiga Tartus 1919.a. detsembrikuus.

Juba enne rahu sõlmimist J.Anvelt kirjutas, et rahu võimaldaks arendada Eesti tööstust ja kodanlik sõjavägi muutuks aegajalt enamlaseks.[1]

2. veebruaril 1920 kirjutati alla rahulepingule Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel.

V.I.Lenini hinnangu järgi rahuleping Eestiga omas suurt ajaloolist tähtsust: "... sest see on saavutatud ilma vägivalla tarvitamiseta, see võit saavutati ülemaailmse imperialismi üle, võit, tänu millele bolševikud võidavad kogu maailmas poolehoiu."[2]

Eesti kodanluse hinnangud rahu suhtes olid jahedad ning pessimistlikud. Seepärast H.Pöögelmann rõhutas õigesti öeldes, et Valge Eesti võttis rahulepingu allakirjutamise teate väga segatud tunnetega vastu.[3] Eesti ringkondadest keegi ei looda rahule, kartusest töörahva revolutsioonilise võitluse ees.[4] Tartu rahulepingut hindas kõrgelt ajaleht "Edasi", kirjutades, et rahu kaudu "murti aken" Euroopasse, mille läbi nõukogude

---

1) J.A/nvelt/, Mis rahu Eestile annab, "Klassivõitlus",nr.10, 1919, lk.4.
2) V.I.Lenin, Teosed, kd., 30, Tallinn, 1954, lk.296.
3) H.P/öögelmann/, Pärast sõda, "Klassivõitlus",nr. 1/2, 1920, lk.4.
4) Sealsamas, lk.5.

võim paistis nüüd uues valguses.[1]

Sõlmitud rahuga Eesti langes esimesena välja Lääne imperialismi poolt organiseeritud Nõukogudemaavastasest interventsioonist. Kuid töötaval rahval ei õnnestunud tol ajal purustada kodanluse, mõisnike ja välismaiste vaenlaste jõude. Eestis taastati kahekümneks aastaks oma aja äraelanud kapitalistlik kord.

Kodanlik Eesti sai oma juriidilise kinnituse Tartu rahulepinguga ja seadusandliku kinnituse 1920.a. Asutava Kogu poolt vastuvõetud põhiseadusega. H.Pöögelmann ennustas juba kohe "iseseisva" Eesti peatset hukkumist, esiteks seepärast, et kodanlus kaitses ekspluateerija klassi huvisid ja tunnistas pühaks ja puutumatuks eraomandi. Eesti "iseseisvus" eitas sisemist rahu, sest kodanluse piiramata kurnamisvabadus põhjustas alatist rahulolematust töörahva hulkades.[2] Teiseks seepärast, et kodanluse viha ja hirm Nõukogude riigi vastu sundis liitu otsima imperialistlike suurriikidega. Koostöö viimastega kaotas aga Eesti tegeliku iseseisvuse. "Iseseisev Eesti on lihtne mängukann liiduriikide poliitikajuhtide käes, on malevigur, mida liitlaste imperialismus oma huvidel edasi-tagasi lükkab," iseloomustas H.Pöögelmann kodanlikku Eestit.[3]

Arenenud marksistina andis H.Pöögelmann õige hinnangu Eesti saatusele. Kodanlik Eesti kapitalistliku riigina ei suutnud lahendada riigis esinevaid sisemisi vastuolusid. Oma võimu kindlustamise nimel kodanlus süvendas ainult reaktsioo-

---

1) Rahu on alla kirjutatud, "Edasi", nr. 25, 4.II 1920.
2) H.P/öögelmann/, Pärast sõda,"Klassivõitlus",nr.1/2,1920, lk.7.
3) H.P/öögelmann/, Kaks aastat rahvuspoliitikat Eestis,"Klassivõitlus", nr. 11, 1919, lk.41.

nilist sise- ja välispoliitikat, mille lôpptulemusena kapitalism asendus töörahva vôitluse teel nôukogude vôimuga.

Kodanlik Eesti olles üheks väikeseks lüliks kapitalistlike riikide süsteemis, vôttis osa imperialistlike suurriikidega Nôukogude Venemaa vastastest sepitsustest. Teisalt püüdsid Eesti valitsevad ringkonnad lähtudes oma klassihuvidest ka ise astuda Nôukogude Venemaa vastaseid samme. Näiteks käitusid kodanliku Eesti mitmed valitsusasutuste esindajad Venemaal ebaväärikalt, tegeldes ulatuslikult spekulatsiooni ja spionaaźiga. Suurimateks spekulatsioonikeskusteks olid Eesti kontrollopteerimiskomisjonid Moskvas ja Petrogradis. Nimetatud komisjonid pidid kôik oma pôhimised väljaminekud katma "isemajandamise" s.o. spekulatsiooni ja varguse teel. Spekulatiivsete operatsioonide teostamiseks anti neile isegi riigikassast laenu.[1] Ajakiri "Klassivôitlus" paljastas Eesti "riigiametnike" kuritegusid, musti mahhinatsioone ja saagiahnust. Eesti "riigipiruka" jagajad vedasid Nôukogude Venemaalt Eestisse kulda, hôbedat, plaatinat, väärіskive, kallihinnalist mööblit, vaipu ja maale.Kodanliku Eesti tolleaegne välisminister otse ôhutas Nôukogude Venemaa röövimist. Kodanlik valitsus ise sahkerdas päris organiseeritud salakaubavedu. Nôukogude Venemaal viibiv kodanliku Eesti valitsuse esindaja Freiberg nôudis Eesti rahandusministri abilt Rosendorfilt "täiendavat krediiti veel ühe puuda kulla ostmiseks".[2] Sala-

---

1) H.Arumäe, Kodanliku Eesti Nôukogude-vastasest välispoliitikast aastail 1920-1925, Tallinn 1960, lk.18.
2) H.P/öögelmann/, Valge Eesti solgimülkad Nôukogude Venemaal, "Klassivôitlus", nr. 43, 1923, lk.11.

kaupa veeti sisse ja välja nn. diplomaatiliste pakkide nime all. Jaani kiriku pastor Valk Tallinnast tôi vateeritud teki voodri vahel Eestisse 450 000 tsaari rubla.[1] Tuntud spekulandid ja salakaubavedajad A. Veiler ("Vaba Maa" toimetusest), Metsamart, Vessart, Jürgens jt. vedasid Eestist kôrge hinnaga piiritust, sahhariini ja kokaiini, sisse tôid aga kulda ja hôbedat.[2] Opteerumiskomisjoni esimees Org tabati nôukogude piirivalvurite poolt suurema hulga kulla ja kalliskivide väljaviimise katsel.[3] Albert Orult vôeti Jamburgis 10 miljardit! nôukogude rubla väärtuses salakaubana väljaveetavaid esemeid.[4] 1922.a. paljastati nôukogude-vastane spionaaźi jôuk eesotsas polkovnik Seimaniga, Limbergiga, Oruga, Erjapeaga, Vedamiga jt.[5] Eesti "ametnike" analoogilistest kuritegudest kirjutas ka ajaleht "Edasi". Eesti konsulaadi sekretär Rostfeldt môisteti salakuulamise pärast 10 aastaks sunnitööle.[6] "Ärimehed" Janson, Kirsch ja Okman rentisid Leningradis Landrini kompvekivabriku ja hiljem pôgenesid saadud sissetulekutega Eestisse.[7]

Sellisel "poliitikal" môistagi ei olnud midagi ühist Eesti rahvuslike huvidega, eesti rahva suveräänsuse ja sôltumatuse kindlustamise eesmärgiga. Kodanlus Eesti "iseseisvuse" sildi all kasutas igasuguseid teid ~~oma~~ rikastumiseks.

---

1) H.P/öögelmann/, Valge Eesti solgimülkad Nôukogude Venemaal, "Klassivôitlus", nr. 43, 1923, lk.7.
2) Sealsamas, lk.12-14.
3) H.Saarniit, Kodanlik Eesti sôjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924), Tallinn,1958, lk.140.
4) H.P/öögelmann/, Valge Eesti solgimülkad Nôukogude Venemaal, "Klassivôitlus", nr. 43, 1923,lk.9.
5) Sealsamas, lk.12-14.
6) Kelmid Eesti vabariigi kaitse all,"Edasi",nr. 62,16.III 1924.
7) Kohus Eesti salakuulajate üle, "Edasi",nr. 227, 7.X 1924.

Alaline hirm kommunismiohu ees ja oma võimu hävimise pärast sundis kodanlust kasutama töörahva suhtes surveabinõusid "iseseisvuse" algaastatest peale. 1920.a. Asutava Kogu poolt vastuvõetud põhiseadus deklareeris terve rea demokraatlikke õigusi ja vabadusi, kuid töörahva suhtes neid konstitutsiooni printsiipe kunagi ellu ei viidud.

H.Pöögelmann naelutas häbiposti kodanliku Eesti võimuorgani - Riigikogu. Viimane töötas ainult ekspluateerijaklassi huvides ja koosnes kurnajate esindajatest: suurkapitalistidest ja pisiparunitest. Töörahva häälekandja "Klassivõitlus" tõi avalikkuse ette kõik Riigikogu poolt organiseeritud terroriaktid ja salamõrvad, millest võtsid osa ka sotsiaaldemokraadid. Kodanluse esindaja Leidoner kiitis Riigikogus heaks Eestimaa ametiühingute I kongressi delegaatide metsiku mõrvamise Isborskis.[1] Isborski veretöö oli kõige järjekindlamalt ettekavatsetud mõrtsukatöö, millest võtsid osa ka sotsid.[2] Ametiühingute I kongress oli ainult näiliseks ja mitte tõeliseks tööliste hukkamise põhjuseks. Seda väidet tõendas fakt, et väljasaadetute (hukatute) nimekiri koostati juba enne ametiühingute I kongressi. Kodanluse poolt koostatud nimistu ei sisaldanud ainult kongressi delegaate, 26 kommunisti mõrvamisega täitis kodanlus oma põhikohustuse ekspluateerijaklassi ees: kõige metsikuma terrori abil lämmatada igasugune töölisliikumine, mis oleks olnud ohuks kodanluse poliitilisele

---

1) H.P/öögelmann/, Isborski õppetund tänapäevaks, "Klassivõitlus" nr. 135/136, 1931, lk.24.
2) Sealsamas.

võimule. Järelikult kodanliku Eesti demokraatia oli määratud ainult rikastele - mitte tööinimestele. Seepärast kõlas põlgavalt H.Pöögelmanni lause: "Isborsk - see on eesti demokraatia, Eesti demokraatia - see on Isborsk".[1]

Hirm kommunismi ees sundis vangistama ametiühingute kongressi delegaate, kelle ainuke süü seisnes selles, et nad olid kommunistid.[2] Kodanluse nurjatu veretöö töölisklassi vastu rebis viigilehe kodanlikult "demokraatialt" ja paljastas selle tõelise olemuse.[3]

1923.a. toimusid Riigikogu, maa- ja linnaomavalitsuste valimised, mis andsid töörahvale uue võidu. Tallinnas said töölised 36 %, Tartus üle veerandi, Viljandis ja Pärnus 1/3 kogu häältest.[4] Kodanlike erakondade kaotus valimistel tõendas töölisklassi jõudude kasvu, mis tekitas kabuhirmu valitseva kliki seas. "Kodanliste erakondade peale mõjus see "paratamatu saatus", mis neile revolutsioonilise töörahvaväe alalises kasvamises silmade ette kerkib..." kirjutas H.Pöögelmann.[5]

Nagu juba öeldud töörahva võit valimistel viis kodanluse roobastest välja ja tolleaegne kurnajaklassi esindaja valitsuses J.Tõnisson teatas avalikult, et nad (st. kodanlus) ei luba kommuniste linnavolikogudesse.[6]

---

1) H.P/öögelmann/, Isborsk, "Klassivõitlus",nr.9/10, 1921,lk.8.
2) H.P/öögelmann/, Eesti valgete järjekordne rüüstamine, "Klassivõitlus", nr. 5/6, 1921, lk.29.
3) Sealsamas.
4) H.Pöögelmann, Karm saatus, "Klassivõitlus",nr. 45,1924, lk.4.
5) Sealsamas, lk.5.
6) Sealsamas.

Kodanlik valitsus paiskas uue terrorilaine töölisklassile ja tema organisatsioonidele. 1924.a. jaanuaris rüüstas kaitsepolitsei üheaegselt üle kogu maa ligi 300 töörahva organisatsiooni. H.Pöögelmann ütles, et Eesti kodanlus ei hukka esimest korda töörahva paremaid poegi. Eesti "iseseisvus" on oma viie aasta vältel nõudnud töölistelt üle 3000 ohvri.[1] Mõrvati kõige nurjatumal kombel rahvajuhid V.Kingissepp, Kreuks, Tomp, Raudsepp ja paljud teised.

Kodanluse reaktsiooniline poliitika veelkord tõendas, et põhiseaduses fikseeritud kodanlikud vabadused jäid paberile enamuse rahva jaoks. H.Pöögelmann nägi õiges valguses kodanluse poliitika olemust öeldes, et ~~oma~~ valge terroriga purustas kodanlus oma "püha" põhiseadust. Eesti "demokraatia" tarvitas kommunistide vastu kõige suuremat vägivalda seepärast, et nad olid kõige suuremad kodanluse vaenlased.[2]

Kodanlikku rahvavaenulikku poliitikat toetasid mitmesugused parteid. Tähtsamad neist olid: Põllumeeste-kogud, Rahvaerakond, Tööerakond ja sotsiaaldemokraadid e. nn. sotsid. Põllumeeste kogu sotsiaalseks baasiks oli kulaklus ja linna suurkodanlus, Rahvaerakond oli eestkätt keskkodanluse huvide kaitsja,Tööerakond baseerus põhiliselt väikekodanluse toetusele. Sotsiaaldemokraatlikku parteisse kuulusid poolproletaarlased ja vähese klassiteadvusega töölised. Ajakiri "Klassivõitlus" pidas sotsiaaldemokraate kõige ohtlikumaks parteiks töölis-

---

1) H.P/öögelmann/, Järjekordne rüüstamine Eestis, Jaan Kreuks tapetud, "Klassivõitlus", nr.43, 1923, lk.5.
2) Sealsamas.

klassile, sest nad maskeerisid end kôlavate fraasidega sotsialistliku revolutsiooni pooldajateks, tegelikult olid nad kodanluse vabatahtlikud käsilased, kes koos "riigiisadega" sooritasid timukatööd tööliste kallal."[1] Sotsiaaldemokraatide programm paberil seadis endale eesmärgiks töörahva huvide eest võitlemise, kuid paralleelselt sellele püstitasid ülesande aidata kôigiti kaasa kodanliku ühiskonna ehitamisele ja kindlustamisele.[2] Sellise kahekeelse reeturliku poliitika tôttu H.Pöögelmann nimetas pôlgusega sotsiaaldemokraatlikku parteid surnukambriks, kes on "kôlbeliselt ja vaimselt vajunud ühiskonna jätiste haisevasse mülkasse".[3]

Pärast töölisklassi 1924.a. 1.detsembri relvastatud ülestôusu verist mahasurumist süvenes poliitiline reaktsioon kodanlikus Eestis. Terroriga ja demagoogiaga suutis eesti kodanlus 1925.-1929.aastail ajutiselt oma poliitilist võimu kindlustada. Stabiliseerinud veidi poliitilist olukorda, pöördus eesti kodanlus uuesti oma plaanide juurde kehtestada "tugeva käe" valitsus. Ekspluateerijaklass otsis diktatuuri kehtimapanekuga endale pääsu hukkumisest, "seepärast ta (kodanlus) januneb presidendi järgi nagu hirv värske vee järgi".[4] 1926.a. esitas Pôllumeestekogude rühm Riigikogule pôhiseaduse muutmise eelnôu, mille järgi peaaegu kogu võimutäius pidi kuuluma presidendile. Ajakiri "Klassivôitlus" ei imestanudki kodanlu-

---

1) H.P/öögelmann/, Ühest surnukambrist,"Klassivôitlus",nr.6-11, 1920, lk.73.
2) Sealsamas,
3) Sealsamas, lk.77-78.
4) O.R/ästas/, Pärast demokraatlisi valimisi,"Klassivôitlus", nr.74/75, 1926, lk.27.

se püüdu kehtestada uus konstitutsioon, sest valitsev klikk oli tegelikult demokraatia ammugi kuulutanud pankrotti ja ootas vaid päeva, millal talle ka vormiliselt anda hundipass.[1] H.Pöögelmann ja L.Looring mitmes artiklis põhjendasid õigesti kodanluse "igatsust" uue põhiseaduse järgi. Riik omas töörahva mahasurumiseks küllaltki tugeva sõjaväe, seepärast polnudki vaja varjata oma õiget nägu. Kodanlus nõudis presidenti, sest tema suudaks hävitada kommuniste rohkem kui Riigikogu ja kodanlik demokraatia.[2] Röövikute jõuk vajas presidendi rusikat, kes Riigikogu larmamisele lõpu teeks.[3] Uue põhiseaduse abil kavatsetakse teostada fašistlik riigipööre, mis püüab ravida kapitalismi vanaduse nõrkust.[4]

Hoolimata lüüasaamisest Nõukogude riigi vastu toimepandud sõjalises interventsioonis ei loobunud Lääne-Euroopa imperialistlikud suurriigid Nõukogudemaa vastu suunatud uue agressiooni organiseerimise plaanidest. Eesti kodanluse hirm oma töörahva ees ning suur võlgnevus imperialistlikele maadele (kodanliku Eesti välissõltuvus süvenes eriti 1927.a. nn. Rahvasteliidu laenu saamisega) tõukasid teda kuulekale osavõtule Nõukogude-vastastest mahhinatsioonidest. Siitpeale algas ka aktiivne kodanliku Eesti militariseerimine ja sõja ettevalmistamine Nõukogude Liidu vastu. See oli Tartu rahulepingu jämedaks rikkumiseks eesti kodanluse poolt, sest lepinguosa-

---

1) L.Looring,Eesti kodanlus tüürib fašistlisele diktatuurale, "Klassivõitlus",nr. 78, 1926, lk.10.
2) H.P/öögelmann/, Majesteedi valus, "Klassivõitlus",nr.53, 1925, lk.3
3) H.P/öögelmann/, Kriis, nõiaring ja fašism Eestis,"Klassivõitlus", nr.119/120,1930,lk.108.
4) L.Looring, Eesti kodanlus tüürib fašistlisele diktatuurale, "Klassivõitlus", nr.78, 1926, lk.10.

lised kohustusid looma enda vahel tihedad heanaaberlikud sidemed.

1924.a. 1.detsembri relvastatud ülestõus tõendas, et Eesti sõjavägi ei olnud kodanluse ustav tugi, seepärast asus kodanlik valitsus kodanlik-natsionalistliku relvastatud organisatsiooni - Kaitseliidu tugevdamisele ja arvulisele suurendamisele. See pidi kujunema regulaararmee kõrval tugevaks kodanliku diktatuuri kaitsjaks. Tolleaegne Kaitseliidu pealik J.Roska kirjutas, et nimetatud natsionalistlik organisatsioon peab olema korrakaitse reserv, kes vajaduste korral võtaks osa ka lahingulistest operatsioonidest. 1928.a. oli Kaitseliidus 25000 - 27000 meest, regulaarsõjaväes samal aastal ainult 14000-15000 meest.[1] Erilist rõhku pandi nende sõjalisele väljaõppele. Sügisel korraldati 2-3 päevased kursused, kus viidi läbi praktilised ja teoreetilised riviõppused, sellele lisandusid suvised laagriõppused, sügisesed 1-2 päevased manöövrid, komandantide ja instruktorite õppused jne. Iga kaitseliitlane kohustus osa võtma 8-10 taktikalisest õppusest. 60 kaitseliitlase peale nähti ette üks lasketiir. See kodanlik-natsionalistlik organisatsioon sai ka igakülgse sportliku ettevalmistuse. Riigi rahaliste ressurssidega ehitati Kaitseliidule staadione, lasketiire ja võimlaid. Igal aastal korraldati kerge- ja raskejõustiku- ning üleriiklikud laskevõistlused. Viimased toimusid igal aastal ka veel Lätiga ja Soomega.[2]

---

1) W+n /Wakmann/, Eesti Kaitseliidu sõjaline ettevalmistus, "Klassivõitlus", nr. 117/118, 1930, lk.30.
2) Sealsamas, lk.32-36.

Kaitseliiduga lôi eesti kodanlus endale fašistliku organisatsiooni, mis pidi olema teetasandajaks fašistliku diktatuuri kehtestamisele.

1928.-1929.aastail toimusid Eesti, Läti ja Rootsi riigipeade vastastikused külaskäigud kavatsetava Balti riikide bloki loomise eesmärgil. Rootsi kuningale, kes vôeti vastu suure au ja uhkusega, ei tutvustatud kodanliku Eesti kultuuriasutusi, vaid talle näidati ainult sôjaväge ja Kaitseliitu. Vestluse teemaks oli Rootsi kuninga ja kodanliku Eesti valitsuse tegelaste vahel ühiste jôududega rahu säilitamise vajadus. "Just nagu varitseks môni tige põhjamaa sorts silmapildus. "Just nagu varitseks môni tige põhjamaa sorts silmapilku, et seda kahe maa rahu oma teravate küüntega käristada", ütles H.Pöögelmann sarkastiliselt.[1] Kôik need külaskäigud olid ainult üheks lüliks rahvusvahelise imperialismi poliitikas ja nad teenisid ainult üht eesmärki: Inglismaa ja Prantsusmaa käsul viia tapalavale oma töörahvas vôitluses Nôukogude Liidu vastu.[2]

Nagu teistegi fašiseeruvate maade kodanlus, läbis ka eesti kodanlus enne fašistliku diktatuuri kehtestamist rea ettevalmistavaid etappe, mille jooksul viidi ellu mitmed reaktsioonilised vahendid, mis pidid hiljem kergendama fašismi vôidulepääsemist. Piiriäärsetes rajoonides tehti kindlustustöid. Petseri, Irboska ja Narva ümbruskonnast toimus vene rahvusest elanike ümberasustamine Läänemaale. Ehitati kahte

---

1) H.P/öögelmann/, Aga missuguse hinnaga, "Klassivôitlus", nr.109/110, 1929, lk.29.
2) Sealsamas, lk.32 .

sôjaväelaagrit. 1928.a. vôeti vastu strateegiliste raudteede ehitamise plaan jne.

Kogu kodanliku valitsuse sise- ja välispoliitika tôendas, et ekspluateerijaklass "tüürib sihi- ja järjekindlalt otsekohe ilma igasuguse viigileheta faśismi poole," tegi kokkuvôtte H.Pöögelmann kodanluse poliitikast.[1)]

Seoses kriisinähtuste tekkimisega ja töölisliikumise aktiviseerumisega aastail 1928-1929, hakkasid eesti suurkodanluse faśistliku diktatuuri kehtestamise püüded leidma laiemat kôlapinda.

Majanduskriisi kôrgperiood (aastail 1932-1933) tôi endaga juba kaasa terava poliitilise kriisi. Väliselt avaldus poliitiline kriis eelkôige sagedastes valitsuse vahetustes ja tähtsamate kodanlike parteide laostumise tunnustes. Väljapääsu poliitilisest kriisist nägid valitsevad ringkonnad riigivôimu koondamises kitsa rühma "teguvôimsate" tegelaste kätte - kodanluse ladvakihi terroristliku diktatuuri kehtimapanekuks.[2)] Parlamentarismi kriis oli näidanud, et demokraatia sildiga kaetud vägivallasüsteem polnud uues olukorras enam küllaldane, siis kaldusid üha laiemad kodanluse ringkonnad faśismi poole. Pôhiline osa kodanlikest parteidest pooldas rahulikku evolutsioonilist üleminekut faśismile, s.o. üleminekut seaduslike abinôudega.

---

1) H.P/öögelmann/, Kriis, nôiaring ja faśism Eestis, "Klassivôitlus", nr.119/122, 1930,lk.105.
2) M.Pesti, Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all, Tallinn, 1960, lk.14.

Kodanluse teist tiiba esindasid rühm varjamatult faśistlikku laadi poliitilisi avantüriste. See rühmitus kasvas välja kodusôjast kodanluse poolel osavôtnute marureaktsioonilistest organisatsioonidest nn. vabadussôjalaste liidust, mille järgi hakati selle partei liikmeid nimetama vapsideks.

Ajakirja "Klassivôitlus" veergudel leidis põhjalikku käsitlemist vapsism, faśistlik diktatuur Eestis ja selle rahvavaenulik poliitika. Nimetatud küsimusi valgustasid kôige enam H.Pöögelmann, N.Karotamm, L.Looring, J. Reesen jt. Kodanlikus ajakirjanduses hakkas järjest rohkem ilmuma faśistliku diktatuuri kehtestamist nôudvaid artikleid. Vapside häälekandja "Vôitlus" oli vaimustatud hitlerlaste vôimuletulekust Saksamaal. Hitleri vôit Saksamaal tôendavat, et too maa astus tôelisse rahvavalitsuse ajajärku. Ka lähemas tulevikus terves Euroopas pääsvat vôimule Saksamaa eeskujul täielik "rahvavalitsus".[1] Vapsid nimetasid faśismi XX sajandi poliitilise, kôlbelise ja majandusliku uuestisünni probleemiks.[2] Nad põlvitasid Hitleri kantsiku ees, mida tôendasid kujukalt kirjutised: "Pole siin vaja midagi maalida tonte terrorist ja tapalavast. Peab otse imestama, millise humaansusega praegune saksa valitsus on seni talitanud. Ühtki surmaotsust, ühtki mahalaskmist. Iga aus inimene peab tunnistama Hitleri valitsuse äärmist korrektsust ja tagasihoidlikkust oma vastaste vastu.[3] "Vôitlus" jagas pidevalt kiidulaule "issandast äravalituile" - hitlerlastele. Hitleri valitsus olevat lihtne ja aus!!

---

1) H.Pöögelmann, Tôusva faśismilaine vastu, "Klassivôitlus", nr.154, 1933, lk.5.
2) "Vôitlus", nr. 11, 18.III 1933.
3) H.Pöögelmann, Tôusva faśismilaine vastu, "Klassivôitlus", nr.154, 1933. lk.5.

Ta siht olevat mõõdukus ja õiglus!![1)]

On ilma kommentaaridetagi selge, mida taotlesid vapsid nimetades Hitleri kõige jõhkramat terrorit lihtsaks, õiglaseks rahvavalitsuseks. Ometigi likvideeriti Saksamaal kõikide kodanlike ja sotside parteide ajakirjanduse-, sõna-, koosoleku- ja trükivabadused ning kommunistid kuulutati lindpriiks.

Ka vapside pooldaja kirjanik Hindrey õigustas hitlerlaste kavatsetavat anastuslikku agressioonipoliitikat: "Et Saksamaa oma rahva rohkuse ja oma kitsikuse pärast üle oma geograafiliste piiride kipub, see oli ometi juba enne maailmasõda selge... Saksamaa peab oma rahvale muretsema maad, õhku, tööd ja leiba."[2)] Vapsid juhindusid välispoliitikas hitlerlastest.[3)] Seda tõsiasja kinnitas nende häälekandja "Võitlus". Vapsid ei püüdnudki varjata oma progrommiplaane töörahva ja kommunistide suhtes. Nad olid töörahva õelaimad vaenlased. Vapsid nõudsid lõputegemist töölisliikumisele ja vihkasid Eesti progressiivseid kirjanikke ja luuletajaid. Sütiste oma luuletustega panevat ootama idast vastset tõusu, "mürgitades" niimoodi noorsoo hinge.[4)] Nad sõimasid kõige alatumal kombel kommuniste, kellel ei olevat rahvast, riiki ega isamaad - nende aade olevat purustamine ja lõhkumine.[5)] Maailmasõjas olevat olnud süüdi materialistid.[6)]

Vapside vaated tõendasid, et nad olid hitlerlaste otse-

---

1) "Võitlus", nr.6, 11.II 1933.
2) J.Reesen, Hitlerism ja Eesti "iseseisvus", "Klassivõitlus", nr.154, 1933, lk.12.
3) Eesti NSV ajalugu, lk. 473.
4) "Võitlus", nr. 120, 14.XII 1933.
5) "Võitlus", nr. 8, 25.II 1933.
6) "Võitlus", nr. 21, 17.II 1934.

seks agentuuriks. Eesti baltisakslaste ja vapside vahel arenesid äärmiselt sôbralikud sidemed. Vabadussôjalaste liidu Pärnu osakonna esimeheks valiti sakslane ja Viljandi osakonna esimeheks parun. [1] Paruneid ja vapse ühendas ühine maailmavaade ja ühine vôitlus kommunistide vastu.

Rahvavaenlased - vabadussôjalased - jagasid kôikidele klassidele ohtrasti ilusaid üksteisele risti vastu käivaid lubadusi, milletôttu nad oskasid vôita kodanluse hulkade ja osa haritlaskonna usalduse. Neil oli ka edu töölisklassi mahajäänumates kihtides. Oma programmis püstitasid vapsid eesmärgi - luua jôukas talupoegkond, kellele antakse maa eluaegseks kasutamiseks. Programmis nähti ette plaanipärane pôllumajandussaaduste väljavedu. Töölisklassile lubas vapsism töökohti, mis kindlustavad teda kapitalisti ülekohtu vastu.[2] Väliskapitalistide ettevôtted "tôotati" likvideerida ja tasumaksmine paruneile môisate eest lôpetada. Ebaausalt saadud rikkus lubati konfiskeerida. Tööstuses oli ette nähtud kesk-, väike- ja käsitööstus. Usk ja kirik kavatseti nuuta noorsoo kasvatamisel tähtsaks vahendiks.[3] Vapside programm kuulutas halastamatu sôja kommunismile. Viimane tahtvat kôiki inimesi muuta ôigusteta ja isamaata riigimoonakateks ning hävitada eesti rahva majanduslikke, kultuurilisi ja riiklikke saavutusi. Vapsid

---

1) J.Reesen, Hitlerism ja Eesti iseseisvus, "Klassivôitlus", nr.154, 1933, lk.12.
2) N.Karotamm, Eesti fašistide-vabadussôjalaste programmi tôeline sisu, "Klassivôitlus" nr.3 (162),1934,lk.33-34.
3) N.Karotamm, Eesti fašistide "vabadussôjalaste" programmi tôeline sisu, "Klassivôitlus", nr.4 (163),1934, lk.12.

seadsid endale ülesandeks võidelda niikaua kommunistide vastu kui "väärõpetus" Eestist lõplikult on välja tõrjutud.[1]

Niisiis vapsism kujutas endast marurahvuslikku liikumist, mis ülistas usku, kaitses fašistlikku Saksamaad ja õhutas vaenu Nõukogude Liidu vastu. Nad lubasid kõikidele kõike.[2]

Teiseks saksa fašismi agentuuriks vapside kõrval oli baltisakslaste ametlikult registreeritud fašistlik organisatsioon Balti Vendlus. Selle õõnestusorganisatsiooni olemasolust teati Eesti kodanlikes ringkondades varem, kuid balti vendade üle alustati kohtuprotsessi alles 1933.a. lõpul. Kohtuotsuse alusel osa paruneid saadeti Tallinnast välja eesotsas von Zur Mühleniga, kes asus elama Elistvere mõisa.[3] Ajakiri "Klassivõitlus" naeris välja kodanliku valitsuse võitluse Hitleri käsilastega. Riigireetjate - Balti Vendluse - liikmete karistamine piirdus ainult pisikorraldustega. Balti Vendluse paljastamisega 1933.a. detsembrikuus, soovis Pätsi valitsus võita presidendivalimiste eelõhtul hääleõiguslike kodanike sümpaatiat. Rahvale taheti näidata, et võideldakse fašistide vastu, kuid tegelikult oli juba kehtestatud fašistlik diktatuur, ..." Kui mitte saksa sorti hitlerlik, siis pätsilik või laidonerilik, töörahvale igatahes mitte millegi poolest "parem" või vastuvõetavam kui Hitleri oma,"ütles H.Pöögelmann.[4]

---

1) N.Karotamm, Eesti fašistide "vabadussõjalaste" programmi tõeline sisu, "Klassivõitlus", nr. 4 (163),1934,lk.13.
2) N.Karotamm, Põhiseaduse muutmine Eestis ja fašism, "Klassivõitlus", nr.158, 1933, lk.5.
3) Kas tõelik võitlus hitlerismi ja fašismi vastu või manööver hulkade petmiseks?"Klassivõitlus",nr.1 (160),1934,lk.46.
4) H.P/öögelmann/, Maha hitlerism! Elagu fašism! "Klassivõitlus", nr. 159, 1933, lk.13.

Sotside häälekandja "Rahva Sôna" nimetas kohtuprotsessi otsust Balti Vendade üle Eestimaa puhastamiseks hitlerlastest. Sellega sotsid tôendasid, et nad koos Pätsi valitsusega ja vanade kodanlike parteidega ei tahagi alustada tôelist vôitlust hitlerlaste ja vapside vastu. Eesti kodanlus pooldas Hitleri kommunismivastast poliitikat. Teda vôlusid ka Saksa turud ja Nôukogude Liidu vallutamise plaan. Hitler ja ta käsilased koos väikese kodanliku Eestiga tahtsid hävitada Nôukogude Liitu juba seepärast, et ta avaldas revolutsioonilist môju kogu maailma kannatavale töörahvale. "...kas ei ole siis see môjuvaks põhjuseks, mis kodanlikku ilma kihutab Nôukogude Liitu hävitama, talle sôjaliselt kallale tungima," kirjutas H.Pöögelmann.[1)]

Kuni 1933.a. sügiseni toimus vôitlus kodanluse eri kildkondade vahel põhiseaduse muutmise ümber. Ka sotsid suhtusid lojaalselt põhiseaduse muutmisse. Rahva petmiseks vôitlesid nad sônades faśismi vastu. Nende häälekandja "Rahva Sôna" pidas küll hitlerlikku Saksamaad suurimaks hädaohuks Balti riikidele. Sotsid rääkisid, et faśism tôi Saksamaale keskaegse vaimupimeduse ja sallimatuse.[2)] Kuid oma kallaletungidega kommunistidele aitasid nad kaasa faśistliku põhiseaduse kehtestamisele Eestis. Sotsid nimetasid kommuniste ohuks, mis on Hitleri vôimule tulekuga kasvanud hiigla suureks.[3)]

---

1) H.Pöögelmann, Sôdade ja revolutsioonide uue vooru ees, "Klassivôitlus", nr. 155/156, 1933, lk.58.
2) "Rahva Sôna", nr. 125, 4.X 1933.
3) "Rahva Sôna", nr. 112, 19.III 1933.

1933.a. oktoobrikuus vapside põhiseaduse eelnõu sai rahva hääletusel enamuse. 416 000 hääletas poolt, 156 000 vastu.[1] Hääletusest võttis osa 77,9 % hääleõiguslikest kodanikest. Maaelanikest hääletas poolt 71,7 % ja linnaelanikest 68 %.[2] Kõige enam andis poolt hääli Tartu- ja Võrumaa ning linnades oli vapsidel kõige enam poolehoidjaid Pärnus, Tallinnas ja Tartus.[3]

Uue põhiseaduse vastuvõtmine tähendas Eesti töörahvale fašistliku diktatuuri kehtestamist, ennenägematut terrorit, revolutsioonilise liikumise kägistamist, tagurlust, mustasajalisust tegelikus elus ja ideoloogias.[4]

Sotsid teatasid avalikult, oma tulevasest koostööst uue kodanliku valitsusega, sest nad olevat pooldanud ja pooldavad alati rahvavalitsust. Sotsiaaldemokraadid lubasid toetada kõiki, kes aitavad säilitada demokraatlikku korda.[5]

Veendunud selles, et uus põhiseadus tagab kodanlikule Eestile eduka arenemise, sai sotsidest fašistliku diktatuuri tugi. Oma rahvavaenulike seisukohtadega lõhestasid nad töölisklassi ühtsust. Sotside liider Ast teatas avalikult, et rahvas oli avaldanud oma tahet muuta põhiseadust, sellepärast kohustuvad sotsid austama rahva soovi.[6]

H.Pöögelmann analüüsis Nõukogude Liidu ja kodanliku Eesti

---

1) N.Karotamm, Rahvahääletus ja Eestimaa fašiseerimine", "Edasi", nr.175, 12.XI 1933.
2) Sealsamas.
3) Sealsamas.
4) N.Karotamm, Põhiseaduse muutmine Eestis ja fašism, "Klassivõitlus", nr. 158, 1933, lk.7.
5) H.Pöögelmann,Sotsfašistide osa fašistide võidus Eestis, "Klassivõitlus", nr.158,1933, lk.9.
6) "Rahva Sõna", nr.125, 4.X 1933.

konstitutsioonide allikaid ja põhisuundi. Progress Nõukogude Liidu majanduses ja muudatused klassijõudude vahekorras kutsusid esile põhiseaduse muutmise vajaduse. Fašistlik konstitutsioon Eestis oli aga vajalik vägivalla tarvitamiseks rahva vastu. Nõukogude Liidu põhiseadus avas tee täielikule demokraatiale ja rahva võimule. Kahe erineva konstitutsiooni põhijooned kõnelesid sellest, et kodanlik maailma paratamatult roiskus, sotsialism aga iga päevaga tugevnes.[1)]

Vapsid olid võidujoovastuses rahvahääletuse tulemusest ja korraldasid kirikutes tänujumalateenistusi. Nad pidasid oma põhiseaduse projekti võitu uueks isamaa ärkamise tunnuseks.[2)] Vabadussõjalased püüdsid kõiki veenda uue valitsuse rahvalikkuses. A.Sirk, vapside juhtiv tegelane, väitis, et polevat karta mingisugust diktatuuri, vaid võidule pääseb kindel tsentraliseeritud demokraatia.[3)]

Vapside põhiseaduse vastuvõtmisega ei olnud võimuküsimus kaugeltki veel otsustatud. Jagelemine selle ümber, missugune kodanlik rühmitus haarab võimu, sai nüüd uut hoogu. Asjaolu, et vanad parteid esitasid mitu kandidaati presidendi kohale, suurendas vapside võidulootusi. Pätsi ja Laidoneri kildkonnad otsustasid võimu haaramisès vapsidest ette jõuda.

12.märtsil 1934.a. kuulutati välja sõjaseisukord kogu riigi territooriumil. Keelati ära kõik koosolekud ja demonstratsioonid. Vapside organisatsioonid suleti ja osa nende juhtivaid tegelasi arreteeriti.

Riigipöörde viisid Päts ja Laidoner läbi demokraatia

---

1) H.P/öögelmann/, Kaks põhiseadust - kaks maailma, "Klassivõitlus", nr. 2 (173),1935, lk.6.
2) "Võitlus", nr. 97, 21.X 1933.
3) H.Pöögelmann, Sotsfašistide osa fašistide võidus Eestis, "Klassivõitlus", nr. 158, 1933, lk.12.

kaitsmise sildi all. Valitsusest sõltuv ajakirjandus püüdis rahvale selgeks teha, et kõik valitsuse marureaktsioonilised sammud alates 12.märtsist olevat hädavajalikud rahva huvides. Ajaleht "Kaja" kiitis heaks 12. märtsi riigipöörde ja nõudis rahva nimel, et selline olukord nagu oli enne 12.märtsit, ei korduks. Lodev ja vedel demokraatia ei sobi eesti rahvale.[1] "Kaja" arvamuse järgi ka Riigikogu oli täiesti kõlbmatu, sest ta koosnes "ollusest", kes tegid ainult demagoogiat ja olid "saama peal" väljas.[2] "Meie kõik tundsime", kirjutas ajaleht "Kaja", "enne 12. märtsi, et meie rahvas on haige. Rahva kehasse oli tekkinud nagu paise, mis ähvardas kihvtitada kogu elu."[3]

Tegelikult oli valitseval kildkonnal riigipööret vaja selleks, et ühiste jõududega kõvendada pealetungi töörahvale. Ajaleht "Edasi" märkis sedasama, öeldes, et kodanliku Eesti uue põhiseaduse eesmärgiks on hävitada marksism ja ta peajõud on suunatud töölisliikumise vastu.[4]

Pätsi-Laidoneri rühmitusel oli mõningaid eeliseid, mis võimaldasid kohe pärast fašistlikku riigipööret alustada demokraatlike vabaduste järkjärgulist kärpimist ja likvideerimist. Nende käes oli riigiaparaat ja nad olid hankinud endale parempoolsete sotside toetuse. N.Karotamm õigesti kirjutas, et parempoolne sotside rühmitus eesotsas Rei, Asti ja Joonasega valmistus avalikuks üleminekuks fašismi poole.[5]

---

1) R.M/eering/, Mis sihis edasi, "Klassivõitlus", nr. 7-8 (166/167), 1934, lk.2.
2) Sealsamas.
3) "Kaja", nr. 72, 25.III 1934.
4) N.Karotamm, Rahvahääletus ja Eestimaa fašiseerumine,"Edasi", nr. 172, 2.XI 1933.
5) N.Karotamm, Laguneb, "Klassivõitlus",nr. 2 (161),1934,lk.6.

"Eesti NSV ajalugu" kinnitab ülalpoolnimetatud tõsiasja öeldes, et peatselt asusid Rei ja Ast ning mitmed teised sotside tegelased kõrgetele kohtadele fašistlikus riigiaparaadis.[1)]

1934.a. augustikuus nimetati peaministri asetäitjaks, siseministriks ja sisekaitseülemaks K.Einbund /Eenpalu/. Valitsus kuulutati autoritaarseks ja hakati ettevalmistustöid tegema poliitiliste parteide ja organisatsioonide laialisaatmiseks. Nimetatud kampaania sündis samuti "demokraatia" ja "rahva" huvides. Ajaleht "Kaja" soovitas jätta ainult Põllumeestekogud, sest tänu selle partei "teenetele" õnnestus päästa riigipöördega "demokraatlik" Eesti.[2)] Siseminister Einbund /Eenpalu/ teatas ajalehes "Päevaleht" poliitiliste parteide kavatsetavast likvideerimisest: "Senised parteid jäävad seisma omas tegevuses ja valitsusel on seljataguses ainult üks partei - s.o. Eesti rahvas..."[3)]

Ülalnimetatu oli kodanliku valitsuse saamatu katse varjata rahva ees riigikorra fašiseerimise protsessi.

7. septembril 1934.a. pikendas valitsus ilma Riigikogu nõusolekuta sõjaseisukorda. Põhjendusena esitati fakt, et olukord pole veel niipalju paranenud riigis, et kaitseseisukorda[x)] võiks kaotada.[4)] Kuus kuud Pätsi diktatuuri oli tõepoolest rahva rahulolematusele uut hoogu andnud, mis sundiski

---

1) Eesti NSV ajalugu, lk.479.
2) R.M/eering/, Mis sihis edasi, "Klassivõitlus",nr.7-8, 1934, lk.4.
3) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus",nr.1 (172),1935,lk.13.
4) Tääkide otsas edasi, "Klassivõitlus",nr.9(168), 1934,lk.4.
x) Nii nimetas kodanlus sõjaseisukorda.

sôjaseadust riigis pikendama.

Riigikogu ignoreerimine sôjaseisukorra pikendamisel põhjustas opositsiooni osa Riigikogu liikmete poolt. Sellest oli küllalt, et asuda Riigikogu lôplikule likvideerimisele. 1934.a. oktoobrikuus saadeti Riigikogu laiali. Pärast seda algas nn. "vaikuse periood", millal leidis aset fašistliku diktatuuri kindlustamise protsess.

Kôikjal hakati looma "uut korda" seaduste ja määruste abil. Poliitilise baasi loomiseks asusid Eesti "valitsejad" intensiivselt asutama korporatiivseid kodasid Itaalia fašistlikke ühiskonnaorganisatsioonide eeskujul. Diktaator Päts teatas 1935.a. Tallinnas toimuval omavalitsusesindajate nôupidamisel, et enne kui uus valitsus kokku tuleb, on vaja töötav rahvas organiseerida kodadesse, st. rahvas koondada organisatsioonidesse elukutsete järgi. Kojad Pätsi jutu järgi olid kôik üheôiguslikud ja nende tegevust hinnati selle järgi, kuivôrd nad olid kasulikud riigile.[1] Kodasid vôrdles Päts riigivôimuorganitega, millede ülesandeks oli korraldada suhteid töölise ja tööandja vahel ning hoolitseda kollektiivlepingute läbiviimise eest. Korporatiivsete kodade põhimiseks eesmärgiks seadis kodanlik valitsus rahvaklasside koostöö ja eraomandi kaitse.[2]

Kavatsetav ümberkorraldus tôendas, et kogu töötava rahva

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus",nr.2 (17ɜ),1935,lk.7.
2) Sealsamas.

poliitiline elu taheti maksimaalselt allutada hitlerlikust Saksamaast sôltuvale kodanlikule riigile, mille eesotsas =tugeva selgroona" asuks suurkodanluse kliki diktaatorlik valitsus. "Vaikiva oleku" olukorras reorganiseeriti massilised organisatsioonid diktaatorite-juhtide valvealusteks.

Ühenduses üleminekuga faśismile kavatseti läbi viia terve rida ôigusnorme, mis haaraksid sügavalt kogu omavalitsuskorraldust. Nende koostamisel lähtuti kôige "uuematest" faśistlikest teooriatest, mille järgi ka omavalitsuste kogu vôimukorraldus pidi üles ehitatama faśistlikul juhiprintsiibil. "Kodurahu" säilitamise nimel kodanlik valitsus pidas vajalikuks kehtestada omavalitsusorganites "uus vaim", mis seisnes selles, et maksvat korda ei tohi arvustada, sest too külvavat lahkhelisid, viha ja vaenu rahvaklasside vahel.[1)]

Kogu vôim koondatakse tulevikus omavalitsuste juhtivate tippude kätte. Nad vôisid omavoliliselt eemaldada volikogudest rahva poolt valitud liikmeid, seisma panna volikogude tegevust, ellu rakendada uusi eelarveid volikogu otsuseta ja nimetada uusi liikmeid omavalitsusesse.[2)]

Laidoner soovitas omavalitsuse juhtivateks tegelasteks ja liikmeteks määrata neid, kes on saanud spetsiaalse sôjaväelise väljaôppe.[3)]

Seega näeme, et kodanlikud kohalikud vôimuorganid pidid

---

1) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri faśistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus",nr.2 (173),1935,lk.10.
2) Sealsamas.
3) Sealsamas lk.10-11.

kujunema fašistliku riigi huvides militariseeritud haldusorganeiks, mille sisu määras valitsev klikk.

Eesti kodanlus kavatses jalge alla tallata kõik kodanlik-demokraatlikud vabadused ja seada end avalikult rahva vastu.

Diktaatorid otsustasid võimu seaduslikuks muuta uue põhiseaduse vastuvõtmise teel. Kodanlik valitsus kutsus seepärast kõiki rahvakihte "ühisele koostööle", selleks et otsustada rahvahääletuse teel küsimus Rahvuskogu kokkukutsumisest. Uue võimuorgani ülesandeks oli kuue kuu jooksul muuta senist või võtta vastu uus põhiseadus. 1936.a. II korraldatud rahvahääletus lubas moodustada uue võimuorgani. "Muidugi ei olnud kõik, kes hääletasid kehtiva fašistliku põhiseaduse muutmise poolt, hoopiski mitte valitsuse poolt."[1] Hääli lugesid valitsuse agentidest koosnevad komisjonid, kuhu rahva esindajaid ei lubatud.[2] Pole siis imestada kui valitsuse ettepaneku poolt hääletas 60 % kogu hääleõiguslikest kodanikest.

Rahvuskogu kujundamine toimus diktatuurivõimu veelgi suurema surve olukorras. Uus võimuorgan kavatseti luua kahekojaline. Juba 1934.a. suvel kodanlik ajakirjandus pidas vajalikuks luua teine koda. Riigikogusse, sest ühekojaline võimuorgan olevat sageli "tormakas" ega mõistvat teha otsuseid tasakaalukalt. Teine koda olevat vajalik just kainete otsuste tegemiseks. [3]

---

1) R.M/eering/, Rahvahääletus ja Rahvuskogu Eestis,"Klassivõitlus", nr.1(184)1936, lk.18.
2) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus",nr.1 (172),1935, lk.17.
3) Sealsamas.

Uue põhiseaduse järgi omas Rahvuskogu kaks koda: Riigivolikogu - rahva poolt valitav ja Riiginõukogu, kelle koosseisu määras Päts oma poolehoidjatest.[1] Kahe koja olemasolu oli vajalik pettekujutluse loomiseks rahvaesindajate tahteavaldusest Riigivolikogu näol. See oli manööver, millega taheti maskeerida avaliku vägivalla tarvitamist töörahva kallal. Rahvuskogu, nii või teisiti muutus kuulekaks tööriistaks käputäie riigivalitsejate käes.

Üheks tähtsamaks kodanluse poliitilise võimu kindlustamise vahendiks oli rahva ja eriti noorsoo kasvatamine natsionalismi vaimus, seepärast rakendati rida "uusi suundi" hariduse ja kultuuriellu. Haridus kodanlikus Eestis kandis nagu ikka ekspluataatorlikus ühiskonnas klassiiseloomu. Kurnajaklass tahtis anda töörahvale haridust vaid sedavõrd, kuivõrd kapitalistlik tootmine vajas haritud töölisi, insenere, tehnikuid ja teenistujaid. Seepärast tuli tõsta rahva hariduslikku taset ka kodanliku Eesti algpäevil. Kehtestati üldine 6-aastane kohustuslik ja tasuta algharidus. Hariduskulud eelarves suurenesid 1921/1922.a. 3,5 milj. kroonilt 1928/1929.a. - 9 miljoni kroonini.[2] Haridustase saavutas oma kõrgpunkti 1925.a. Siit peale, kui valitsev klikk võttis kursi fašistliku diktatuuri kehtestamisele, algas ka reaktsioon hariduselus. Langes pidevalt koolides õpilaste arv. Kui 1922/23.a. õppis algkoolides 121.888 õpilast, siis 1933/34.a. juba 115.291 õpilast.[3] Keskkooli õpilaste arv vähenes 1924/25.a. ja 1933/34.a. vahemikul 36,5 % võrra. Koondati keskkoolide klassikomplekte.

---

1) R.M[illegible]eering, Rahvahääletus ja Rahvuskogu,"Klassivõitlus",nr.1 (184),1936, lk.18.
2) J.Reesen, Pätsi,Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus",nr.6 (177), 1935, lk.5.
3) Sealsamas.

1924/25.a. töötas 644 klassikomplekti, 1928/29.a. juba 543 ja 1933/34 - 400 klassikomplekti. Tagasiminek toimus ka kôrgema hariduse alal. 1925/26.a. ôppis ülikoolis 4700 üliôpilast, 1934/35.a. 2876 üliôpilast.[1] 15 aasta jooksul tôusis ôppemaks ülikoolis 50 kroonilt - 120 kroonini.[2]

Tänu Eesti töörahva ja demokraatlikult meelestatud progressiivse intelligentsi aktiivsele vôitlusele hariduse olukorra parandamise eest püsis Eestis kesk- ja kôrgema haridu-se tase rahuldavas olukorras. Eestis tuli iga 10 000 elaniku kohta 1932/33.a. 107 keskkooli ôpilast, Lätis 105, Inglismaal 99, Prantsusmaal 42, Poolas 67. Üliôpilasi Eestis samadel aastatel iga 10 000 elaniku kohta 34, Lätis 40, Soomes 22, Saksamaal 20, Taanis 12, Inglismaal 12, Prantsusmaal 13 ja Poolas 14.[3]

Reaktsiooni pealetung hariduspôllul väljendus hariduse saamise vôimaluste piiramises ja ôppekavade revideerimise taotlustes. 1933.a. asus haridusminister Kann koolivôrgu järsule koondamisele. Kodanlik valitsus pôhjendas "kooliuuenduste" teostamist kutsehariduse arendamise vajadusega. Ei peetud normaalseks, et pôllutöökoolidesse astus 5-6 % kogu algkooli lôpetajatest, ülikooli astus igal aastal 2000 noort ja ülejäänud kesk- ja algharidusega noored ei omanud mingisugust kutset. Kodanluse rahvavaenuliku kultuuripoliitika tôttu tekkinud tööpuudus haritlaste hulgas andis pôhjust kônelda ka

---

1) J.Reesen, Pätsi,Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus" nr.6 (177), 1935, lk. 6
2) Sealsamas
3) Sealsamas.

haritlaste üleproduktsioonist ning nõuda hariduse saamise võimaluste edasist piiramist.

Fašistliku koolireformi tegelikuks eesmärgiks oli pidurdada töörahva laste juurdepääsu haridusele ja võimaldada haridust ainult jõukast kodanlusest pärinevale noorsoole. Haridusminister Kann ajalehes "Kaja" teatas, et valitsus taotleb gümnaasiumi lõpetajate arvu vähenemist vähemalt kaks korda.[1] Progümnaasiumi hakkab tulevikus lõpetama 1500-1600 õpilast ja gümnaasiumi ning ülikooli astub umbes 1000 noort endise 2000 asemel. Ajaleht "Kaja" ütles aga otseselt välja, et valitsus ei kavatse enam tulevikus riigi kulul haridust anda kehvade lastele. "Kaja" kirjutas, et koole olevat palju. Riik oli vaene, kuid kulutas suuri summasid haridusele. "Kes tahab suuremat haridust oma lastele anda, kandku ise kulud, aga ärgu veeretagu neid ühiskonna kanda nagu see praegu sünnib."[2]

Tundes oma ideoloogia nõrkust, haaras kodanlus fašiseerumise perioodil usundi kui viimase päästevahendi järele. Kirik muutus süveneva reaktsiooni perioodil rahvahulkade pimestamise ja orjastamise vahendiks. Religioossete ideede levitamisega püüdis kodanlus kapitalistliku korra kokkuvarisemist edasi lükata. Juba 1933.a. vapsid nõudsid kodanlikult valitsuselt usu tähtsuse ja mõju suurendamist riigis. Usk ei olevat kellegi eraasi, vaid rahva "kõlbeline vara".[3]

---

1) "Kaja", nr. 288, 19.X 1934.
2) "Kaja", nr.5, 6.I 1933.
3) "Võitlus", nr.8, 25.II 1933.

Algkooli juhatajate nõupidamisel Päts rõhutas, et kooliõpetajad peavad olema patrioodid ja usklikud, sest usu teenel olevat suur väärtus. Usk olevat Euroopa kultuuri 2000 a. arendanud, ristiusu abil olevat terve kultuur üles ehitatud.[1)]

Sellist "ülemlaulu" usule võis pühendada ainult läbinisti paadunud reaktsionäär, kes haaras kinni usust nagu uppuja õlekõrrest.

1934.a. otsustati kirikukogudustele maksta võõrandatud maade eest 942.483 kr. ja tagastada 8200 ha maad.[2)]

Pastorite konverents töötas välja määruse, mille järgi põllumeestelt võeti kirikumaksu 12 senti põllu hektarilt ja muudelt kodanikelt 150 kuni 2500 senti aastas.[3)]

Kirik toetudes fašistlikule valitsusele muutus oma nõudmistega üha julgemaks ja jultunumaks. Piiskop Rahamägi ja metropoliit Aleksander esitasid haridusministrile märgukirja nõudega kehtestada koolides usuõpetus kohustusliku õppeainena. See aine pidavat omama väärilist kohta koolides kõikide teiste õppeainete kõrval. Usuõpetust lubatagu õpetada ainult pastoritel ja nimetatud õppeaines tuli määrata õpilastele järeleksamid. Pastorid omagu ka õigust kontrollida õpilaste teadmisi usuõpetuses.

Kirik kasvas ühte fašistliku riigiaparaadiga ja nende

---

1) J.Reesen, Pätsi,Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus",nr.6 (177),1935,lk.8.
2) "Kaja", nr. 242, 8.IX 1934.
3) J.Reesen, Pätsi,Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus",nr.6 (177),1935, lk.10.

"koostöö" süvenes pidevalt. Piiskopi ametisse määramist tähistati riigilippude heiskamisega. Kôrgem vaimulik omas kirikus samasuguse piiramatu ôiguse nagu president poliitilises elus. Piiskop määras kohalikud kirikumaksud, kogudust sunniti astuma üldkiriku liikmeks ja kirikumaksu nôuti sisse lihtsustatud kohtukorras.[1)]

Kôikjal avaldas môju kirik kui ustav tugi fašistliku diktatuuri kindlustamisele.

Kodanliku kultuuri arenemine 20-ndail ja 30-ndail aastail oli äärmiselt vastuoluline. Eesti rahvuse valitsevaks ja juhtivaks jôuks käsitletaval perioodil oli kodanlus eesotsas oma natsionalistlike parteidega. Seetôttu oli valitsevaks kultuuriks kodanlik kultuur.[2)]

Reaktsioonilised kultuuritegelased pidasid loomulikuks asjaolu, et valitsevaks kultuuriks on kodanlik kultuur. Tolleaegne "Vaba Maa" toimetaja Laamann leidis sellele ka oma klassivaenuliku pôhjenduse. Tema arvates rahvas ja kultuur on vastamisi. Kultuur Laamanni järgi on "aristokraatne daam", rahvas aga "plebs". Maailma kultuuri arendajaks on olnud rikkad rahvad ja aristokraatlikud organid."[3)]

Niisiis - kodanluse seisukoht on: töörahvas pole vôimeline kultuuri looma, seepärast paratamatult valitses kôikjal kodanlik kultuur.

---

1) J.Reesen, Pätsi,Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivôitlus", nr.6 (177),1935,lk.10.
2) Eesti NSV ajalugu, lk.494.
3) H.Pöögelmann, Rahvuslusest, rahvast, kultuurist,"Klassivôitlus", nr.2, 1936, lk.30.

Ajakiri "Klassivõitlus" andis oma panuse kodanliku kultuuri reaktsioonilisuse paljastamisel. Ajakiri tõendas paljude näidete varal, et paljukiidetud kodanlik kultuur läks vastu oma hukkumisele, koos tema sünnitaja - kapitalismiga.

H.Pöögelmann piitsutas kodanluse suhtumist kunstisse. Tuntud skulptor Jaan Koort lahkus Eestist Nõukogude Liitu, kus ta alustas tööd Hariduse Rahvakomissariaadis kunstilise nõuandjana.[1] Kodanlusel polnud kahju andekast ja silmapaistvast kunstnikust, vaid ta raevutses seepärast, et Koort siirdus just Nõukogudemaale, nende arvates nii äärmiselt barbaarsesse ja kultuuripimedasse maale. Samal ajal võeti suure väärikusega vastu Koidula 60-aastane tütar, keda pole iialgi huvitanud tema ema elutee ja isamaa - Eesti.[2]

Tallinnas peetud üleriiklikul teatripäeval 1935.a. andis Päts oma kõnes teatrikunstile "uue joone", öeldes: "... fantaasiast loodud maailm on see, millele teie oma tegevuse pühendate. See on kõrge töö, viia inimesi, kes töös kangeks jäänud, kelle hing tardunud - fantaasiamaailma, näidata uut, paremat maailma, et elus ka nende tarvis paremat on olemas, nende silmad särama panna, meie noortele julgust anda, edasi ehitada, meie kalli kodumaa ja rahva heaoluks."[3]

Järelikult teater ei tohtinud kajastada reaalset elu, vaid pidi viima ühekski õhtuks töös kangeks jäänud ja tardu-

---

1) H.Pöögelmann, Millest Eesti "avalik hääl" kõneleb, "Klassivõitlus", nr. 9 (168), 1934, lk.19
2) Sealsamas, lk.19-20.
3) J.Reesen, Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus", nr.6 (177), 1935, lk.11.

nud hingega töölise fantaasia maailma, kus nad võiksid nautida (ainult silmadega muidugi) paremat elu. Niisiis ka teatrist pidi kujunema fašistliku diktatuuri tööriist, kes oma kunstiga varjas tegelikkust.

Pole siis imestada, et näitekirjanduses hakkas valitsema võimatu läägus, läiluseni ulatuv labasus, mõttelagedus ja üldse kõige haudamineva, elusalt mädaneva klassi meeleolud, mis valdasid nii vanu kui ka noori.[1)]

Tagasiminek avaldus ka kirjanduses. Iseloomustavalt ütles H.Pöögelmann kodanluse kirjanduse kohta, et seal domineerib haiglane virisemine, müstitsism, rõvedus ja jõuetu konna hüplemine, mis ei vii mülkamättast kõrgemale.[2)] Isegi linnakodanluse ajaleht "Päevaleht" väitis, et raske ja erksa otsimisvaimu asemel on astunud kunstis mingi väsinud vanamehelikkus, hall tardumus. Miks see nii on? H.Pöögelmann andis sellele põhjendatud vastuse: "Jaa, kust sa seda värskust võtad, kui ühiskonna enese arengus valitseb vägivald ja "pea suu" poliitika."[3)] Kodanliku kunsti veretus ja hallus seletus asjaoluga, et see oli täiesti rahvast irdunud ja elukauge.

Natsistliku ideoloogia propageerimiseks kulutas kodanlus suuri summasid, mille tulemusel ka osa noorsoost sai fašistliku kultuuri kandjateks. Osal noortel puudusid õilsad ideaalid.

---

1) H.Pöögelmann, Valge Eesti ja oktoobri XV aastapäev,"Klassivõitlus", nr. 148/149, 1932, lk.15.
2) Sealsamas.
3) H.P/öögelmann/, Millest kõneleb "avalik hääl" Eestis..., "Klassivõitlus", nr.10 (169), 1934, lk.9-10.

Egoism, karjerism,läbisid punase joonena keskkooli lôpetajate vastuseid ankeetidel. Elukutset kavatsesid nad valida mitte huvi, vaid palga järgi. Sporti harrastati seepärast, et selle abil saavutatakse kuulsus. Kirjandust pole otstarbekas lugeda, sest nimetatud tegevus ei anna auhinda. Esmajärgulisteks huvialadeks osutusid paljudel tants, tütarlapsed ja sport.[1] H.Pöögelmann oma lööva sônajôuga pilkas: "Kuid mis maksab üks kultuur, kui on sport, tants ja tüdrukud, kui on faśistlik diktatuur oma mussolinide ja hitleritega.[2]

Kodanlus vôltsis ajaloolisi fakte vaikides noorsoo ees surnuks tööliste kangelasliku vôitluse töörahva vabaduse eest. 1905-1907.a. revolutsiooni püüti näidata kogu Eesti rahva vôitlusena, millest vôtsid osa kôik klassid nii ekspluateerijad kui ka ekspluateeritavad.[3]

Seega püüti rahvusterviklust ja "kodurahu" nimel kinni mätsida Eesti rahvas peituvaid klassivastuolusid.

Eesti natsionalism ôhkudes vihast nôukogude vôimu vastu püüdis noorsugu kasvatada venelaste pôlgamise ja alavääristamise vaimus. Räägiti pidevalt vene mässutungi môjust eesti rahvale. Eestlased olevat kogu ajaloo vältel vôidelnud venelaste vastu. Faśiseerunud kodanlus nimetas venelast "halliks massiks" kes alati eestlasi on tapnud.[4]

---

1) H.P/öögelmann/, Millest "avalik hääl" Eestis kôneleb, "Klassivôitlus", nr. 11 (170), 1934, lk.15.
2) Sealsamas, lk.15-16.
3) H.Pöögelmann, Marurahvuslased revolutsiooni päranduse kallal, "Klassivôitlus",nr.11 (182), 1935, lk.17.
4) Sealsamas.

Valitseva klassi kultuuri mandumine väljendus kodanluse moraalis. Kodanlikud daamid austasid moraalselt laostunud seiklejaid - "naistekütte". Igasugused päevavargad ja aferistid muutusid päevakangelasteks, kellele ajalehed pühendasid austavat tähelepanu.

Kogu fašistliku diktatuuri elulaad tõendas tema parata-matut hukkumist, kui oma aja ära elanud ühiskondlik formatsioon!

Täie õigusega kuulutas H.Pöögelmann peatset kadu kodanlikule "rahvuskultuurile" ja tema kandjatele. "Rahvuskultuur" ilma ideaalideta! "Rahvuskultuur" tantsu ja tüdrukute tagaajamisega. "Rahvuskultuur" á la Mussolini ja Hitler. On see iiales midagi muud väärt, kui et ta jäljetumaks maatasa tehtaks ja proletariaat ta kui mädanuse jälkuse ilmast välja pühiks."[1)]

Eesti kodanluse reaktsiooniline haridus- ja kultuuri - poliitika piiras ja pidurdas eesti tõelise rahvuskultuuri arengut, kuid ei suutnud seda siiski täielikult lämmatada.

Kõrvuti reaktsioonilise kodanliku kultuuriga eksisteeris ja arenes eesti rahva progressiivne kultuur, s.t. need demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemendid, mis on alati olemas kodanlike rahvuste rahvuslikus kultuuris. Demokraatliku kultuuri parimad esindajad võitlesid teadlikult kodanluse reaktsioonilise haridus- ja kultuuripoliitika vastu.

---

1) H.P/öögelmann/, Millest "avalik hääl" Eestis kõneleb, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934, lk.15.

Kuivôrd eesti kodanluse rüpest ei tôusnud neil ohtlikel aastatel esile mingeid organiseeritud jôude, kes oleksid Pätsi-Laidoneri diktatuuri rahvavaenulikule poliitikale otsustavalt vastu astunud, siis näitas see erilise veenvusega, et kodanlus oli eesti rahvuse juhtiva jôuna ammu oma aja ära elanud ja töölisklassi asumine rahvuse ette otsa - nôukogude vôimu taaskehtestamine Eestis oli ajalooliselt täiesti hädavajalik ning põhjendatud samm.

III

TÖÖLISLIIKUMISEST JA EESTIMAA KOMMUNISTLIKUST PARTEIST

Õlgõla kõrval vene töölisklassiga on eesti töörahvas võidelnud kapitalistliku orjuse vastu. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõi ka eesti rahvale vabanemise igasugusest rõhumisest, rajas Eesti rahvusriikluse, päästis valla töötava rahva loomingulised jõud ja initsiatiivi.

Kuid noore maailma esimese sotsialistliku riigi loomine tekitas meeletut raevu töörahva vaenlaste leeris. Kukutatud ekspluataatorlikud klassid ja rahvusvahelise imperialismi jõud alustasid relvastatud võitlust tööliste ja talurahva võimu hävitamiseks. Kommunistlik partei ja revolutsiooni juht V.I.Lenin kutsusid töörahva hulki ennastsalgavale võitlusele sotsialistliku isamaa eest. Koos teiste Nõukogudemaa rahvastega astus nõukogude võimu kaitseks välja ka eesti töörahva paremik. Kontrrevolutsiooni ülekaalukatel jõududel läks seda-puhku korda uputada verre tööliste ja talurahva võim Eestis. Kodanlusel õnnestus kehtestada oma diktatuur. J.Linder nimetas kodanluse valitsemisaega Eestis rahva kägistajate ja kõige hullemate veretööde ajalooks.[1)]

Parteitööd tuli tol ajal teha äärmiselt rasketes illegaalsetes tingimustes, mis olid veelgi rängemad kui tsaari-

---

1) J.Linder, Kuidas Eestimaal töörahvast kägistati, "Klassivõitlus", nr.3-5, 1920, lk.38.

ajal. Kuid kommunistide poolt tsarismivastases võitluses omandatud kogemused aitasid ka uutes oludes leida õigeid revolutsioonilisi töövorme ja meetodeid.

Illegaalse töö jaoks oli laialdane põrandaaluste korterite võrk, millel igaühel olid oma iseärasused: üks oli mõeldud öömajaks, teine puhkamiseks, kolmas paaripäevaseks kohalviibimiseks, neljas pikemaaegseks elamiseks, viies trükikoja paigutamiseks jne.[1)]

Tähtsat osa nii parteikollektiivide loomisel kui ka masside hulgas tehtavas poliitilises selgitustöös etendas partei illegaalne kirjandus. Ajaleht "Kommunist" ilmus edasi. Illegaalse tööliskirjanduse trükkimine oli võimalik tänu põrandaaluse trükibaasi olemasolule. 1921.a. töötas Eestis põranda all 5 trükikoda (2 ladumiskoda ja 3 trükkimiseks määratud). 1921.a. organiseeriti uus hästi sisustatud trükikoda talumaja põranda alla, mille salaust oli võimatu reetmiseta leida.[2)] Uude trükikotta koondus kogu põrandaaluse kirjanduse ladumine ja trükkimine.

Trükikodade konspireerimine ja pideva tegevuse kindlustamine oli põrandaaluse parteiorganisatsiooni tähtsamaid ja raskemaid ülesandeid. "Tulevad meelde kõik need sahvrid, hurtsikud, keldrid, lakad, ahjutagused, kus "Kommunisti" on laotud ja trükitud, kus külma käes, vildid jalas, hambaid lõgistades, kus sissevoolava veega võideldes, kus lämbudes kuumuse käes...

---

1) J.A/nvelt/, Viktor Kingissepp konspiraatorina, "Klassivõitlus", nr. 82/83, 1927, lk.9.
2) Sealsamas, lk.12.

Missuguste raskustega ja missuguse vaevaga on põrandaaluseid trükikodasid tassitud, mitme aasta jooksul ühest linna otsast teise, linnast maale ja maalt linna, ühest maakohast teise, riskeerides tervise, vabaduse ja eluga", kirjutas J.Anvelt.[1]

Raskeks osutus ka kommunistide vaheline side pidamine. Tänu V.Kingissepale oli side hästi organiseeritud. Kirjad anti mitme kaudu edasi, enne kui see sihtkohta jõudis. Sellise ahela kaudu sidepidamine raskendas nuhkidel avastada põranda-aluseid töötajaid.[2]

Et kommunistlik partei sai Eestis tegutseda ainult sügaval põranda all, oli tal tingimata tarvis illegaalset tööd oskuslikult ühendada legaalse tööga. Eestimaa parteiorganisatsiooni ette kerkis sama ülesanne, mille V.I.Lenin esitas 1922. aastal kõigile kommunistlikele parteidele: osata tuua laiad hulgad partei võitluspositsioonidele, revolutsiooni lävele, "osata juhtida mitte ainult oma parteid, vaid ka neid hulki uuele positsioonile lähenemise, uuele positsioonile asumise kestel."[3]

Pärast kodusõda kujunenud tingimused - metallitööstuse laostumine, töölisklassi koosseisu muutumine, sõjaseisukord, revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide sulgemine mõjusid partei tegevusele legaalsetes töölisorganisatsioonides ebasoodsalt. Tunduvalt raskendas partei tööd sotside tegevus,

---

1) J.A/nvelt/, Töörahva ajakirjandus "iseseisvas" Eestis, "Klassivõitlus", nr. 59/60, 1925, lk.5-6.
2) J.A/nvelt/, Viktor Kingissepp konspiraatorina,"Klassivõitlus", nr. 82/83, 1927, lk.11.
3) V.I.Lenin, Teosed, kd., 31, Tallinn, 1955, lk.72.

kes teenisid ustavalt kodanluse huvisid. 1920.a. sotsialisti-de-revolutsionääride ja sotsiaaldemokraatide ühinemise tulemusel loodi Iseseisev Sotsialistlik Tööliste partei. Viimasel puudus kindel võitluseesmärk. J.Anvelt iseloomustas tabavalt sotside parteid, öeldes, et sr-d ja sotsiaaldemokraadid astusid ühisesse künasse, millel puudusid aerud ja tüür. Tuul loksutas küna popsikohtade ja tööartellide vahel, veevool kandis ta töölisdiktatuuri poole.[1] Aasta otsa nad pidasid end kommunistlikuks erakonnaks ja rääkisid sotsialistliku revolutsiooni paratamatusest. Kui aga toimus tööliste 1. mai meeleavaldus ja raudteelaste streik, siis hoidusid Kruusid ja Piiskarid aupaklikus kauguses.[2] Niisiis sotsid olid sõnades kommunistid, tegudes aga kodanluse abimehed.

Töölisklassi organiseerimisel omistas partei suurt tähtsust legaalsele töölisajakirjandusele. 1920.a. hakkas ilmuma "Rõhutute Hääl", 1921.a. avaldati ametiühingute häälekandja "Töö" ja 1922.a. alates trükiti 2 korda nädalas ajalehte "Tallinna Tööline".[3] Ajakirjanduses valgustati töölisi puudutavaid põhiküsimusi.

Partei kasutas legaalseid võimalusi töörahva revolutsioonilise võitluse õhutamiseks ja sotside paljastamiseks. Eesti kommunistid said aru, et "proletariaadi arenemine ei toimunud kusagil maailmas, ega saanudki toimuda teisiti kui ametiühingute kaudu..."[4] Tänu kommunistide tööle elavnes tunduvalt

---

1) J.A/nvelt/, Kas hulgaline partei või "õpilasterühm","Klassivõitlus", nr.7/8, 1921, lk.28.
2) Sealsamas.
3) J.A/nvelt/, Töörahvaajakirjandus "iseseisvas" Eestis, "Klassivõitlus", nr. 59/60, lk.4.
4) V.I.Lenin, Teosed, kd., 31, lk.32.

ametiühinguline tegevus ehkki kodanluse terrori tingimustes ametiühingu organisatsioonide loomine kulges aeglaselt.[1] Kommunistide visa töö tulemusel kukkus läbi sotside plaan reorganiseerida Eesti ametiühingud reformistlikeks ametiühinguteks, Sotsid Alma Ostra ja Juhanson viibisid sageli Tallinna Ametiühingute Kesknõukogus, kus nad püüdsid oma mõju avaldada. Kesknõukogu liikmed hakkasid sotside eest oma koosolekuid varjama. Sotsid ei saanud ametiühinguid oma mõju alla. Ametiühingud asusid kindlalt kommunistliku partei positsioonidel ja need ühendasid kogu töörahvast. Suurimad ametiühingud olid metalli-, puu- ja ehitustööliste ametiühingud.[2] Kõigil ametiühinguliikmeil oli vaid üks soov: "võidelda töörahva võimu eest." J.Anvelt ütles, et ametiühingu ridades seisavad need, kes " maailma orjastajatega ennenägemata võitlust riigi võimu pärast peavad."[3] Isegi kodanlus nägi ametiühingu liikumises endale ohtu. Seepärast Ast kurtis, et "tervet aru" leidus ainult sõjaväelastel, sest seal puudusid kommunistid.

Millest oli tingitud siis Eesti ametiühingute revolutsiooniline meelsus ja klassiteadvus? Anvelt vastas sellele. Eesti ametiühingud olid noored ja neid polnud mõjutanud vanad reformistlikud parteid. Eesti töölisklass ei olnud unustanud nõukogude võimu. Nõukogude Venemaa olemasolu ei jätnud ametiühinguile mõju avaldamata. Kõige rohkem andis kommunistliku

---

1) O.Rästas, Eesti töölisklassi organiseeritud jõud,"Klassivõitlus", nr. 50, 1925, lk.14.
2) J.A/nvelt/, Sotsiaaldemokraadid ja ametiühisused Eestis, "Klassivõitlus", nr.10, 1919, lk.7.
3) Sealsamas.

suuna ametiühingu liikumisele kodanliku valitsuse poliitika. Töölised polnud unustanud Isborski veretööd ja ametiühingute I kongressi laialisaatmist. "Tõeste kui seni ametiühisustes siin ja seal veel kõikuvaid nõukogude valitsuse poolehoidjaid oli - härra Hellat kaotas neis iga kahtluse", ütles J.Anvelt.[1]

Kommunistliku partei juhtimisel ametiühingud muutusid kindlateks klassivõitluse organisatsioonideks. 1920.aastast hakkasid nad mõju avaldama maatööliste ühingutele.

Eestimaa parteiorganisatsioon tegi külas 1920.a. suurt agitatsiooni- ja organiseerimistööd. 1919.a. oli sotsiaaldemokraatide mõju maatöölistele veel suur. Hiljem maatöölised pettusid sotsides ja 1920.a. asetleidnud maatööliste kongressil võeti sotsid vastu pilke ja naeruhüüetega: "Isborski kavalerid maha." Sotsi Martna kõne võeti vastu külmalt.[2] 1921.a. said sotsid siiski Asutava Kogu valimistel rohkem hääli kui ametiühingutes olev kommunistide rühm. Sotside edu hääletamisel oli tingitud nende partei legaalsusest.[3]

Olukorras, kus töörahvas kogu maal oli aktiivselt lülitunud revolutsioonilisse võitlusse, tuli 1920.a. novembrikuus kokku EKP I kongress. Keskseks küsimuseks kongressil oli partei programmi ja põhikirja vastuvõtmine. Kongress kiitis üksmeelselt heaks V.Kingissepa ja J.Anveldi juhtimisel teostatud partei organisatsioonilise ümberkujundamise. Eesti kommunisti-

---

1) J.A/nvelt/, Sotsiaaldemokraadid ja ametiühisused Eestis, "Klassivõitlus", nr. 10, 1919, lk.10.
2) Eestimaa põllutööühisuste liikumisest, "Klassivõitlus", nr.45, 1924, lk.8.
3) J.A/nvelt/, Kas hulgaline partei või "õpilaste rühm", "Klassivõitlus", nr.7/8, 1921, lk.30.

de organisatsioon, mis kodusôja lôpuni kuulus Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei koosseisu, reorganiseeriti vastavalt muutunud võitlustingimustele iseseisvaks Eestimaa Kommunistlikuks parteiks. Seda reorganiseerimist põhjendas J.Anvelt järgmiselt: "Niikaua kui Eesti iseseisev riik olemas on, on ka Eestimaa Kommunistlise partei olemine paratamata tarvilik."[1] Eesti töölisklass pidi põhjalikult tundma õppima võitlustingimusi ja J.Anveldi sõnade järgi "iseennast aitama". Naaberriigi kommunistlik partei sai olla ainult abistajaks ja nõuandjaks.[2]

EKP I kongress seadis partei ülesandeks parteirakukeste loomise igasse linna, kihelkonda ja külla; kommunistlike ideede levitamise töölisklassi keskel, sotside poliitika paljastamise ja legaalsete võimaluste maksimaalse kasutamise.[3]

1920-1921.a. toimusid rahvusvahelisel areenil rida olulisi muudatusi. Puhkes ülemaailmne majanduskriis ja kodanlus alustas üldist pealetungi töölisklassile. Majanduskriisi puhkemisel asus ka eesti kodanlus pealetungile töölisklassi vastu. Eesti töötavad hulgad ei suutnud kodanluse pealetungile kohe vastupealetungiga vastata, sest valge terror oli neid nõrgestanud. Töölisklassi massiorganisatsioonide elustamiseks hakkas partei selgitama võitlusrinde loomise vajadust. 1921.a. toimunud EKP II kongress kutsus kommuniste võitlusesse töö-

---

1) J.A/nvelt/, Eestimaa Kommunistlise partei kongress, "Klassivõitlus", nr. 3/4, 1921, lk.27.
2) Sealsamas, lk.28.
3) Sealsamas.

rahva ühise väerinde eest.

1921.-1922.a. olid Eesti töölisliikumises palavad organiseerimise ja võitlusaastad.[1] Ühise väerinde loomise perioodil tegid suure töö maatöörahva seas töölisühingud.

Võitluses ühisrinde 12 nõudmise elluviimise eest tehti sotsidele mitu korda ettepanek ühineda Töörahva Ühise Väerindega. J.Anvelt rõhutas, et sotside partei muutub tõeliseks parteiks siis, kui ta liitub III Internatsionaali põhimõtetega ja Eestimaa Kommunistliku parteiga.[2] Sotside partei lükkas ettepanekud tagasi ja jätkas oma lõhestavat tegevust.

1923.a. sügisel toimus EKP III kongress. Selle ajalooline tähtsus seisis selles, et ta töötas välja partei taktika ühisrinde edasiseks laiendamiseks ja kindlustamiseks. Kõigi oma otsustega suunas kongress Eesti kommunistide tähelepanu töölisklassi liitlaste küsimusele ja andis partei kollektiividele konkreetsed ülesanded, kuidas tõmmata laiu töötavaid hulki linnades ja maal proletariaadiga ühisesse võitlusrindesse.[3]

Pärast EKP III kongressi Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus aktiviseerus maal. Külakehvistu jäi maareformi tulemusel maata. Seepärast leidis töölisklassi võitlus külakehvistu hulgas sooja poolehoidu. 1923.a. kevadel toimusid II Riigikogu valimised. Töörahva ühine väerinne võitis valimistel. Pärnu

---

1) O.Rästas, Eesti töölisklassi organiseeritud jõud,"Klassivõitlus", nr.50, 1925, lk.10.
2) J.A/nvelt/, Kas hulgaline partei või "õpilaste rühm","Klassivõitlus", nr. 7/8, 1921, lk.31.
3) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk.81.

ja Harjumaal said ühisrinde nimekirjad esikoha.[1] 1923.a. sügisel toimunud maakonna- ja vallavolikogude valimistel andis töötav rahvas ühisrinde nimekirjade poolt palju hääli: Sindis 56,2%, Vana-Karistes - 52,6%, Uue-Karistes 46,6%, Otepääl 43,7%, Voltvetis - 43,7%, Luunjas 37%, Kundas 35,2%, Abjas 34,7%, Taalis 35%, Selis 33,3% ja Kuimetsas 33,3%.[2] Maakonnavolikogude valimistel võitis ühisrinne hääli juurde Tartu, Valga ja Viljandi maakonnas.[3]

Kõik see kõneles sellest, et EKP mitte ainult linnaproletaarlase, vaid ka maatöörahva hulkade aktiivse enamuse enda poole võitis enne 1. detsembri ülestõusu.[4]

Hallparunite häälekandja "Kaja" kirjutas pärast valimisi, et "igal pool on kommunistid võimule tunginud, pealinnas läheb neid tervelt 36 tükki linnavolikogusse... Samasugust pilti pakub ka maakonna-, linnade volikogude uus koosseis."[5]

Nähes kasvavas revolutsioonilises liikumises üha tõsisemat ohtu laskis kodanlus järjekordselt käiku oma terrorimasina. Rakendati kõik abinõud revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks. Kodanlus õiendas julmalt arveid kommunistidega, klassiteadlike töölistega ja talupoegadega. 1920-1924.aastate vahemikul oli üle 70 poliitilise protsessi.[6] Kodanlik diktatuur rüüstas 1924.a. enamuse ametiühinguid, sulges nende ajalehed, vangistas üle 200 linnavolikogude ja maakonnanõu-

---

1) J.Reesen, Esimese detsembri õppetunnid ja talurahvas,"Klassivõitlus", nr.11 (170), 1934, lk.11
2) Sealsamas.
3) Sealsamas.
4) Sealsamas.
5) Sealsamas, lk.10.
6) Eesti NSV ajalugu, lk.439.

EKP III kongressi delegaadid.

kogude liiget, keelas 124 töölisühingu tegevuse ja sulges 105 töörahva partei osakonda.[1)]

Selle ajajärgu kôige suurematekс poliitilisteks protsessideks oli 50 kommunisti protsess 1921.a. Tartus, "115" protsess 1922.a. Tallinnas ja "149" protsess 1924.a. Tallinnas.[2)]

3. mail 1922.a. tabas eesti töörahvast ja tema parteid ränk ônnetus. Alatu reetmise tôttu ônnestus politseil arreteerida Viktor Kingissepp. Kodanlusel oli väga kiire oma vihatuima vaenlase füüsilise hävitamisega. Tunni ajaga klopsiti kokku süüdistus. Juba mône tunni pärast oli V.Kingissepp välikohtu ees, kus teda Ajutise Valitsuse 1919.a. 25.märtsi määruse pôhjal süüdistati selles, et "tema 1918.a. saadik kuni siia ajani on Eesti Vabariigi piirides rahvast mässule ôhutanud, Eesti Vabariigi maksva riiklise ja kogukondlise korra kukutamiseks selleks otstarbeks pôrandaaluseid organisatsioonisi luues ja vastava kirjanduse laialilaotamist organiseerinud."[3)] Samuti süüdistati V.Kingisseppa arreteerimise puhul relvastatud vastupanu osutamises kaitsepolitseinik Palmile, "keda ta aga ei saanud temast olenemata asjaoludel tulistada, sest tal vôeti revolver käest ja ta ise vôeti vahi alla", ning kodusôja aastail vaenlase - Nôukogude Venemaa - abistamises "salakuulamise" teel.[4)]

Vastavalt 1920. aastal kodanliku Eesti ja Nôukogudemaa

---

1) J.R., Rüüstamine, "Klassivôitlus", nr.47, 1924, lk.13.
2) Trellide taga, Tallinn 1962, lk.32 ja 37.
3) H.P/öögelmann/, Viktor Kingissepp, "Klassivôitlus",nr.4-6, 1922, lk.10.
4) Sealsamas.

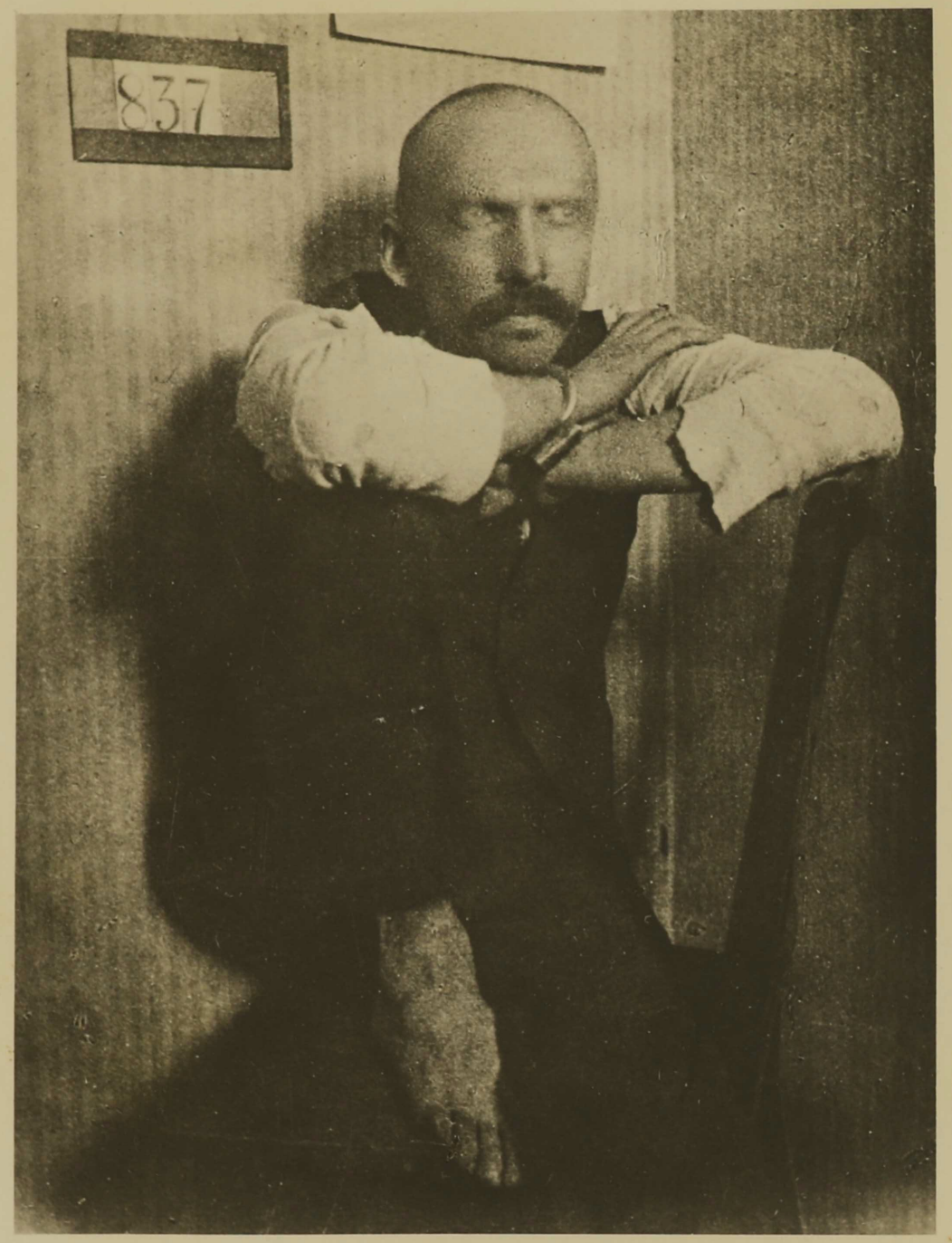

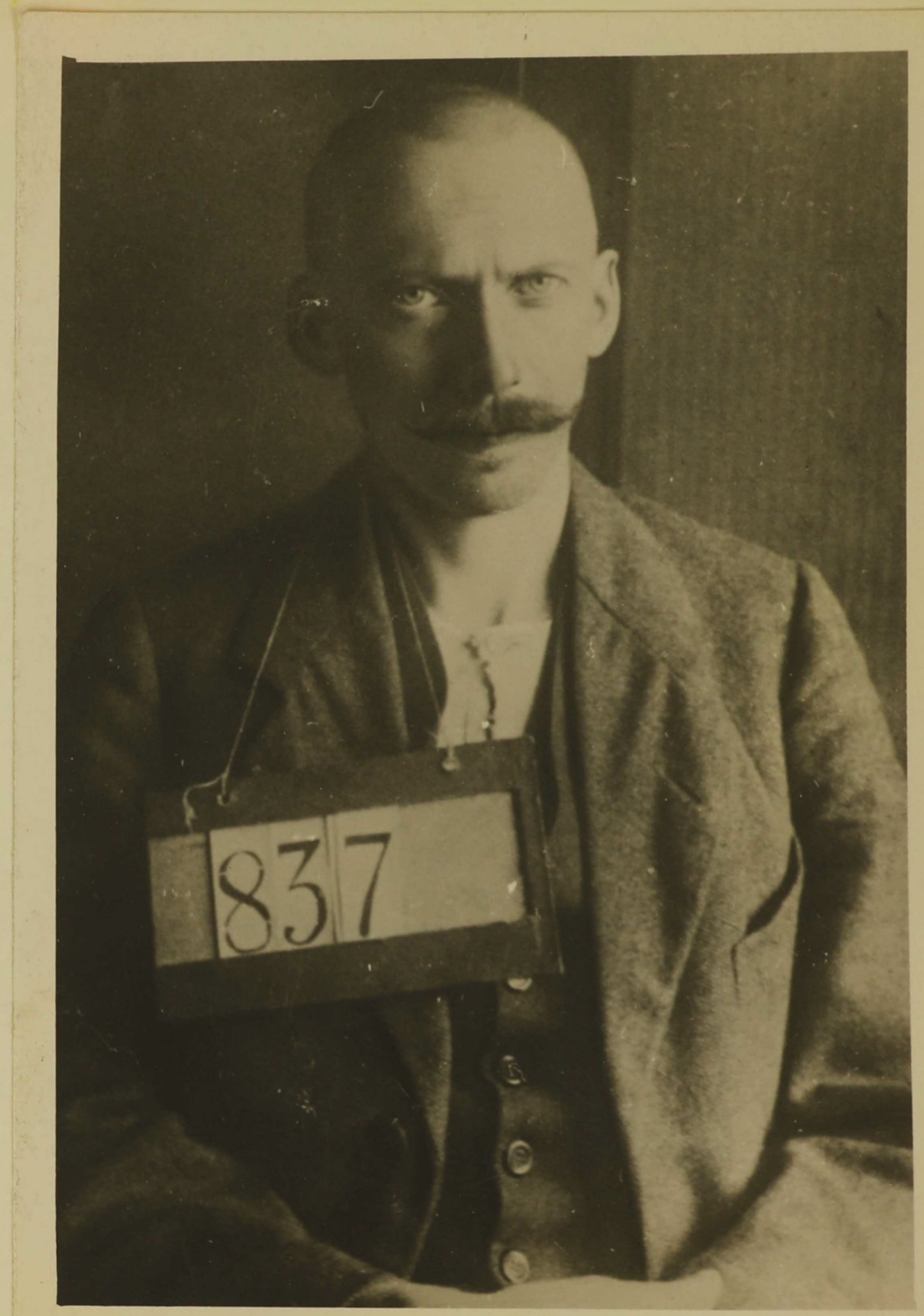

Viktor Kingissepp enne mõrvamist
kaitsepolitseis.

vahel sõlmitud rahulepingule tuli lugeda tühistatuks nende isikute võimalik süü, kes sõja päevil abistasid vastaspoolt.[1] Eesti kodanlus aga esitades kaebealusele selle süüdistuse, et viia teda "surmaparagrahvi" alla, rikkus rahulepingut. Nõukogude valitsus astus samme V.Kingissepa päästmiseks.Välisminister Piip teatas Nõukogude valitsusele rahustavalt: "Kingissepa asi on sedavõrd tühine, et see vaevalt kohtuni lähebki."[2] Sama päeva õhtul, kui Piip andis Nõukogude valitsusele vastuse, mõrvati V.Kingissepp.

Olgu vahemärkusena mainitud, et Nõukogude valitsus osutas alati suurt abi eesti töörahvale vanglais viibivate revolutsionääride vabastamise ja nende Nõukogude maale väljavahetamise küsimuses. Tartu rahulepingu ja erikokkulepete põhjal õnnestus Nõukogude valitsusel Venemaal elavate kontrrevolutsionääride vastu välja vahetada kommuniste kodanliku Eesti vanglatest. Kahekümnendatel aastatel vahetati välja umbes 150 revolutsionääri.[3]

Teade V.Kingissepa rahvusvaheliselt tuntud revolutsionääri ning töörahva juhi mõrvamisest tekitas viha ja sügavat kurbust mitte üksi eesti rahva töötavates hulkades,vaid ka Nõukogudemaa ja kapitalistlike maade töölisklassis. Nõukogude Venemaal toimusid leina- ja protestimiitingud. Kogu maailma kommunistlik ajakirjandus pühendas V.Kingissepale järelhüüdeid. Eesti töötav rahvas viis läbi protestistreike ja -koos-

---

1) H.P/öögelmann/, Viktor Kingissepp, "Klassivõitlus", nr.4-6, 1922, lk.10.
2) Sealsamas, lk.11.
3) Trellide taga, lk.36.

1921.a. kodanlikust Eesti~~st~~ Nõukogude Venemaale kontrrevolutsionääride vastu väljavahetatud kommunistid.

olekuid.

Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee avaldas läkituse Viktor Kingissepa mõrvamise puhul. Läkitus kutsus proletariaati koonduma ühiseks väerindeks ja viima ennastsalgav võitlus võiduka lõpuni.[1)]

Kodanlus hirmunud rahva rahutustest püüdis avalikkuse ees ajakirjanduses laimata V.Kingisseppa. Ta polevat olnud ideeline kommunist, vaid harrastanud põrandaalust seiklusrikast elu kui sporti.[2)]

Sotsid ei mõistnud Kingissepa alatut mõrva hukka. Martna heitis kodanlusele Riigikogus ette seda, et surmaotsus tehti kohtuotsuseta. Sotside liider Martna kurtis, et kultuursed rahvad hakkavad demokraatlikku Eestit selliste mõrvade pärast nimetama valge terroriga maaks.[3)]

Järelikult sotsidel ei olnud kahju V.Kingissepast kui ustavast revolutsionäärist, kes ohverdas oma elu tööliskl assi vabaduse nimel. Neile oli tähtis ainult see, et kodanlik Eesti oma avalike tööliste hukkamistega ei kompromiteeriks end kultuurrahvaste silmis.

V.Kingissepa järel tapeti 1923.a. vana parteitöötaja J.Kreuks. Tema mõrva puhul avaldatud üleskutse rõhutas:"Selle Eestimaa tööliste klassi truu juhi mahalaskmine on ühtlasi ka pauk kogu Eesti tööliste klassi pihta."[4)] J.Tomp lasti maha

---

1) Trellide taga, lk.68.
2) H.P/öögelmann/, Viktor Kingissepp, "Klassivõitlus",nr.4-6, 1922, lk.15.
3) Sealsamas, lk.13.
4) Kommunistliku Internatsionaali üleskutse seltsimees Jaan Kreuksi tapmise puhul, "Klassivõitlus",nr.43, 1923, lk.18.

1924.a. novembrikuus Valdeki metsas 12 kogupauguga. J.Tompi surmamise puhul korraldasid Tšehhoslovakkia töölised protestikoosolekuid. Inglismaa ametiühingute delegatsioon avaldas protesti Eesti valitsusele. Prantsusmaa töölised nõudsid Pariisis Eesti saatkonnalt aru J.Tompi mõrvamise kohta. Saatkonnast teatati, et J.Tompi hukkamine olevat väljamõeldis.[1]

Ülekuulamistel mõnitati kommuniste ja tarvitati julma inkvisitsioonikohtule omast piinamist. Anna Heilberg jutustas, kuidas politseinik Karv tagus talle rusikatega pähe ja näkku, haaras kinni kõrist ja rebis pluusi puruks. Heilbergi ninast ja suust voolas veri ning ta lohistati pooleldi teadvuseta olekus politseisse.[2] August Subi käed pandi raudu suure vanaaegse lukuga ja ta hoiti 7 ööpäeva ahelates.[3] Jüri Abner seoti alasti vedrumadratsile ja taoti raudpulkadega ihule (kodanlus nimetas sellist piinamisviisi trummilöömiseks), siis kasteti ta soolveetünni. Õhtueineks pakuti Abnerile heeringat ja leiba ning joogiks piiritust ja soolvett. Pärast "õhtusööki" piinati teda jällegi elektrimadratsil. Abner esitas kaebuse prokuratuuri. Hagi jäeti rahuldamata, sest kaebajal puudusid dokumentaalsed tõendid piinamiste ja peksu kohta.[4]

Talumatu olukord valitses kodanliku Eesti vanglates. Vangide riideid ei tuulutatud. Sageli võeti surnult riided ja an-

---

1) O.R/ästas/, Rahvusvaheline proletariaat 1.detsembri sündmustest, "Klassivõitlus", nr. 69/70, 1925, lk.6.
2) Anna Heilberg, Kirjad ja mälestused Eestist, "Klassivõitlus", nr. 1-3, 1922, lk.24.
3) Kirjad ja mälestused Eestist, "Klassivõitlus",nr.43,1923, lk.18.
4) Kirjad ja mälestused Eestist, "Klassivõitlus",nr.4-6,1922, lk.30-32.

ti kohe haigele kasutamiseks. Riided kubisesid täidest, pesu korralikult ei pestud. "Kui "puhta" pesu selga tõmbad, hakkavad tunni pärast märjakstehtud täid liikuma", kirjutas Valtin.[1)]

Barbaarne olukord valitses Alliku vangilaagris, mis asus keset raba 4 versta kaugusel Saue raudteejaamast.[2)] Kahes barakis elutses umbes 1000 vangi. Saunaskäimise võimalused puudusid täielikult. Seepi ei antud. Kahekordsed magamisnarid kubisesid lutikatest. Toiduks anti 24 tunni jooksul 3/4 naela leiba ja vesist suppi. Osa vange varustati puukingadega. Karastusvahendina kasutati kantsikut, kartserit ja ihunuhtlust. Tööle "ergutati" vange püssipäraga.[3)]

Kommunistide füüsilise hävitamisega ja töölisorganisatsioonide sulgemisega pidurdati küll ajutiselt töölisliikumist, kuid ei suudetud hävitada. Kodanluse surve kutsus veel tugevama vastupanuliikumise esile.

1924.a. jätkus terava majanduskriisi olukorras kodanliku Eesti majanduse laostumine. Samal ajal saavutas Nõukogude Liit üha uusi otsustavaid edusamme rahvamajanduse taastamises ja sotsialistlikus ülesehitustöös. See innustas eesti töörahvast üha aktiivsemale revolutsioonilisele võitlusele nõukogude võimu taaskehtestamise eest. EKP poolt kodanlikes sõjaväes teostatud pideva revolutsioonilise kasvatustöö tulemusena

---

1) Eesti trellide tagant, "Klassivõitlus", nr.54/55, 1925, lk.36.
2) Valge Eesti Sahaliinist, "Klassivõitlus",nr.6-11, 1920, lk.79.
3) Sealsamas, lk.82-85.

tõusis 1924.a. võrreldes eelnevate aastatega tunduvalt sõdurite revolutsiooniline aktiivsus. EKP tugevdas revolutsioonilist tööd ka maal. 1924.a.millal töörahva olukord üha süveneva majanduskriisi tõttu muutus väljakannatamatuks ja millal kodanlus tarvitas töölisklassi kallal kõige jõhkramat vägivalda, saavutas nõukogude võimu taaskehtestamise eest peetav revolutsiooniline võitlus sellise astme, et relvastatud ülestõus muutus objektiivseks vajaduseks.

Oma kirjas VSDTP Keskkomiteele 26/27.septembril 1917.a. kirjutas V.I.Lenin, et relvastatud ülestõus peab toetuma sellisele pöördepunktile kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva esiridade aktiivsus on kõige suurem, kus kõikumised vaenlaste ridades ja revolutsiooni nõrkade, poolikute ebakindlate sõprade ridades on kõige tugevamad.[1)]

Niisugune pöördepunkt saabus Eesti 1924.a. teisel poolel. EKP analüüsinud kevadel ja suvel kujunenud olukorda, klassijõudude vahekorda ning rahvusvahelisi suhteid, jõudis järeldusele, et kodanlik võim tuleb kukutada. Eeldused relvastatud ülestõusu võiduks olid olemas: 1) kommunistliku partei poliitikat pooldasid enamus Tallinna tööstustöölisi, kes olid valmis järgima kohe EKP üleskutsele; 2) 99 % kõigist töölisorganisatsioonidest asusid kindlalt partei seisukohtadel; 3) põllutöölised, asunikud, rentnikud soovisid kodanliku valitsuse kukutamist; 4) keskmik, enamik riigiteenistujaid ja sõjaväge suhtusid riigipöördesse lojaalselt;[2)] 5) linna väikekodanlu-

---

1) V.I.Lenin, Teosed, kd., 26, Tallinn,1954, lk.4.
2) J.Anvelt, Miks meie kaotasime, "Klassivõitlus", nr.52,1925, lk.4.

sel oli ammu jahtunud armastus isamaa vastu; 6) kodanlust lôhestasid ja nôrgestasid sisemised lahkhelid; 7) kodanlik politsei ei kujutanud endast erilist ohtu, sest nende koosseisust 1/3 oli töörahva poolt, 1/3 suhtus lojaalselt riigipöördesse ja 1/3 oli ainult töörahva vôimu vastu.[1)]

Ülestôus algas täpselt kell 5.30. Lühikese ajaga haaras 10-12 meheline vôitlussalk kodanliku valitsuse keskuse Toompea lossi.[2)] Kiiresti hôivasid vôitlejad postkontori, Balti vaksali ja Tallinna-Väike raudteejaama. Arreteeritud politseiülem Saar lubas heameelega jääda nôukogude vôimu taaskehtestamise puhul kommunistide teenistusse.[3)] Siit mindi vallutama maalennuväe diviisi ja Lasnamäe aerodroomi. Peaaegu kogu lennuväediviis ühines ülestôusjatega.

Ebaônnestus Tondil asuva kadettide sôjakooli vallutamine. Vôitlusrühm haaras enda kätte küll sôjakooli alumise korruse ja relvapüramiidid, kuid pôgenevatest kadettidest moodustati kohe relvastatud salk, kes alustas vôitlust ülestôusjatega. Ebaedu tabas vôitlussalka ka ratsapolitsei reservi ja Sôjaministeeriumi hôivamisel.

Kaks tundi pärast ülestôusu algust olid relvastatud vôitlejad kaotanud kôik oma positsioonid ja sunnitud taanduma. Rossländeri juhtimisel vallutati tagasi 2-tunnilise tormirünnakuga Balti raudteejaam. Allohvitseride laskerühm eesotsas

---

1) J.Anvelt, Miks meie kaotasime, "Klassivôitlus",nr.52, 1925, lk.5.
2) H.T/ummeltau/, Eesti töörahva vôitluse väerind 1.detsembril 1924.a., "Klassivôitlus",nr.48,1924/1925, lk.10.
3) Sealsamas.

Tuksi talutuba pärast võitlust 5.dets.1924.a. Voodis surmatud taluperemees. Põrandal riiete all maha lastud A.Sommerling.

Foto

kolonel Raudverega ja kindral Põderiga haaras oma valdusesse sidesõlme ja kolonel Partsi juhtimisel vallutati tagasi Toompea loss.[1] Kella 10-ks hommikul kodanlus sai olukorra peremeheks.

Ajakirja "Klassivõitlus" veergudel leidis põhjalikku käsitlust 1. detsembri relvastatud ülestõusu kaotuse põhjused.

ÜK(b)P Keskkomitee häälekandja "Pravda" andes eesti töörahva ülestõusule sügava marksistliku hinnangu kirjutas, et eesti seltsimehed ei saanud õigesti aru Lenini õpetusest, mille järgi relvastatud ülestõususse tuleb suhtuda kui kunstisse. Nimetatud asjaolu pidas ka ajakiri "Klassivõitlus" kaotuse peapõhjuseks. Kommunistlik partei ei osanud ühendada relvastatud võitlussalkade tegevust rahvahulkade võitlusega. Tekkis lõhe eelväe ja Tallinna proletaarsete hulkade väljaastumise vahel.[2]

Peale nimetatud põhjuse esines palju muid tegureid, mis aitasid ülestõusu kaotusele kaasa.

Võitlusplaanid olid koostatud vigadega. Relvastatud rühmad tegid jämedaid vigu. Vastaste jõude ei vallutatud tihti kiire otsustava löögiga. Näiteks vahtkonna ruumi tungisid võitlejad ühe ukse kaudu, mis raiskas aega.[3] Relvastatud salk äratas sõjaväekasarmus meeskonna ning agiteeris seda ülestõusuks. Ülesäratatud sõdurid arvasid, et on tegemist pro-

---

1) H.T/ummeltau/, Eesti töörahva võitlusväerind 1.detsembril 1924.a., "Klassivõitlus",nr.48, 1924/1925, lk.13.
2) Sealsamas, lk.12.
3) J.Anvelt, Miks meie kaotasime,"Klassivõitlus", nr.52,1925, lk.7.

vokatsiooniga. Tol ajal kui äratatud sôdurid ja vôitlejad vaidlesid, jôudsid ohvitserid kohale ja arreteerisid vôitlusrühma.[1] Vôitlusrühm, kes vallutas lennuväe diviisi ja Lasnamäe aerodroomi, ei alustanud kohe pealetungi, vaid jäi äraootavale seisukohale nii kaua kuni hästirelvastatud mehed lôpuks vaenlaste poolt sisse piirati.[2] Vôitlussalkadele, kellele pandi peamine lootus, olid organisatsiooniliselt nôrgad, ei môistnud käsitada relva ja neil puudusid tänavavôitluse kogemused.[3] Nad olid tihti kogemusteta noored sôdurid ja madrused. Relvastatud jôud killustati, sest püüti kôik punktid haarata korraga. Vôitlussalgad olid väikese-arvulised ja vastastel ônnestus neid kergesti purustada. Töörahvast ei kutsutud barrikaade ehitama, politseinikelt relvi haarama, kauplusi oma valdusesse vôtma jne.[4]

Osa töölisi, kes tööpuuduse hirmul meeleheitlikult"leivast kinni hoidsid"[5] suhtusid ülestôususse ükskôikselt. Ülestôusu kaotuses etendas oma osa ka äraandmine. Reetureiks osutusid sôdur Klemmer, allohvitser Madisson ja veltveebel Saarup.[6]

Kodanluse arvates 1. detsembri relvastatud ülestôus kaotas seepärast, et töölisklass, talurahvas, riigiametnikud

---

1) J.A/nvelt/, Paarist 1.detsembri ôppetunnist", "Klassivôitlus", nr. 113/114, 1929, lk.7.
2) Sealsamas, lk.8.
3) H.Tummeltau, Detsembri kaotuse peapôhjustest, "Klassivôitlus", nr.138, 1931, lk.18.
4) Sealsamas.
5) J.Anvelt, Miks meie kaotasime, "Klassivôitlus",nr.52, 1925, lk.6.
6) Sealsamas, lk.7.

ja sõjavägi näidates oma "truudust" isamaa vastu, ei võtnud ülestõusust aktiivselt osa. Kodanlust ei päästnud mitte patrioötlik rahvas ja ustav sõjavägi, vaid proletariaadi võitlussalkade vilumatus ja vastaste arvuline ülekaal.[1)]

Kuigi ülestõus lõppes lüüasaamisega,eesti töölisklass ei kaotanud lootust oma tulevasesse võidusse. Ajalehe "Kommunist" lendleht kirjutas: "Las püstitavad kodanlus ja juudased täna ausambaid töörahva timukaile, las peavad tänujumalateenistusi mustad rongad... Töörahvas teab, et tulevik on tema päralt ja ta mälestab täna võitluses langenud seltsimehi, kes oma verega kirjutanud hiilgava leheküIje töörahva vabadusvõitluse ajaloosse."[2)]

Ka J.Anvelt sisendas eesti töörahvale kindlat lootust tulevasesse revolutsiooni võidusse ja rõhutas, et võitlus kodanlusega seisab veel ees. Klassiteadlik tööline ei tohtinud hetkekski unustada seda, et sotsialistlik kord ei tule iseenesest, vaid see saavutatakse kodanliku korra vägivaldse kukutamise teel.[3)] J.Anvelt ei pidanud seda töölist poliitiliselt teadlikuks proletaarlaseks, kes alahindas sõjariistus ülestõusu ja püüdis sellest eemale hoida.[4)]

1. detsembri relvastatud ülestõus näitas eesti proletariaadi kõrget teadlikkust, suurt organisatsiooni kindlust ja jõudu . "Kogu ilma eelrinna töölised hindavad väärilise lt ees-

---

1) H.T/ummeltau/, Eesti töörahva võitlusväerind 1.detsembril 1924.a., "Klassivõitlus", nr. 48, 1924/1925, lk.12.
2)"Kommunisti" lendleht nr. 2 (32) "Klassivõitlus", nr. 78, 1926, lk.36.
3)J.A/nvelt/, 1.detsembri sõjariistus ülestõusu aastapäeva puhul, "Klassivõitlus",nr.69/70, 1925, lk.3
4) Sealsamas.

ti kommunistide vaprust. Eesti ülestõusnud võitlejad näitasid. et töölisteklassi paremad pojad oskavad lahingut lüüa proletariaadi asja eest ka kõige raskemas olukorras."[1] Eesti tööliste võitlussalgad olid pälvinud kogu maailma proletariaadi austuse.[2] 1.detsembri kangelaste veri ei olnud valatud asjata. See ülestõus andis võitluskogemusi mitte ainult eesti töörahvale, vaid kõigi maade töölistele. Ta valmistas teed proletariaadi võidule, nõukogude võimu taaskehtestamisele Eestis 1940. aastal.

Pärast ülestõusu mahasurumist kodanlus kehtestas riigis sõjaseisukorra ja algas raevutsev valgete terror. Toimusid ülelinnalised vahistamised. Mõnes linnas otsiti läbi kõik majad. Vangistati iga tööline, kes võttis osa mingisuguse töölisorganisatsiooni juhatuse või komisjoni tööst. Tallinnas viidi läbi 1924.a. detsembri- ja 1925.a. jaanuarikuu jooksul paar tuhat läbiotsimist.[3] Samasugune arreteerimispalavik arenes ka maal. Viru maakonnas vangistati umbes 500 ja Väike-Maarja piirkonnas keskmiselt 60 elanikku.[4] Kuulutati lindpriiks kõik töörahva esindajad Riigikogus, linna-, ja maakonna- ja vallavolikogudes. Põhiseadus oli kaotanud igasuguse kehtivuse töörahva suhtes. "Mis sest, et töörahvas "seadus-

---

1) Kommunistlise Internatsionaali üleskutse 1924.a. 1.detsembri sündmuste puhul Eestis, "Klassivõitlus",nr.48, 1924/1925, lk.6
2) Sealsamas.
3) J.Anvelt, Miks meie kaotasime, "Klassivõitlus",nr.52,1925, lk.3,
4) Sealsamas.

"Tööliste Kelder" pärast rüüstamist 1924.a.

110

likkudest õigustest", mis põhiseadusega talle "kindlustatud" ilma jääb, " kirjutas pilkavalt "Klassivõitlus"[1].

Kodanluse kättemaksu ihal ei olnud piire. Vakmanni 50-aastane ema lasti maha seepärast, et ta poeg Richard oli kommunist. Vakmannil endal kisti ülekuulamisel küüned sõrmedelt ja varvastelt.[2] Tondi sõjaväekasarmus kinnivõetud ülestõusjad aeti 50 junkru osavõtul läbi kadalipu.

Ülekuulamise piinasid mitte taludes hüppasid Kuuskmann ja raudus kätega Kruusamägi aknast alla.[3] Arst Poljakov hukati ainult seepärast, et ta ravis ülestõusnuid.[4]

Pärast 1924.a. 1.detsembrit lasti maha komandantuuri õuel igal öösel 10-15 inimest. Laibad laoti pühkmekasti kõrvale hunnikusse. Iga paari päeva tagant veeti suur laipade koorem Valdeki metsa matmiseks. Mahalaskmist teostasid usaldusväärsed sõdurid 16. rügemendist. Vangid surmati kuklalasuga. Sõdurid hoidsid mõrvamise ajal vangide käed selja taga kinni. Alatut mõrva teostasid enamikel juhtudel kapten Kaasik ja leitnant Eiland.[5]

Teade Eesti töörahva relvastatud ülestõusust ja selle verisest mahasurumisest levis kiiresti välismaal. Kodanluse terror töörahva kallal kutsus esile suure meelepahatormi kõigi maade töötajate hulgas. Poola kommunistliku partei III

---

1) J.R., Üks demokraatia moodsam kaitse- ja kaagi-seadus, "Klassivõitlus",nr. 49, 1925, lk.14.
2) Demokraatia diktatuura maalt, "Klassivõitlus",nr.50,1925, lk.4.
3) Sealsamas, lk.5
4) "Klassivõitlus", nr. 73, 1926, lk.15.
5) Mälestused 1.detsembrist 1924, "Klassivõitlus", nr. 78, 1926, lk.30-31.

Arst Poljakov
Lasti maha 1.detsembri relvastatud ülestõusust osavõtnute ravimise pärast.

Vladimir Kangur
Riigikogu II koosseisu liige.Mõisteti "149" protsessis eluaegsele sunnitööle.

kongress avaldas lootust, et kodanliku valitsuse terror ja must laim ei nõrgenda töörahva võitlust oma klassi vabastamiseks koos kõigi maade proletaarlastega.[1)]

Pärast 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist tuli eesti töörahval ja tema juhil - Eestimaa Kommunistlikul Parteil jätkata oma võitlust raskemates tingimustes kui kunagi varem. EKP oli nõrgestatud, sest paljud aktiivsemad parteitegelased olid tapetud, osa istus vanglates ja paljud olid sunnitud Eestist lahkuma.

Lisaks valgele terrorile avaldasid töölisliikumisele mõju muudatused majanduselus. Eesti muutumine agraarmaaks vähendas tööstustööliste arvu. Kergetööstuse osatähtsuse kasv suurendas naiste ja noortööliste arvu töölisklassi koosseisus. Kodanliku maareformi tulemusena endised mõisatöölised muutusid väikekohaomanikeks. Isegi paljud raudteetöölised olid seotud maal oma maalapiga.[2)]

Seega toimus töölisklassi koosseisus vana revolutsioonilise klassivõitluse tules karastatud kaadri järkjärguline vähenemine, uue vähemteadliku kaadri erikaalu tõus ja proletariaadi killustatus. Nimetatud muudatused lõid eeldused sotsiaaldemokraatia mõju tõusule. Riigiametnike, raudteetööliste ja meistrite ametiühingud olid sotside mõju all.[3)] Nad organisee-

---

1) O.R/ästas/, Rahvusvaheline proletariaat 1. detsembri sündmustest, "Klassivõitlus", nr.69/70, 1925, lk.7.
2) L.Looring, EKP seisukorrast ja ülesannetest, "Klassivõitlus", nr.155/156, 1933, lk.2.
3) Sealsamas, lk.7.

risid uusi ametiühinguid. Sotside partei kasvas arvuliselt ja nende organisatsiooni kuulus ka palju töölisi.[1] Piiramata tegevusvabaduse olukorras suutsid nad osava demagoogia abil tõsta oma partei tähtsust riigi poliitilises elus. Kodanlusel ja sotsidel läks korda ajutiselt nõrgendada tööliskassi võitlust Eestis. Seda tõendas streigiliikumise tunduv langus (vaata tabel nr. 1).

Streigiliikumine.[2] tabel nr. 1

Aasta	Streikide arv	Ettevõtete arv, kus streik toimus	Streikijate arv
1921	andmed puuduvad	53	5156
1922	- " -	29	5263
1923	- " -	35	3492
1924	16	16	1568
1925	16	16	904
1926	14	14	660
1927	5	5	218

Eesti töölisliikumine oli jõudnud ajutise mõõna ajajärku.

Tekkinud olukorras oli Eestimaa Kommunistliku Partei tähtsamaks ülesandeks illegaalse organisatsiooni kindlustamise kõrval uute legaalsete töövormide leidmine. See osutus majanduse ajutise stabilisatsiooni aastail keerukaks ülesandeks, sest ametiühingud enamuses olid likvideeritud. Säilusid trükitööliste, äri- ja kontoriteenijate ametiühingud. Neid juhtisid sotsid.

---

1) L.Looring, EKP seisukorrast ja ülesannetest, "Klassivõitlus" nr.155/156, 1933, lk.7.
2) Sealsamas.

EKP ees seisis ülesanne taastada ametiühingud ja tõrjuda välja sotsid olemasolevatest ametiühingutest.

1927.a. kutsuti kokku ametiühingute konverents. Sellest võttis osa 43 ametiühingu organisatsiooni.[1] Tööstustööliste ametiühinguid oli esindatud vähe. Tallinnast võtsid osa kõik puu- ja metallitööstuse organisatsioonid.[2] Konverentsil puudusid naha-, paberi-, toidu- ja maitseainetetööstuse ametiühingute esindajad. Toetudes vähemteadlikele töölistele haarasid sotsid juhtimise konverentsil enda kätte. Nende liidrite pealekäimisel kõrvaldati konverentsi päevakorrast valge terrori ja fašismivastase võitluse küsimus, mis ei kuuluvat ametiühingute kompetentsi.[3] Põhiprobleemiks kujunes Rahvusvahelise Ametiühingute Liiduga ühinemise küsimus. Tööstustööliste vastuseisul asendati sotside ettepanek uue formuleeringuga: asuda tööle Rahvusvahelise Ametiühingute Liidu (s.o. Amsterdami Liidu) poolt näidatud suunas.[4]

1925.a. jaanuarikuus toimus Tallinnas III Eesti ametiühingute kongress. See oli esimene töölisorganisatsioonide kongress pärast 1924.a. rüüstamist ja ka esimene, mille sotsid oma tahtmise järgi organiseerisid.[5] Selleks, et paremini saaks sotse kongressi delegaatideks valida, kutsuti kongressieelsed ametiühingud kokku poolsalaja. Kongressile ei kutsutud kiutöölisi, raudtee-, transpordi-, toidu- ja maitseainetetööliste, kivi-

---

1) O.R/ästas/, Ametiühisuste konverents Eestis, "Klassivõitlus", nr. 84/85, 1927. lk.43.
2) Sealsamas, lk.44.
3) Sealsamas, lk.46.
4) Sealsamas.
5) O.R/ästas/, Kolmas ametiühisuste kongress, "Klassivõitlus", nr.92/93, 1928, lk.55.

ja krohvitööliste ametiühinguid ja Ehitustööliste Liitu.[1] Kongressil oli esindatud umbes 4500 organiseeritud töölist.[2]

Kongress otsustas ühineda Amsterdami Internatsionaaliga. Nimetatud otsus ei väljendanud eesti tööstustööliste tahet. 1900 ametiühingu liiget oma esindajate kaudu kongressil hääletasid ühinemise vastu. Üldse kõigist eesti tööstustöölistest oli tol ajal organiseeritud vaevalt 1/8.[3]

EKP tõhustas tööd tööliste seas sotsliku poliitika paljastamiseks. 1928.a. EKP Keskkomitee jaanuaripleenum pidas töölisklassi põhiülesandeks tol ajal ikkagi võitlust ametiühingute ühtsuse ja sotsliku juhtkonna eemaldamise eest.[4]

1929.a. jaanuarikuus toimus Moskvas EKP Keskkomitee konverents. Määrates kindlaks EKP edasised ülesanded, rõhutas konverents tööliste ja talurahva liidu kindlustamise vajadust. Proletariaadi võit ei ole võimalik ilma kehv- ja väiketalurahva toetuseta. Kommunistlik partei peab arendama maal klassivõitlust ja koondama maatöörahvahulgad partei ümber.[5] Tugeva aktiivi loomiseks maal oli vaja kasutada kõiki võimalusi, eelkõige organiseerida põllutööliste jaoks poliitilised ja ametiühingu organisatsioonid. Viimastesse tuli hõlmata ka metsa- ja käsitöölised.

Eestis esines poolproletaarset talurahvakihti rohkesti. Seepärast EKP pidi võitma enda poole nimetatud talurahvahulgad. Kõik kolm talurahvakihti: maatöölised, poolproletaarlased-

---

1) O.R/ästas/, Kolmas ametiühisuste kongress, "Klassivõitlus", nr. 84/85, 1927, lk.55.
2) Sealsamas.
3) Sealsamas, lk.60.
4) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, Tallinn, 1963, lk.163.
5) J.Reesen, Eestimaa kommunistline partei ja talurahvas, "Klassivõitlus", nr. 103/104, 1929, lk.45-46.

saunikud, popsid- ja väikemaapidajad luues ühise rinde linnatöölistega moodustasid suure jõu kurnajaklassi vastu võitlemiseks.[1)]

1929.a. jaanuarikonverentsi tähtsaks tulemuseks oli EKP programmi vastuvõtmine ja põhikirja muutmine. Palju tähelepanu pöörati programmis maaküsimusele. Maaproletariaadi ja kehvtalurahva huvide kaitsmise eesmärgil fikseeriti järgmised nõudmised: 1) Tühistada riigilt ja erapankadelt saadud laenud, vabastada maaproletariaat ja kehvik riiklikest ja omavalitsusmaksudest.[2)] 2) Mõisasüdamed, kirikumaad ja klassisõjast kodanluse poolel osa võtnud ohvitseridele kingitud maad anda maatöölistele, asunikele ja teistele maata ning vähese maaga inimestele, kusjuures maasaajad ja maa kasutamise viisi määrasid maatarahva ja väikemaapidajate komiteed. 3) Vabastada rendimaal asuv kehvik rendimaksust ja suurendada tema maad suurtalunike maade arvel. 4) Parandada popside, väike- ja keskasunike ning rentnike majanduslikku olukorda (laenude andmine, mineraalväetiste ja põllutööriistade muretsemine, tasuta arstiabi jne.). 5) Anda riigi karja- ja heinamaad kehvtalurahvale. 6) Organiseerida põllumajandussaaduste müüki ja eksporti liigkasuvõtja vahenduseta.[3)] 7) Lõpetada tasumaksmine endistele mõisnikele ja suurmaaomanikele.

Pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist tuli program-

---

1) J.Reesen, Eestimaa kommunistline partei ja talurahvas, "Klassivõitlus", nr. 103/104, 1929, lk.46-47.
2) Sealsamas, lk.47.
3) Sealsamas.

mi kohaselt astuda järgmised sammud: 1) tähtsatest suurmajanditest organiseerida nõukogude majandid; 2) maa industrialiseerida ja elektrifitseerida; 3) väike- ja keskmine maaomand jätta omanikele kasutamiseks; 4) suurmaaomanike ja aktiivsete kontrrevolutsionääride maa ning inventar konfiskeerida ja jaotada sulastele, asunikele, popsidele ja väikemaapidajatele; 5) soodustada ja propageerida põllumajanduslikku koopereerimist.[1)]

1929.a. jaanuaripleenum otsustas: 1) tugevdada selgitustööd maal sõja hädaohust; 2) paljastada Kaitseliidu olemust, kelle eesmärgiks on kägistada töörahvast ja alustada võitlust Nõukogude Liidu vastu; 3) nõuda kodanluselt majanduslike ja poliitiliste suhete loomist Nõukogudemaaga;[2)] 4) töötada rohkem Petserimaa, Narva ja Peipsi piirkonna talupoegadega; 5) võidelda metsatööliste töötingimuste ja palgaolude parandamise eest; 6) nõuda metsa- ja maatöölistele sotsiaalkindlustust õnnetusjuhtumi-, surma-, vanaduse ja töötaoleku puhul; 7) alustada võitlust kiriku vastu.[3)] Eriti tähtsaks pidas konverents talurahvale määratud kirjanduse levitamist ja selgitustööd naisproletaarlaste seas maal.[4)]

EKP Keskkomitee 1929.a. jaanuaripleenumi seisukohad lõid eeldused proletariaadi ja töötava talurahva liidu tugevnemiseks. 1929.a. vastu võetud programm jäi võitlusprogrammiks

---

1) J.Reesen, Eestimaa Kommunistline partei ja talurahvas,"Klassivõitlus", nr.103/104, 1929, lk.47.
2) J.Reesen, Eestimaa Kommunistline partei ja talurahvas",Klassivõitlus", nr.105/106, 1929, lk.60.
3) Sealsamas, lk.61.
4) Sealsamas, lk.62.

kuni nôukogude vôimu taaskehtestamiseni Eestis 1940.a.

Algava poliitilise kriisi ôhkkonnas toimusid 1929.a. maikuus IV Riigikogu valimised. Sotsid said valimistel kôige rohkem hääli. Laialdased rahvakihid lootsid veel Riigikogult abi, sellepärast nad hääletasid sotside poolt, pidades neid kôige pahempoolsemateks.[1] Sotsidele andsid palju hääli Saaremaa elanikud. See on ka loomulik, sest kommunistliku partei poliitika ja eesmärgid olid seal veel vähe tuntud.[2]

Riigikogu valimistel esines oma nimekirjadega Eesti Tööliste Partei, kuhu kuulusid ka kommunistid. ETP valimiseelne programm sisaldas väikekodanlikele parteidele omaseid nôudmisi, nagu töölistele kodanlike ôiguste tagastamine, surmanuhtluse kaotamine, olemasoleva karistussüsteemi muutmine parandussüsteemiks, maksuta ôigusmôistmine jne.[3]

Neist puudustest hoolimata leidis EKP Keskkomitee, et ETP esindajad Riigikogus vôivad vôidelda töörahva huvide eest.[4]

Kapitalismi ajutise ebakindla stabilisatsiooni ajajärk oli kommunistlikule parteile tähtsaks jôu kogumise ajajärguks uute revolutsiooniliste väljaastumiste jaoks. 1929.a. puhkes kapitalistlikes maades majanduskriis. Kapitalismi ajutise stabilisatsiooni lakkamise ja majanduskriisi saabumise olukorras hakkas ka Eesti töölisliikumine EKP juhtimisel pärast

---

1) J.A/nvelt/, Lorikoja valimised Eestis, "Klassivôitlus", nr. 109/110, 1929, lk.20.
2) Sealsamas, lk.19-20.
3) Sealsamas, lk.22-23.
4) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk.191.

môôna ajajärku astuma uue revolutsioonilise tôusu perioodi.

Eesti linna- ja maaproletariaat sai majanduskriisi all rängalt kannatada. Töölisklassi materiaalne olukord halvenes katastroofiliselt. Erakordse ulatuse vôttis tööpuudus ja reaalpalga langus. 1931.a. oli linnades töötuid umbes 17000-18000, maal aga 80000-100000.[1] 1932.a. vähenes märtsikuus kaevurite arv 8,1 % vôrra, keemiatööstuses 3,6% ja paberitööstuses 9,1 % vôrra. Suleti Port-Kunda tsemendivabrik, Ubja pôlevkivikaevandus, tekstiiltööstustest 1/3 töötas poole koormatusega. Türi paberivabrikus jäi 226 töölisest 1. aprilliks 1932.a. 75 töötajat.[2]

1931.a. alandati palku suurtööstuse töölistel meestel 13,5 % vôrra, naistel 22,2 % vôrra.[3] 1932.a. viidi läbi järjekordne palkade alandamine. Järsk palkade langus leidis aset pôllutööliste töötasus. 1928.-1932.a. ajavahemikul langesid palgad 60 % vôrra.[4]

Isegi kodanlus oli sunnitud tunnistama töötute suurt olemasolu: "Eestis on töötaolu kujunenud silmapaistvalt krooniliseks nähtuseks, mis igal aastal omab järjest teravama ilme."[5]

Oma ôigusi kaitsesid töölised ka majanduskriisi aastail streigivôitlusega. Kui 1930.a. oli 7 streiki 154 osavôtjaga, siis 1931.a. juba 8 streiki 1540 töölisega ja 1932.a. 20 strei-

---

1) L.Looring, Riigikogu valimistest Eestis,"Klassivôitlus", nr.145/146, 1932, lk.6.
2) Sealsamas, lk.4.
3) Sealsamas.
4) Sealsamas, lk.7.
5) H.Joa, Töötaolu ja selle lahendamise vôimalusi, "Pôllumajandusturg", nr.13, 30.III 1932, lk.153.

5210 osavôtjaga.[1] 1932.a. streikis töölisi rohkem kui nelja eelmise aasta jooksul kokku.

Enamus streikijatest kuulusid tekstiilettevôtteisse, nagu Narva linavabrik, Kreenholmi puuvillavabrik, Sindi kalevivabrik, "Rauaniit" jne., Streigid kestsid 3-4 päeva, välja arvatud Tallinna pottseppade streik, mis vältas 2 nädalat. Oma iseloomult olid streigid majanduslikud: töölised protesteerisid palgakärpimiste vôi korratu palgamaksmise vastu, mônikord nôudsid ka palga tôstmist. Hoolimata rasketest tingimustest lôppesid mitmed streigid tööliste vôiduga. 1932.a. lôppesid tööliste täieliku vôiduga 6 streiki 2490 streikijaga, osalise vôiduga 2 streiki 820 osavôtjaga ja kaotusega 12 streiki 1900 töölisega.[2] Pooled streikivad töölised vôitsid.

Streikide tulemused oleksid olnud paremad, kui sotside ametiühingud poleksid asunud reeturlikule kokkuleppele ettevôtte juhtkonnaga. 1932.a. alandas Tallinna kunstsaarvetehas tööliste palka 20 % vôrra, 70 % töölistest hakkas streikima. Sotside ametiühingu liikmed asusid ettevôtte juhatusega läbirääkimistesse ja keelitasid töölisi uuesti tööle asuma, põhjendusega, et "rahu olukorras" olevat töölistel ja ettevôtjal parem kokku leppida.[3]

Türi paberivabrikus kavatseti streikivad töölised juhtkonna poolt vallandada. Sotsid palusid kodanlikult valitsuselt "abi" vabriku direktsiooni omavoli vastu. Sotside palved jäid

---

1) E.Alas, 1932.a. streigivôitluste ôppetunnid Eestis,"Klassivôitlus", nr. 154, 1933, lk.21.
2) Sealsamas, lk.22.
3) Sealsamas.

tagajärjeta. Vabriku administratsioon siiski vallandas tööli-sed.[1)]

Ettevôttes "Rauaniit" kavatseti tööliste palku vähendada 50 % vôrra. Advokaat Jôeäär ja tööinspektor Pôllupüü veensid streikijaid asuma tööle. Töölised aga jätkasid vôitlust, mille tulemusel ettevôte säilitas streikijatele endise palga ja maksis päevarahad veel streigitud päevade eest.[2)]

Pahempoolsed ametiühingud ei juhtinud aktiivselt streigi-vôitlusi.[3)] Miks?

Sotsid püüdsid kôigiti tööliskl assi streikide vôitlus-vôimet nôrgendada. Nende arvates streik oli juba oma tähtsuse kaotanud, ta ei andnud tööliskl assile enam soovitavaid tulemusi. Sotsid jutlustasid, et streik tavalise vôitlusvahendina muutus raskeks. Streigid nôudsid ametiühingute kassadelt suuri summa-sid, kuid vôitluse saavutused olid hoopis väikesed.[4)]

Meeleheitele aetud töötute hulgas kasvas rahulolematus, mis ähvardas vôimulolevale kodanlikule klikile ohtlikuks kuju-neda. See sundis valitsust organiseerima laiemas ulatuses nn. hädaabitöid, kus osa töötuid ajutiselt tööd leidis. Nimetatud tööde korras tehti mitmesuguseid riiklikke töid (teedeehitus, maaparandustööd, sôjaliste objektide ehitamine jne.). Hädaabi-tööd olid pôhiliselt välistööd. Need nôudsid külmadel aasta-aegadel tugevat riietust ja head tervist. Hädaabitööde tööde

---

1) E.Alas, 1932.a. streigivôitluste ôppetunnid Eestis, "Klassi-vôitlus", nr. 154, 1933, lk.23.
2) Sealsamas.
3) Sealsamas, lk.24-25.
4) H.Nabel, Streigiliikumisest Eestis, "Klassivôitlus" nr. 6 (177), 1935, lk.14.

normid määras kindlaks teedeminister. Nimetatud tööd ei kuulunud haigekassade kompetentsi.[1] Tavaliselt teenisid hädaabitöölised kõigest 60 sendist 1 kroonini päevas. Seepärast hakkasid nad kaitsma oma eluõigusi streikidega. Majanduskriisi sügavseisu ajal 1932.a. streikis üle 5000; suure osa streikijatest moodustasid hädaabitöölised.[2] Hädaabitööd kujunesid kodanlusele igati kasulikuks tööliste ekspluateerimise vormiks. H.Pöögelmann nimetas hädaabitööd kõige jõhkramat liiki nälgimise süsteemiks.[3] Hädaabitööd olid tööliste palkade ning üldse elutaseme allasurumise vahendiks. Kodanluse materiaalne toetus töötuile osutus äärmiselt väikeseks. Toidukaartide alusel saadi toiduaineid ainult "hinge sees hoidmiseks". Näiteks alaealised ja 60% tööjõu kaotanud invaliidid said 400 gr leiba päevas. Teised võisid võtta kauplustest kuu jooksul 3 krooni väärtuses kuivaineid.[4]

Raske oli põllutööliste olukord. Maaproletaarlaste arv ulatus 1932.a. umbes 150000-st 200000-ni.[5] Majanduskriisi aastail nad peaaegu nälgisid. Kodanliku statistika andmeil said maaproletaarlased 1931.a. 50-60 % 1929.a. saadud palgast.[6]

Ülemaailmasel majanduskriisil olid ka tõsised poliitilised tagajärjed. Kriis näitas kapitalistliku korra ummikut; süvendades töötavate hulkade viletsust, aitas ta kaasa nende revolutsioneerimisele. Samal ajal püüdis kodanlus kriisiras-

---

1) H.Pöögelmann, Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäev,"Klassivõitlus", nr. 148/149, 1932, lk.14.
2) E.Alas, 1932.a. streigivõitluste õppetunnid Eestis,"Klassivõitlus", nr. 154, 1933, lk.21.
3) H.Pöögelmann, Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäev,"Klassivõitlus", nr. 148/149, 1932, lk.14.
4) K.M/eering/Lähemale töötatööliste võitlusele,"Klassivõitlus", nr.139/140, 1932, lk.24.
5) Sealsamas, lk.23.
6) Sealsamas.

kusi ületada ja revolutsioonilise liikumise tõusu lämmatada demokraatlike vabaduste likvideerimise ja fašistliku režiimi kehtestamisega.

Võitlust fašismi vastu Eestis raskendas töölisklassi ühisrinde puudumine. Kodanluse terrorit osavalt ära kasutades oli sotsidel õnnestunud viimase viie-kuue aasta jooksul oma mõju töölisorganisatsioonides laiendada. Sotside liidrite lõhestustegevus oli peamiseks takistuseks töörahva hulkade koondamisel ühiseks fašismi vastaseks rindeks.[1)]

Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee Poliitsekretariaat, tutvunud EKP töö kohta käivate materjalidega, oma 1930.a. vastuvõetud otsuses märkis, et EKP elas üle kriisi, mis väljendus partei eraldumises rahvahulkadest, aktiivsuse puudumises, partei liikmete arvu vähenemises, kohalike töölisaktivistidega varemolemasolnud sidemete kaotamises, viimaste poliitiliste hoogtööde ebaõnnestumises.[2)]

Kominterni Täitevkomitee Poliitsekretariaadi otsus arutati läbi EKP Keskkomitee pleenumil 1930.a. aprillikuus. Pleenum rõhutas, et ainult kodanluse kukutamisega saavutab töölisklass võidu. Tööliste võitlus oma osaliste nõudmiste eest oli tihedalt seotud Nõukogude Liidu töörahva olukorra selgitamisega. Nõukogudemaa saavutused olid kõige paremaks agitaatoriks eesti töölistele.

Pleenum nõudis revolutsioonilise võitluse arendamise ees-

---

1) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II, lk.203.
2) Saalsamas.

märgil alustada halastamatut võitlust sotside partei vastu.[1] Kodanluse pealetung kogu töörahvale toimus sotside otsesel kaasabil ja toetusel. Pleenum märkis, et sotside mõju oli veel tugev töörahva seas. Seepärast tuli väsimatult selgitada, et sotsid üheski küsimuses töörahva huvisid ei kaitse. Parteil tuli tõhustada võitlust palgakärpimiste ja vallandamiste vastu.[2] Palju tähelepanu pöörati pleenumil tööle laiades rahvahulkades, kes ei kuulunud veel ühtegi töölisorganisatsiooni.

Terava vaidluse objektiks kujunes aprillipleenumil võitlus parempoolse kallaku vastu Eestimaa Kommunistlikus Parteis. Partei dokumentide järgi see kallak pidi ilmnema eelkõige selles, et partei ei pidanud küllalt järjekindlat võitlust pahempoolsete sotside vastu, samuti Eesti Tööliste Partei ja pahempoolsete ametiühingute töös esinevate oportunistlike vigade vastu.

Seoses kampaaniaga parempoolse kallaku vastu mõned EKP juhtivad seltsimehed L.Looring, N.Karotamm, H.Pöögelmann hakkasid põhjendamatult süüdistama Eesti Tööliste Partei ja pahempoolsete ametiühingute tegelasi karjeristideks ja töörahva huvide reetjateks.

L.Looring jt. süüdistasid Histi, Kaaverit, Kirikali jt. illegaalse parteitöö alahindamises, väheses aktiivsuses jne. Tema arvates parempoolne kallak alahindas sotside fašiseerimise protsessi, ülehindas kapitalismi ajutise stabilisatsiooni

---

1) Hulkadesse ,EKP KK pleenumi tagajärgedest,"Klassivõitlus", nr. 131/132, 1931, lk.14.
2) Sealsamas, lk.15.

ajajärku, ei organiseerinud tööliste võitlust ja poliitilisi streike.[1)]

"Parteiorganisatsioonide tegevuse ja üldise olukorra objektiivne analüüs aga näitab, et vähene aktiivsus oli tingitud peamiselt partei organisatsioonilisest nõrkusest, mitte aga ühe või teise parteitöötaja põhimõttelistest vigadest ning parempoolsetest meeleoludest. Samuti on raske leida tolleaegsete parteitöötajate keskel illegaalse töö põhimõttelist alahindamist. Põrandaaluste parteiorganisatsioonide tugevdamist raskendasid eelkõige illegaalse parteiaktiivi vähesed parteitöö kogemused ja oskamatus korraldada parteitööd kodanluse terrori keerukates tingimustes."[2)] Tegelikult ei olnud EKP-s tol ajal parempoolset kallakut.[3)]

"Kampaania parempoolsete" vastu tõukas parteid sisuliselt "pahempoolsetele" vigadele, mis avaldus legaalse parteitöö alahindamises. L.Looring jt. ei mõistnud õigesti ka "pahempoolseid" vigu. Tema arvates pahempoolsed ignoreerisid tööliste huvisid ja jätsid sihilikult metalli- ja maatööliste ametiühingud sotside mõju alla.[4)]

EKP KK Poliitbüroo nägi parteis pahem- ja parempoolset kallakut seepärast, et ta hindas valesti reaalset olukorda ja klassijõudude vahekorda. Ränga valge terrori tingimustes ei õnnestunud pahempoolseid ametiühinguid muuta massiorganisatsioonideks. Ka ei jätkunud kommunistlikul parteil jõudu juhti-

---

1) L.Looring, Parempoolsest kallakust Eestimaa kommunistlises parteis, "Klassivõitlus",nr.127/128,1931, lk.14-22.
2) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II,lk.205.
3) Sealsamas, lk.206.
4) L.Looring, Pahempoolsest kallakust Eestimaa kommunistlises parteis, "Klassivõitlus",nr. 129/130,1931, lk.38.

da nii pahempoolseid ametiühinguid kui ka samaaegselt töötada reformistlikes parteides.

Eksliku hinnangu andis ka EKP sotsiaaldemokraatia klassiolemuse kohta, samastades sotsiaaldemokraatiat fašismiga ja nimetades sotse "sotsiaalfašistideks". Täiesti põhjendamatult kirjutas V.Ahja sotsidest järgnevalt: "Fašism ja sotsiaalfašism ei ole mitte risti üksteisele vastukäivad nähted, vaid nad on kaksikud. Nad mõlemad kaitsevad kapitalismi ja kodanlikku diktatuuri proletariaadi vastu."[1] Sotsfašism on sirmiks, mille taha fašistid oma jõude koguvad.[2]

"Ei tohi unustada, et ESTP (sotside partei) liikmeskonnas, tema pooldajate ja aktivistide hulgas oli ausaid töölisi ja haritlasi, kelle kaasatõmbamine revolutsioonilisse võitlusse oli hädavajalik ja võimalik".[3]

Kõikide sotside võrdsustamine fašistidega raskendas 1930-ndate aastate algul töölisklassi ühisrinde loomist võitluseks fašismi pealetungi vastu.

1932.aasta oli majanduskriisi sügavseisu aastaks Eestis. Tugevnes fašismi pealetung. Fašistlike jõudude aktiviseerumise tingimustes oli Eestimaa Kommunistlikul Parteil vaja kiiresti mobiliseerida kõik fašismivastased jõud otsustavaks vastulöögiks. 1932.a. tugevdas EKP Keskkomitee fašismivastast selgitustööd ja hakkas senisest laiemalt tutvustama partei seisu-

---

1) V.Ahja, Eesti fašistide demagoogiast, "Klassivõitlus",nr. 158, 1933, lk.13.
2) Sealsamas.
3) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II,lk.205.

kohti. Selleks andis Keskkomitee välja rea üleskutseid ja lendlehti. Novembris avaldati "EKP Keskkomitee avalik kiri kõigile EKP liikmetele ja partei poolehoidjatele". See nõudis igalt parteiliikmelt suurt aktiivsust ja initsiatiivi, ühisrinde loomist pealöögi andmiseks fašismile, partei põhimõtete selgitamist, kohapealset töölisliikumise organiseerimist, parteiliikmete arvu suurendamist jne.[1)]

Pärast Eesti Tööliste Partei sulgemist ja tema riigikogurühma lagunemist kaotas Eestimaa Kommunistlik Partei võimaluse kasutada kodanliku parlamendi tribüüni proletariaadi klassivõitluse huvides. Uuesti avanes see võimalus 1932.a., seoses Riigikogu V koosseisu valimistega.

Kodanlus läks valimistele ühendatud klassijõududega eesmärgil tugevdada majanduslikku ja poliitilist survet töörahvale.[2)] Valge terrori tingimustes kommunistlik partei ei saanud esitada oma valijate nimekirja. EKP oma üleskutses Riigikogu valimisteks kutsus töölisklassi hääletama kodanluse ühise "väerinde" vastu. Partei soovitas töörahvast valimistest osa võtta järgmiste loosungitega: tõsta tööliste palku, rakendada kõikidele töötajaile sotsiaalkindlustus, kehvikute võlad tühistada ja maksud kaotada, vähendada keskmiku maksu, lõpetada põllumajanduspreemiate maksmine külakurnajatele ja mõisamaade väljamaksmine, anda Petserimaa tagasi Nõukogude Liidule.[3)]

---

1) "Klassivõitlus", nr. 150, 1932, lk.13-14.
2) EKP üleskutse riigikogu valimisteks,"Klassivõitlus", nr. 143/144, 1932, lk.8.
3) Sealsamas, lk.9.

Seoses eelseisvate valimistega EKP KK oma üleskutses nõudis pahempoolsete tööliste ja kehvikute riigikogurühmalt, et ta võitleks parlamendis ja väljaspool parlamenti töölisklassi revolutsiooniliste nõudmiste eest.[1)]

Fašismi pealetungi tugevnemine ülemaailmse majanduskriisi aastail kujunes kõigi maade töörahvale suurimaks ohuks. Proletariaadi eelväe - kommunistlike parteide ees seisis kiireloomuline ülesanne: luua võitluseks fašismi vastu töölisklassi ühisrinne.

Kommunistliku Internatsionaali juhendite kohaselt hakkas ka Eestimaa Kommunistlik Partei 1933.a. konkreetsemalt võitlema ühisrinde loomise eest.

Tol ajal olid sotside parteis sisevastuolud teravnenud. Laiema ulatuse võttis pahempoolne opositsioon 1932.aastal. Pahempoolsed nõudsid 36-tunnilise töönädala kehtestamist palka vähendamata, teravilja monopoli ja peekonifondi likvideerimist, tööpuuduse vastu kindlustamist, sõjaväe ja Kaitseliidu kulude kärpimist jne.[2)] E.Alas nimetas sotside progressiivseid nõudmisi manöövriks, millega püüti töörahva hulki hoida tagasi tõelisest revolutsioonilisest võitlusest.[3)] E.Alase poolt esitatud seisukohad olid ekslikud ja mitte millegagi põhjendatud.

Suurt mõju avaldas eesti sotsialistidele fašismi võit Saksamaal 1933.a. algul. "Paljud ESTP liikmed hakkasid mõistma,

---

1) Eestimaa Kommunistlise Partei üleskutse pahempoolsetele töölistele ja kehvikutele,"Klassivõitlus",nr.145/146, 1932, lk. 25-26.
2) E.Alas, Eesti sotside "pahempoolsed" manöövrid, "Klassivõitlus", nr. 151, 1933, lk.37.
3) Sealsamas.

et reformistlik taktika ja kategooriline keeldumine koostööst kommunistidega tasandavad teed fašismile."[1)]

1933.a. märtsis avaldas EKP Keskkomitee üleskutse. Selles tehti ettepanek sotside parteile Eestimaa Töölisühingute Keskliidule ja Vene Pahempoolsete Sotsialistide Parteile ühisrinde loomiseks. EKP soovis organiseerida ühist tegevust võitluses nn. kaitseseisukorra tühistamise ja töötute riikliku kindlustamise ning neile igakülgse abi andmise eest. Ühtlasi teatati üleskutses, et EKP on valmis vastastikusel alusel ühise võitluse ajajärguks ESTP ja Eestimaa Töölisühingute Keskliidu arvustamise lõpetama, kui viimased hakkavad esitatud nõudmiste eest tegelikult ühisrindes võitlema.[2)]

Ametlikku vastust sotsid ei andnud, vaid selle aset täitis häälekandjas "Rahva Sõna" ilmunud artikkel. Selles sõimati kommuniste töörahva ühtsuse lõhkumises, mille tulemusel fašismi mõju kõikjal olevat suurenenud. Väideti, et kommunistlik liikumine on Euroopas muutunud nulliks. Ka Eestis olevat kommunistlik liikumine välja surnud ja muutunud "triiphoone" taimeks. Ainult kõigi tööliste ühinemisel sotside parteiga võib teostuda töörahva ühisrinne.[3)] Artikkel oli mõeldud rahva petmiseks.

Seega ebaõnnestus esialgu ühisrinde loomine. Pärast vapside põhiseaduse eelnõu võitu 1933.a. oktoobris keeldus sotside partei teistkordselt EKP ettepanekut vastu võtmast. Visa keel-

---

1) Eestimaa Kommunistliku Partei ülevaade II, lk.241.
2) Töörahva ühise väerinna eest, "Klassivõitlus",nr.153, 1933, lk.44-46.
3) "Rahva Sõna", nr. 76, 8.IV 1933.

dumine fašismivastase ühisrinde moodustamisest suurendas pahempoolse opositsiooni jõude sotside parteis. Pahempoolsed N.Andresen, A.Jõeäär jt. astusid sotside liidrite A.Rei ja K.Asti poliitika vastu teravalt välja. Vastuseks sellele sulges ESTP rea opositsioonilisi ühinguid nagu Tallinna 1.osakonna, Noorsotsialistliku Liidu, võimlemisrühma, Lasnamäe, Tondi ühingu, Tartumaal Pala ja Alliku ühingud.[1)]

Parempoolsed sotsid olid asunud kindlalt avalikule fašismi teele.[2)]

1934.a. pahempoolsed eraldusid sotside parteist ja moodustasid omaette rühma. Nad avaldasid oma programmi koguteoses "Uus tee" (Autorid A.Jõeäär, H.Viik, O.Bauer, J.Barbarus, N.Andresen, E.Tuiman, A.Renning, K. Reier.[3)] Programmi eesmärgiks oli fašistliku diktatuuri kukutamine ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine vägivalla teel.[4)]

Enamik pahempoolsetest sotsidest olid veendunud antifašistid, seepärast õnnestus EK Parteil õige pea neid kaasa tõmmata ühisesse võitlusse.[5)]

1934.a. algul võttis EKP pahempoolsete töölisorganisatsioonide kaudu osa kohalike omavalitsuste valimistest nõudmistega: 1) töötute, tööliste ja kehvikute vabastamine linna- ja vallamaksudest; 2) töötuile ühekordse toetuse, tasuta korteri, kütte ja söögi andmine; 3)töötute lastele tasuta kooli- ja õp-

---

1) E.Alas, Fašismi abimehed tegutsevad, "Klassivõitlus",nr.6 (165), 1934, lk.15.
2) Sotsfašistid likvideerivad oma parteid, "Edasi" nr.76, 2.VI 1934.
3) N.Karotamm, Kas tõepoolest uus tee, "Klassivõitlus",nr.9, lk.168), 1934, lk.11.
4) Sealsamas, lk. 12.
5) Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost II,lk.249.

peabinõude võimaldamine; 4) hädaabitöölistele 2,5 kr. päevatasu.[1]

Suure tähtsusega sündmuseks võitluses sõjaohu vastu oli Kommunistliku Internatsionaali Täidesaatva Komitee XIII pleenum 1934.a. märtsikuus. Pleenum andis suuna parteiorganisatsioonide edasisele fašismivastasele võitlusele ja püstitas järgmised ülesanded: 1) parteirakkude loomine sõjatööstustesse, sõjaväkke ja strateegiliselt tähtsatesse punktidesse; 2) poliitilise selgitustöö tegemine raudteelaste seas; 3) relvastuse ja sõjamoona kahjutuks tegemine jne.[2]

Nimetatud pleenumi otsused said aluseks EKP tegevusele.

1935.a. õnnestus EK Partei ja pahempoolsete sotside organisatsiooni - "Marksistliku Töörahva Ühendus" läbirääkimiste tulemusel sõlmida kokkulepe ühisrinde suhtes. Ühisrinde märkimisväärset mõju ametiühingutes tõendas Eestimaa Töölisühingute Keskliidu V kongress. Uude Keskliidu juhatusse ei valitud enam ühisrinde paadunud vastaseid, vaid just ühisrinde pooldajaid. A.Jõeäär, Kiimann, Mihkelson, Roog, Andresen, Aben jt.[3] Kongress nõudis töötülide kui ebaõiglase komisjoni likvideerimist, riikliku kindlustuse (invaliidsuse ja vanaduse pension) ellurakendamist, sotsiaalkindlustuse määramist põllutöölistele ja kaluritele jne.[4]

Kodanlik ajakirjandus nimetas V kongressi sündmusi "rii-

---

1) EK partei üleskutse omavalitsuste valimisteks,"Klassivõitlus", nr. 1 (160), 134, lk.43.
2) Kommunistliku Internatsionaali täidesaatva komitee XII pleenum ja võitlus sõja hädaohu vastu, "Klassivõitlus", nr.3 (162), 1934, lk.18.
3) Eesti reformistlikkude ametiühingute viies kongress, "Klassivõitlus",nr. 6 (177), 1935, lk.2.
4) Sealsamas, lk.3.

gipöördeks ametiühingutes."[1] Sellest kongressist peale hakkasid ametiühingud tugevnema ning nende aktiivsus kasvas.

Elukalliduse tõus, poliitiliste õiguste puudumine, hitlerliku Saksamaa mõju pidev kasv Eestis, - kõik see suurendas rahvahulkade rahulolematust fašistliku diktatuuriga. Seda rahulolematust tõendasid ulatuslikud streigid. Kodanliku ajakirjanduse andmeil oli 1934.a. 27 streiki 6662 töölisega.[2] See oli rekordarv "iseseisva" Eesti ajaloos, sest nii suurt streikide arvu pole ühelgi aastal varemalt olnud. Enamus streike lõppesid tööliste täieliku või osalise võiduga.

Selline autoriteetne kuukiri nagu "Eesti Statistika" vähendas päris tunduvalt nii streikide kui ka streikijate arvu. See kirjutas ainult 10 streigi olemasolust 1366 osavõtjaga.[3] Kikkeristi arvates streikide suur arv oli tingitud tööliste majandusliku olukorra paranemisest.

Nii siis kodanluse arvates oli streike seda enam, mida paremaks muutus tööliste materiaalne olukord.

Ajalehe "Päevaleht" andmeil võttis Härjapea abitööliste streigist osa 800[4], Narva kingseppade võitlusest 200[5] ja Viktoria kastitehase streigist 450 töölist.[6] Seega võttis nimetatud kolmest streigist osa juba 1450 töötajat. Kodanlik statistika kirjutas 10 streigist 1366 osavõtjaga.

Järelikult kodanlik ajakirjandus lükkas ise ümber "Eesti Statistika" andmed.

Streigid olid põhimiselt majanduslikku laadi, kuid nad

1) Eesti reformistlikkude ametiühingute viies kongress, "Klassivõitlus", nr.6 (177), 1935, lk.4.
2) H.Nabel, Streigiliikumisest Eestis, "Klassivõitlus",nr.7/8 (178/179), 1935, lk.32.
3) K.Kikkerist, Streigid tööstuses,"Eesti Statistika",nr.162, (5),mai,1935, lk.233.
4) "Päevaleht", nr. 38, 8.II 1934.
5) "Päevaleht", nr.159, 13.VI 1934.
6) "Päevaleht", nr. 320, 20.XI 1934.

aitasid kaasa ka kodanliku korra ôônestamisele.

Eestimaa Kommunistliku Partei vôitlus kodanliku diktatuuri süngeil aastail on üks kangelaslikumaid lehekülgi Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloos. Kodanliku diktatuuri aastad olid raskete heitluste ajajärguks, mis nôudis palju ohvreid. Kôik need aastad seisis Eestimaa Kommunistlik Partei kindlalt revolutsioonilise vôitluse eesotsas.

Ajakiri "Klassivôitlus" etendas suurt osa partei otsuste ja programmi elluviimisel.

Ôhutades laiu rahvahulki vôitlusele fašismi vastu, rahvusliku iseseisvuse eest, aitas ta kaasa 1940.a. sotsialistliku revolutsiooni vôidule Eestis.

L ô p p s ô n a

Ajakiri "Klassivõitlus" kujunes laiadele rahvahulkadele määratud töölisajakirjaks. Tema tähtsus kommunistliku partei ja revolutsioonilise liikumise ees oli suur.

Suure põhjalikkusega käsitles "Klassivõitlus" Eesti majanduselu sõjajärgsel perioodil. Ajakiri paljastas vale, millega kodanlus püüdis varjata majanduses esinevaid vastuolusid ja tööliskiassi ekspluateerimise süvenemist. Kodanliku diktatuuri kehtestamisega Eesti majandus kisti lahti Venemaa rahvamajandusest. Suurtööstus laostus ja Eesti muutus agraarriigiks. 1929.-1933. majanduskriisi ajal jätkus rahvamajanduse allakäik.

Kodanlus korraldas rahvamajanduse ümber vastavalt Saksamaa sõjamajanduse nõuetele. Eesti muutus Saksamaale tooraineid ja poolfabrikaate tootvaks agraarmaaks.

Töörahva häälekandja andis marksistliku lahenduse Eesti sise- ja välispoliitikat puudutavatele küsimustele. Ajakiri "Klassivõitlus" andis õige hinnangu poliitilistele sündmustele.

Majanduskriisi kõrgperiood (1932-1933) tõi endaga kaasa terava poliitilise kriisi. "Demokraatia" ja rahva "huvides" teostati fašistlik riigipööre 1934.a. Algas reaktsiooni pealetung kõikidele elualadele. Tol perioodil ajakiri hoiatas rahvast fašismi ohu eest ja paljastas kodanluse sobinguid imperialistlike riikidega.

Nõukogude võim oli valitsevale kodanlusele peamiseks hädaohuks. Püüe kõikvõimalike abinõudega kindlustada kodanlikku

reźiimi oli kurnajaklassi tähtsamaks poliitiliseks eesmärgiks. Metsiku terroriga lämmatati igasugune töölisliikumine. Pärast 1924.a. 1.detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist süvenes poliitiline reaktsioon veelgi enam, mis jõudis haripunktile fašistliku diktatuuri kehtestamisega.

Propageerides laialdaselt klassivõitluse ideid, kasvatas häälekandja töörahva hulki. EKP võitlus kodanliku diktatuuri aastail oli raske. Partei arendas laiaulatuslikku tegevust rahvahulkade koondamisel ühisrinde loosungite alla.

Haripunkti tõusis revolutsiooniline võitlus 1924.a. Eesti töörahva võitluse edu tagas see, et EKP valis õige taktikalise joone. EKP strateegiline joon jäi kogu kodanliku diktatuuri perioodil endiseks - võitlus kodanluse võimu kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest.

Revolutsioonilise liikumise juhtimisel ühendas EKP oma illegaalset tegevust legaalse tööga. Olulist tähtsust omistas partei ametiühingutele ja maatööliste organisatsioonidele.

Kolmekümnendate aastate keskel töölisliikumine elavnes ja kujunes revolutsiooniline situatsioon. Partei tugevdas sidemeid rahvahulkadega.

Arvukate faktiliste näidete varal ajakiri "Klassivõitlus" tõendas kodanliku diktatuuri paratamatut hukkumist.

Eesti töölisklass kommunistliku partei juhtimisel tegi läbi karmi ja pikaajalise ohvreid nõudva võitluse kapitalismi orjusest vabanemiseks.

Selles võitluses organiseeris ja innustas eesti töörah-

vast ka ajakiri "Klassivõitlus". Ta aitas kaasa ülesannete lahendamisele, mis seisid marksistliku töölispartei ja revolutsioonilise liikumise ees.

Р е з ю м е

Настоящая дипломная работа ставит своей целью показать организующую и воспитальную роль журнала "Классивыйтлус" ("Классовая борьба") в деле подготовки эстонского трудового народа к политически сознательной борьбе за свое освобождение из-под власти буржуазной диктатуры.

В первой главе показывается, как "Классивыйтлус" вскрыл порочную экономическую политику эстонской буржуазии, что установлением буржуазной диктатуры экономика Эстонии оказалась оторванной от народного хозяйства России. Крупная промышленность разрушалась. В стране начался процесс аграризации. Экономический кризис 1929-1933 гг. очень болезненно отразилось на народном хозяйстве Эстонии. После установления фашистской диктатуры в Германии, эстонская буржуазия приспособило народное хозяйство для удовлетворения потребностей военной экономики Германии. Эстония превратилась для Германии в поставщика сырья и полуфабрикатов.

Во второй главе показано, как эксплуататорский класс всевозможными средствами укреплял буржуазный режим. Свирепым террором подавлялось всякое рабочее движение. Политическая реакция особо усилилась после вооруженного восстания I декабря 1924 года. Период наибольшего углубления экономического кризиса (1932 - 1933 гг.) привело к острому политическому кризису. В 1934 году был произведен в Эстонии

фашистский переворот. Повсюду началось наступление реакции.

В третьей главе,опирясь на материалы, опубликованные в "Классивыйтлус" , дается обзор революционного движения эстонских трудящихся под руководством КПЭ. В "Классивыйтлус" показано как КПЭ умело сочетала нелегальную работу с легальной деятельностью профсоюзов, союзов молодежи и других организации трудящихся. Безудержный террор буржуазии не в силах прекратить борьбу эстонских трудящихся за свое освобождение. Эта борьба подготовила восстановление советской власти в Эстонии в I940 году.

Kasutatud kirjandus.

Lenin, V.I. Kapitalismi arenemine Venemaal, Teosed, kd., 3, Tallinn, 1951.

Lenin, V.I. Semstvo tagakiusajad ja liberalismi hannibalid, Teosed, kd., 5, Tallinn, 1951.

Lenin, V.I. Imperialism kui kapitalismi kôrgeim staadium, Teosed, kd., 22, Tallinn, 1953.

Lenin, V.I. Marksismi karikatuurist, Teosed, kd., 23, Tallinn, 1953.

Lenin, V.I. Aruanne Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nôukogu tööst Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee VII koosseisu esimesel istungjärgul 2. veebruaril 1920, Teosed, kd., 30, Tallinn, 1954.

Lenin, V.I. Marksism ja ülestôus, Teosed, kd., 26, Tallinn, 1954.

Lenin, V.I."Pahempoolsuse"lastehaigus kommunismis, Teosed, kd., 31, Tallinn, 1955.

Üldine kirjandus

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloostII osa, Tallinn, 1963.

Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957.

Ahja, J., Eesti fašistide demagoogiast, "Klassivôitlus", nr.158, 1933.

Alas, E., Eesti sotside pahempoolsed manöövrid, "Klassivôitlus", nr. 151, 1933.

Alas, E., 1932.a. streigivôitluste ôppetunnid Eestis, "Klassivôitlus", nr. 154, 1933.

Alas, E., Fašismi abimehed tegutsevad, "Klassivôitlus", nr.6 (165), 1934.

Alas, E., Fašistlik sunnitöö Eestis, "Klassivôitlus", nr. 7/8 (166/167), 1934.

Antons, R., Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957.

Anvelt, J., Mis rahu Eestile annab, "Klassivôitlus", nr. 10, 1919.

Anvelt, J., Sotsiaaldemokraadid ja ametiühisused Eestis, "Klassivõitlus", nr. 10, 1919.

Anvelt, J., Eestimaa Kommunistlise Partei kongress, "Klassivõitlus", nr. 3/4, 1921.

Anvelt, J., Kas hulgaline partei või õpilaste rühm, "Klassivõitlus", nr. 7/8, 1921 .

Anvelt, J., Miks meie kaotasime, "Klassivõitlus", nr. 52,1925.

Anvelt, J., 1.detsembri sõjariistus ülestõusu aastapäeva puhul, "Klassivõitlus", nr.69/70 , 1925.

Anvelt, J., Töörahvaajakirjandus "iseseisvas" Eestis, "Klassivõitlus", nr. 59/60, 1925.

Anvelt, J., Viktor Kingissepp konspiraatorina, "Klassivõitlus", nr. 82/83, 1927.

Anvelt, J., Kapitalistlise stabiilsuse küsimus Eestis, "Klassivõitlus", nr. 82/83, 1927.

Anvelt, J., Paarist 1. detsembri õppetunnist, "Klassivõitlus", nr.43/44, 1929.

Anvelt, J., Lorikoja valimised Eestis, "Klassivõitlus", nr. 109/110, 1929.

Arumäe, H., Kodanliku Eesti Nõukogude-vastasest välispoliitikast aastail 1920-1925, Tallinn, 1960.

Elango, Õ., Eesti kapitalismi ajutise ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1959.

Karotamm, N., Väliskapital Lätis ja Eestis ning interventsiooni hädaoht, "Klassivõitlus", nr. 135/136, 1931.

Karotamm, N., Põhiseaduse muutmine Eestis ja fašism, "Klassivõitlus", nr. 158, 1933.

Karotamm, N., Laguneb, "Klassivõitlus", nr. 2 (161), 1934.

Karotamm, N., Eesti fašistide vabadussõjalaste programmi tõeline sisu, "Klassivõitlus", nr. 3 (162), 1934.

Karotamm, N., Kas tõepoolest uus tee, "Klassivõitlus", nr. 9 (168), 1934.

Laube, J., Eesti vabariigi eelarve kui kurnamise abinõu, "Klassivõitlus", nr. 12 (171), 1934.

Laube,J., Fašistliku diktatuuri riigieelarve, "Klassivõitlus", nr.4 (175), 1935.

Linder, J., Kuidas Eestimaal töörahvast kägistati, "Klassivõitlus", nr. 3,4,5, 1920.

Looring,L., Eesti kodanlus majanduslise kriisi surve all, "Klassivõitlus", nr. 65/66, 1925.

Looring,L., Eesti kodanlus tüürib fašistlisele diktatuurale, "Klassivõitlus", nr. 78, 1926.

Looring,L., Parempoolsest kallakust Eestimaa Kommunistlikus parteis, "Klassivõitlus", nr. 127/128, 1931.

Looring,L., Pahempoolsest kallakust Eestimaa Kommunistlikus parteis, "Klassivõitlus", nr. 129/130, 1931.

Looring,L., Riigikogu valimistest, "Klassivõitlus", nr.145/146, 1933.

Looring,L., EKP seisukorrast ja ülesannetest, "Klassivõitlus", nr. 155/156, 1933.

Looring,L., Seisukorrast Eestis ja EKP ülesannetest, "Klassivõitlus", nr. 7/8, 1934.

Meer, J., Veel Harju panga pankrotist, "Klassivõitlus", nr. 58, 1925.

Nabel, H., Streigiliikumisest Eestis, "Klassivõitlus", nr. 6 (177), 1933.

Pesti, M., Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all, Tallinn, 1960.

Pöögelmann, H., Kaks aastat rahvuspoliitikat Eestis, "Klassivõitlus", nr. 11, 1919.

Pöögelmann, H., Pärast sõda, "Klassivõitlus", nr. 1/2, 1920.

Pöögelmann, H., Ühest surnukambrist, "Klassivõitlus", nr. 6-11, 1920.

Pöögelmann, H., Eesti valgete järjekordne rüüstamine, "Klassivõitlus", nr. 5/6, 1921.

Pöögelmann, H., Isborsk, "Klassivõitlus", nr. 9/10, 1921.

Pöögelmann, H., Viktor Kingissepp, "Klassivõitlus", nr. 4-6, 1922.

Pöögelmann, H., Valge Eesti solgimülkad Nõukogude Venemaal, "Klassivõitlus", nr. 43, 1923.

Pöögelmann, H., Järjekordne rüüstamine, "Klassivõitlus", nr.43, 1923.

Pöögelmann, H., Karm saatus, "Klassivõitlus", nr. 45, 1924.

Pöögelmann, H., Majesteedi valus, "Klassivõitlus", nr. 53, 1925.

Pöögelmann, H., Aga missuguse hinnaga, "Klassivõitlus", nr. 109/110, 1929.

Pöögelmann, H., Kriis, nõiaring ja fašism Eestis, "Klassivõitlus", nr. 119/120, 1930.

Pöögelmann, H., Isborski õppetund tänapäevaks, "Klassivõitlus", nr.135/136, 1931.

Pöögelmann, H., Andmeid majanduskriisist Eestis, "Klassivõitlus", nr. 145/146, 1932.

Pöögelmann, H., Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäeva, "Klassivõitlus", nr. 148/149, 1932.

Pöögelmann, H., Tõusva fašismilaine vastu, "Klassivõitlus", nr. 154, 1933.

Pöögelmann, H., Sõdade ja revolutsioonide uue vooru ees, "Klassivõitlus", nr. 155/156, 1933.

Pöögelmann, H., Sotsfašistide osa fašistide võidus, "Klassivõitlus", nr. 158, 1933.

Pöögelmann, H., Stabilisatsiooni lõpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivõitlus", nr. 159, 1933.

Pöögelmann, H., Maha hitlerism! Elagu fašism! "Klassivõitlus", nr. 159, 1933.

Pöögelmann, H., Millest Eesti "avalik hääl" kõneleb, "Klassivõitlus", nr. 9 (168), 1934.

Pöögelmann, H., Millest kõneleb "avalik hääl" Eestis, "Klassivõitlus", nr. 10 (169), 1934.

Pöögelmann, H., Millest"avalik hääl" Eestis kõneleb, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934.

Pöögelmann, H., Kaks põhiseadust - kaks maailma, "Klassivõitlus", nr. 2 (173), 1935.

Pöögelmann, H., Marurahvuslased revolutsiooni pärandi kallal, "Klassivõitlus", nr. 11 (192), 1935.

Pöögelmann, H., Rahvuslusest, rahvast, kultuurist, "Klassivõitlus", nr. 2 (185), 1936.

Reesen, J., Jaan Tomp, "Klassivõitlus", nr. 49, 1925.

Reesen, J., Eesti majandus ja SNV Liit, "Klassivõitlus", nr. 92/93, 1928.

Reesen, J., Eestimaa Kommunistlik Partei ja talurahvas, "Klassivõitlus", nr. 103/104, 1929.

Reesen, J., Seisukorrast Valges Eestis, "Klassivõitlus", nr. 115/116, 1932.

Reesen, J., Hitlerism ja Eesti "iseseisvus", "Klassivõitlus", nr. 154, 1933.

Reesen, J., Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatöörahva hulgas, "Klassivõitlus", nr. 155/156, 1933.

Reesen, J., Põllumajanduse seisukord ja agraarkriis Eestis, "Klassivõitlus", nr. 5 (164), 1934.

Reesen. J., Esimese detsembri õppetunnid ja talurahvas, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934.

Reesen. J., Pätsi valitsuse maa ja talurahva programm, "Klassivõitlus", nr. 11 (170), 1934.

Reesen. J., Pätsi-Laidoneri fašistliku diktatuuri sise- ja välispoliitika, "Klassivõitlus", nr.1 (172), 1935.

Rooskaja, Mädapaised, "Klassivõitlus", nr. 57, 1925.

Rästas, O., Põhja kõrbenud vabariik, "Klassivõitlus", nr. 47, 1924.

Rästas, O., Rüüstamine , "Klassivõitlus", nr. 47, 1924.

Rästas, O., Eesti tööliskassi organiseeritud jõud, "Klassivõitlus", nr. 50, 1925.

Rästas, O., Rahvusvaheline proletariaat 1.detsembri sündmustest, "Klassivõitlus", nr. 69/70, 1925.

Rästas, O., Pärast demokraatlisi valimisi, "Klassivõitlus", nr. 74/75, 1926.

Rästas, O., Ametiühingute konverents Eestis, "Klassivõitlus", nr. 84/85, 1927.

Rästas, O., Kolmas ametiühisuste kongress, "Klassivõitlus", nr. 92/93, 1928.

Rästas, O., Tööliskassi seisukorrast ja palgavõitlus Eestis, "Klassivõitlus", nr. 98/99, 1928.

Rästas, O., Tööliste majanduslise võitluse teravnemine Eestis ja kodanluse majandusline seisukord, "Klassivõitlus", nr. 111/112, 1929.

Rästas, O., Môned kokkuvôtted fašistliku Eesti majandusest ja poliitikast, "Klassivôitlus", nr. 1 (184), 1936.

Saarniit, H., Kodanlik Eesti sôjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924), Tallinn, 1958.

Tiido, H., Talurahva olukorrast kodanlikus Eestis, Tallinn, 1959.

Tummeltau, H., Eesti töörahva vôitluse väerind 1. detsembril 1924, "Klassivôitlus", nr. 48, 1924/1925.

Tummeltau, H., Detsembri kaotuse peapôhjustest, "Klassivôitlus", nr. 138, 1931.

Vakmann, Eesti Kaitseliidu sòjaline ettevalmistus, "Klassivôitlus", nr. 117/118, 1930.

Valdmann, K., Inglise naela kursi langus ja majanduskriisi süvenemine, "Klassivôitlus", nr. 137, 1931.

Perioodika.

"Edasi", 1920 (nr. 25, 4.II)

"Edasi", 1924 (nr. 62, 16.III; nr. 227, 7.X).

"Edasi", 1931 (nr. 19, 17.II).

"Edasi", 1933 (nr. 172, 2.XI; nr. 175, 12.XI).

"Edasi", 1934 (nr. 76, 2.VI.)

"Eesti Majandus", 1926 (nr. 12)

"Eesti Statistika", 1935 (nr. 162 (15)).

"Kaja", 1933 (nr. 5, 6.I).

"Kaja", 1934, (nr. 72, 25.III;, nr. 150, 28.XI; nr.242, 8.IX, nr. 258, 19.X).

"Päevaleht", 1934, (nr. 166, 19.VI;nr.38,X.II,nr.159,13.VI; nr.320, 20.XI).

"Pôllumajandusturg", 1932 (nr.46, 15.XI; nr. 13, 30.III).

"Rahva Sôna", 1933 (nr.76, 8.IV; nr. 112, 19.III; nr.125,4.X).

"Vôitlus", 1933 (nr.6,11.II; nr. 8, 25.II; nr. 11, 18.III; nr.97, 21.X; nr. 120, 14.XII 1933).

"Vôitlus",1934 (nr. 21, 17.II).

S i s u k o r d

	lk.
Sissejuhatus	2
I Majanduselust	
1. Tööstusest, kaubandusest ja rahandusest	8
2. Agraarsuhetest	30
II Kodanluse poliitilise võimu kindlustamisest	51
III Töölisliikumisest ja Eestimaa Kommunistlikust Parteist	86
Lõppsõna	135
Resümee	138
Kasutatud kirjandus	140
Sisukord	146